

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**GÜNDEM BELİRLEME KURAMI AÇISINDAN
TÜRK BASININDA WIKILEAKS ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan:
H. Aycan Alp ERÖZALP**

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR**

Ankara-2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**GÜNDEM BELİRLEME KURAMI AÇISINDAN
TÜRK BASININDA WIKILEAKS ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan:
H. Aycan Alp ERÖZALP**

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR**

Ankara-2012

ONAY

H. Aycan Alp ERÖZALP tarafından hazırlanan “Gündem Belirleme Kuramı Açısından Türk Basınında Wikileaks Etkisi” başlıklı bu çalışma, 19.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından “Gazetecilik” dalında “Yüksek Lisans Tezi” olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR

Doç. Dr. Cem YAŞIN

Doç. Dr. Çetin Murat HAZAR

ÖNSÖZ

Bu çalışma, internetin bir haber kaynağı olarak küresel ölçekte gündem belirleme ve bunu da ulusal basın üzerinde gerçekleştirebilme potansiyelini, gücünü ve etkisini ortaya koyma yolunda bir saptama yapmak amacıyla bu alanda tanık olunan yeni durum ve süreçlere odaklanmaktadır.

İnternetin sahip olduğu, “küresel ölçekte erişim” imkanının, haber alma ve verme süreçlerine etkisinin; Wikileaks internet sitesi ve bu sitede yayınlanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) diplomatlarının gizli yazışmaları çerçevesinde ele alındığı bu çalışmada, gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı doğrultusunda, “internetin küresel bir kaynak olarak haber kaynağında bir dönüşümü temsil edip etmediği” sorgulanmaktadır.

Bu çalışmanın fikrî temellerini attığım iki sene öncesinde 1.5 yaşında olan, şu anda 3.5 yaşını dolduran kızım Aykız Nefes Erözalp ve bu çalışmanın başlangıcında daha dünyada yokken, şu anda 1.5 yaşına gelen oğlum Alpan Rüzgar Erözalp, bu araştırmanın benim için önemini daha da pekiştiren varlık hediyeleri olarak beni daha çok ve derin çalışmaya sevk eden umut ışıklarım oldular.

Kitaplara ve araştırmalara gömüldüğüm günler ve geceler boyunca iki çocuğumuzla ilgilenip benim için elinden geldiğince elverişli çalışma koşulları sağlayan ve bir an olsun benden desteğini esirgemeyen sevgili karım Gülümser Erözalp ise sabrı ve iradesiyle bu çalışmayı tamamlamam yolunda en önemli dayanağım oldu.

Teşekkür ve şükürlerimi sunuyorum...

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında kuramsal açıdan ve uygulama açısından sahip olduğu akademik deneyim ve bilgileri benimle paylaşan ve öngörülerıyla bana yol gösteren tez danışmanım sayın Doç. Dr. Zülfikar Damlapınar hocam başta olmak üzere, yüksek lisans öğrenimim boyunca değerli tecrübeleriyle yolumu aydınlatan Gazi Üniversitesi İletişim

Fakültesi'nin çok kıymetli öğretim üyelerine de teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

H. Aycan Alp Erözalp

18.05.2012

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
TABLolar / ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEMEL YAKLAŞIMLAR: KURAM, KAVRAM VE YÖNTEM

1.1.KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1.1. Gündem Belirleme Kuramı.....	7
1.1.1.1. Gündem Belirleme Kuramının Tarihçesi	7
1.1.1.2. Kavramsal Değerlendirme ve Yaklaşım	15
1.1.1.3. Kuramı Açıklayıcı ve Destekleyici Kavramlar.....	19
1.1.1.3.1. İkinci Seviye Gündem Belirleme (<i>Second-Level Agenda Setting</i>)	20
1.1.1.3.2. Statü Sağlama (<i>Status Conferral</i>)	21
1.1.1.3.3. Stereotipleştirme (<i>Stereotyping</i>).....	21
1.1.1.3.4. Çerçeveleme (<i>Framing</i>)	22
1.1.1.3.5. Öne Çıkarma (<i>Priming</i>)	24
1.1.1.3.6. Eşik Bekçiliği (<i>Gatekeeping</i>)	25
1.1.2. Teknolojik Determinizm Yaklaşımı.....	27
1.1.2.1. Teknolojik Determinizm Yaklaşımının Tarihçesi	27
1.1.2.2. Kavramsal Değerlendirme ve Yaklaşım	34
1.1.2.3. Yaklaşımı Açıklayıcı ve Destekleyici Kavramlar.....	40
1.1.2.3.1. Zaman Yanlı (Time-Biased) ve Mekân Yanlı (Space-Biased) Teknoloji	41
1.1.2.3.2. Görsel Uzam (Visual Space) ve İşitsel Uzam (<i>Acoustic Space</i>)	42

1.1.2.3.3. Sıcak ve Soğuk Kitle İletişim Araçları (<i>Hot And Cool Media</i>).....	43
1.1.2.3.4. Enformasyon Toplumu (<i>Information Society</i>) ve Ağ Toplumu (<i>Network Society</i>)	45
1.2. KAVRAM TARTIŞMALARI.....	47
1.2.1. Bir Haber Kaynağı Olarak İnternet.....	47
1.2.1.1. Haber ve Haber Kaynağı	47
1.2.1.1.1 Haber Kavramı.....	48
1.2.1.1.2 Haber Kaynağı	53
1.2.1.2. İnternetin Haber Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi	55
1.2.1.2.1. Yeni Medya, Sosyal Medya ve İnternet.....	56
1.2.1.2.2. İnternet ve Haber Kaynağı İlişkisi.....	60
1.2.2. Wikileaks İnternet Sitesi.....	64
1.2.2.1. Wikileaks İnternet Sitesinin Ortaya Çıkışı ve Amaçları	64
1.2.2.2. Wikileaks İnternet Sitesinin Belirlenmesindeki Esaslar	71
1.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	73
1.3.1. Araştırma Sorusu.....	73
1.3.2. Varsayımlar.....	74
1.3.3. Metodoloji	74

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ ALTI ULUSAL ÖLÇEKLİ GAZETEDE, WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI HABER GÜNDEMİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

2.1. GAZETE VE İÇERİK BELİRLENMESİNDE GÖZETİLEN ESASLAR	77
2.1.1. Örneklem Dâhilindeki Gazetelerin Seçiminde Gözetilen Esaslar	77
2.1.2. Gazetelerdeki Wikileaks Kaynaklı ve Bağlantılı İçeriklerin Değerlendirilmesinde Gözetilen Esaslar	81
2.2. İÇERİK ANALİZİ	83
2.2.1. Gazetelerdeki Wikileaks Kaynaklı ve Bağlantılı İçeriklerin Analizi.....	83
2.2.1.1. Cumhuriyet Gazetesi	84

2.2.1.2. Hürriyet Gazetesi	88
2.2.1.3. Posta Gazetesi	93
2.2.1.4. Yeni Çağ Gazetesi	97
2.2.1.5. Yeni Şafak Gazetesi	101
2.2.1.6. Zaman Gazetesi	105
2.2.2. Gazetelerdeki İçeriklerin Genel Analizi	110
2.2.2.1. Analiz Tablolarının Değerlendirilmesi	110
2.2.2.2. Analiz Sonuçları	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, GÜNDEM BELİRLEME KURAMI, TEKNOLOJİK DETERMİNİZM YAKLAŞIMI VE HABER KAYNAĞI KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, GÜNDEM BELİRLEME KURAMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	126
3.2. GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, TEKNOLOJİK DETERMİNİZM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	129
3.3. WİKİLEAKS İNTERNET SİTESİNİN BİR HABER KAYNAĞI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137
ÖZET	147
ABSTRACT	148

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ARPANET:	İleri Araştırma Projeleri Ajansı Ağı (İngilizce “Advanced Research Projects Agency Network” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
CD:	Yoğun Disk (İngilizce “Compact Disc” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
DVD:	Sayısal Çok Yönlü Diski (İngilizce “Digital Versatile Disc” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
FTP:	Dosya Aktarım Protokolü (İngilizce “File Transfer Protocol” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
GPRS:	Genel Paket Rayo Hizmeti (İngilizce “General Packet Radio service” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
GSM:	Hareketli İletişim İçin Küresel Sistem. (İngilizce “Global System for Mobile Communications” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
İNTERNET:	Tüm dünya üzerindeki bilgisayar ağlarının birleşiminden oluşan küresel ağ sistemi.
JANET:	Birleşik Akademik Ağ (İngilizce “Joint Academic Network” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
MILNET:	Ordu Ağı. ARPANET’in ABD ordusuyla ilintili kısmına verilen isim. (İngilizce “Military Network” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
VCD:	Görüntü Youn Diski (İngilizce “Video Compact Disc” tanımlamasının kısaltmasıdır.)
WAP:	Kablosuz Uygulama Protokolü (İngilizce “Wireless Application Protocol” teriminin kısaltmasıdır.)
WWW:	Dünya Çapında Ağ (İngilizce “World Wide Web” tanımlamasının kısaltmasıdır.)

TABLOLAR / ŞEKİLLER DİZİNİ

Tablo-1:

20 Ekim 2010- 16 Mart 2011 arası günlük ulusal ölçekli gazetelerin tiraj ortalamaları78

Tablo-2:

Araştırma kapsamındaki gazetelerin 20 Ekim 2010-16 Mart 2011 arası tirajların ortalamaları ve genel tiraj içindeki yerleri79

Tablo-3:

Araştırma kapsamındaki gazetelerin genel özelliklerinin değerlendirilmesinde gözetilen esaslar81

Tablo-4:

Araştırma kapsamındaki gazetelerdeki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin değerlendirilmesinde gözetilen esaslar82

Tablo-5:

Araştırma kapsamındaki gazetelerin Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içerikleri dağılımı83

Tablo-6

Cumhuriyet Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi84

Tablo-7:

Cumhuriyet Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı85

Tablo-8:

Hürriyet Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi89

Tablo-9:

Hürriyet Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı.....89

Tablo-10:

Posta Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi93

Tablo-11:

Posta Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı.....94

Tablo-12:

Yeni Çağ Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi97

Tablo-13:

Yeni Çağ Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı.....98

Tablo-14:

Yeni Şafak Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi102

Tablo-15:

Yeni Şafak Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı.....102

Tablo-16:

Zaman Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi106

Tablo-17:

Zaman Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı.....106

Tablo-18:

Gazetelerin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde genel analizi111

Tablo-19:

Gazetelerin genelinde Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya çıkış temelinde dağılımı.....112

Tablo-20:

Gazetelerin genelinde Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı112

Şekil-1:

Araştırma kapsamındaki gazetelerin genel tiraj içindeki payı79

Şekil-2:

Araştırma kapsamındaki gazetelerin kendi aralarındaki tiraj dağılımı80

Şekil-3:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin "örneklem gazete" içinde yüzdelik dağılımı113

Şekil-4:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi boyunca "örneklem gazete" içinde yer bulduğu günlerin oranı114

Şekil-5:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi olan 148 gün boyunca "örneklem gazetenin" birinci sayfasında yer aldığı günlerin oranı115

Şekil-6:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi olan 148 gün boyunca "örneklem gazetenin" manşet/ sürmanşetinde yer aldığı günlerin oranı116

Şekil-7:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin birinci sayfa içinde yüzdelik dağılımı117

Şekil-8:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin manşet/ sürmanşetler içinde yüzdelik dağılımı118

Şekil-9:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin kapladığı alanların "örneklem gazetenin" birinci sayfasındaki yüzdelik dağılımı119

Şekil-10:

"Örneklem gazetede" yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin sayısının sayfa temelinde dağılımı120

Şekil-11:

Birinci sayfaya çıkan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin manşet/sürmanşet olma durumuna göre dağılımı.....121

Şekil-12:

"Örneklem gazetede" Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 gün boyunca gazetede yer alan günlük içerik oranı122

Şekil-13:

"Örneklem gazetede" yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetede yer bulduğu 71 gün içinde sayfa temelinde dağılımı123

Şekil-14:

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin "örneklem gazetede" kapladığı alana ilişkin karşılaştırma.....124

GİRİŞ

Bu çalışma, internetin sağladığı küresel ölçekteki bilgi akışının; onun “haber veren” kimliğinin, “haber kaynağı” haline gelişini açıklayacak biçimde, Türkiye’deki ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisini incelemek için gerçekleştirilmiştir. Bu amaca paralel olarak, “haber kaynağının dönüşümü” yaklaşımı altında, “internetin küresel bir kaynak olarak haber kaynağında bir dönüşümü temsil edip etmediği” sorusu da değerlendirilmektedir.

Bu amaçtan yola çıkarak, bu çalışma, McLuhan’ın “küresel köy” anlayışına zemin oluşturan teknolojik determinizm yaklaşımını ile birlikte, McCombs ve Shaw’un gündem belirleme kuramını esas alarak küresel bir bilgi kaynağı olarak internetin, ulusal ölçekli basının gündemini oluşturan bir haber kaynağı haline geldiği varsayımını sınamak üzere hazırlanmıştır.

Bu yönde ortaya konulacak araştırmanın mecrası ve öznesi olarak ise Wikileaks internet sitesinde küresel bir ölçekte ve sistemli olarak yayına verilen ABD’li diplomatların gizlilik dereceli kriptolarına ilişkin içeriklerin, Türkiye’deki ulusal ölçekli gazeteler üzerindeki niceliksel etkisi üzerinde durulmuştur.

Çalışma kapsamında, internetin, ulusal ölçekli gazeteler üzerinde küresel gündem belirleme etkisi değerlendirilmiştir. Bu etkinin incelenmesi için, Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD’li diplomatların kriptolarına ilişkin haberlerin ulusal basında yer bulma sıklığı, içeriği ve biçimi ele alınmıştır.

İnceleme alanı, ele alınan gazetelerin birinci sayfaları, birinci sayfadan devam eden haberlerin bulunduğu devam sayfaları ve Wikileaks internet sitesi kaynaklı ve bağlantılı haberlerin gözlendiği diğer sayfalarıdır.

Çalışma kapsamında 20 Ekim- 2010-16 Mart 2011 tarihleri arasında Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD’li diplomatlara ait kriptoların, Türkiye’deki ulusal basına yansıma sıklığı ve şekli ele alınmış, yapılan

içerik analizinin sonuçları; gazetelerin toplam haber sayısı ve genel özellikleri ile karşılaştırılarak küresel haber kaynağı olarak internetin, ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisi incelemeye tabi tutulmuştur.

Bu doğrultuda, Türkiye'deki altı ulusal ölçekli gazete üzerinde çalışılmıştır. Bu gazeteler, alfabetik sıraya göre; Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman'dır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği zaman dilimi, Wikileaks internet sitesinde kriptoların yayınlanmaya başlamadan önceki dönemi temsil eden 20 Ekim 2010 tarihiyle, Wikileaks internet sitesinin Türkiye'de "Tara" gazetesıyla, haberlerin ilk yayınlama hakları üzerine yaptığı anlaşmanın açıklandığı 16 Mart 2011 tarihleri arasındır.

Wikileaks internet sitesinin tercih edilmesinin nedeni, söz konusu sitenin, "küresel, sistemli ve geleneksel basınla anlaşma temelinde" bir yöntemle söz konusu belgeleri açıklıyor oluşudur. Bu özellikleri, Wikileaks internet sitesini, salt "haber veren" internet sitelerinden farklı bir konuma taşımakta ve "haber kaynağının kendisi" olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Çalışma kapsamında, basının Wikileaks belgelerine ilişkin söylem biçimi ve ideolojik yaklaşımı, konu kapsam dışında tutulduğundan değerlendirilmemiştir. Haberlerin ulusal basında yer bulma sıklığı, içeriği, şekli; bunların toplam haber-köşe yazısı içeriği sayılarına oranları ve toplam sayfalara oranları üzerinde durulmuş, reklam ve ilan içerikleri, kapsam dışında tutulmuştur.

İki yıla yayılan bir süre içerisinde aşama aşama hayata geçirilen bu çalışmada, Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw'un geliştirdiği gündem belirleme kuramı ile Marshall McLuhan'ın "küresel köy" ve "araç mesajdır" anlayışına zemin oluşturan teknolojik determinizm yaklaşımı birlikte esas alınmıştır. Çalışma, küresel bir bilgi kaynağı olarak internetin, "ulusal basının gündemini oluşturan bir haber kaynağı haline gelip gelmediğini" ve

“internetin küresel bir kaynak olarak haber kaynağında bir dönüşümü temsil edip etmediğini” sorgulamak amacını taşımaktadır.

Çalışma, üç temel bölüm ve bir sonuç bölümü altında gerçekleştirilmiştir.

Birinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi, yöntemi ve varsayımları ele alınmış ve açıklanmıştır. Çalışmanın ortaya konulmasında izlenen yöntemin açıklanmasının ardından, çalışma kapsamında sınanacak varsayımlar da ortaya konmuştur.

İkinci bölümde, çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan altı ulusal ölçekli gazete, Wikileaks bağlantılı içerikler bağlamında değerlendirilmiştir. Söz konusu gazetelerin belirlenmesinde gözetilen esaslar ve bu gazetelerdeki Wikileaks bağlantılı içeriklerin değerlendirilmesinde gözetilen esaslar, bu bölümde açıklanmıştır. Bölüm içerisinde, araştırma kapsamındaki altı ulusal ölçekli gazetenin içerikleri, gözetilen esaslar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, araştırma kapsamındaki gazetelerdeki içeriklerin, gündem kurma kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı çerçevesinde analizine ayrılmıştır. Bu bölümde ayrıca, araştırma kapsamındaki gazetelerdeki içeriklerin ortaya koyduğu veriler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümündeyse, gazetelerde yer alan Wikileaks bağlantılı içeriklerin ve verilerin, gündem kurma kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı çerçevesinde taşıdığı anlam özetlenmiş ve varsayımların sınanmasıyla ilişkili olarak genel bir sonuç değerlendirmesi sunulmuştur.

İnternet kullanımı, iletişim sektöründe ve çevrelerinde çalışanlar için vazgeçilmez bir uygulama ve araç haline gelmiştir ancak bu alanda yapılan akademik ve bilimsel çalışmalara bakıldığında, konunun, “ulusal ölçekli gazeteler üzerinde küresel gündem belirleme” boyutuna ilişkin bir çalışma göze çarpmamaktadır. İnternetin “haber veren” kimliğini aşarak, “haber kaynağının kendisi” haline gelişine doğru evrilen yapısına ilişkin en

kapsamlı olmasa da, ilk çalışmalardan birisi olarak ortaya konulmasının, bu çalışmayı, bundan sonraki çalışmalar ve araştırmacılar için yararlı ve verimli kılması ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL YAKLAŞIMLAR: KURAM, KAVRAM VE YÖNTEM

Çalışmanın kuramsal çerçevesinin iki temel ayağı bulunmaktadır. Bunlar, gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımıdır. Ancak bu kuram ve yaklaşımın açıklanacağı alt bölümlere geçmeden önce, tarihsel olarak söz konusu kuram ve yaklaşımdan önce ortaya çıkmış olan ve bu kuram ve yaklaşıma zemin oluşturan bazı kuram ve yaklaşımlara kısaca değinilecektir.

Kitle iletişim alanında yapılan ilk araştırmaların, geliştirilen ilk model ve kuramların ortak görüşü, bu araçların etkisinin çok güçlü olduğu yönündedir. Alanda geliştirilen ilk modellerin, sihirli mermi, şırınga gibi adlandırılmasının arkasında bu görüş yatmaktadır (Göngör, 2011:74).

Bu yaklaşımla gerçekleştirilen ilk kuramlar arasında yer alan model, “hipodermik iğne, sihirli mermi, uyarıcı-tepki ya da propaganda modeli” olarak bilinen modeldir. Bu model, doğrusal bir nedensellik anlayışına dayanır ve gönderici, ileti ve alıcıyı basit bir nedensellik ilişkisine dayalı olarak birbirinden ayırır. Buna göre göndericinin gönderdiği mesaj, alıcı konumundaki kişilerin davranışını etkiler. Kitle iletişim araçları kullanılarak gönderilen mesaj, alıcı kitle üzerinde deri altına enjeksiyon yapan bir iğne ya da sihirli bir mermi gibi, doğrudan ve anında etki yapar (Yaylagül, 2010:53).

İletişimi tek yönlü ve doğrusal bir süreç olarak kabul eden iki model; “Shannon-Weaver modeli” ile “kim, kime, hangi kanaldan, hangi etki ile, ne söylüyor” sorularını soran “Laswell’in iletişim modeli” de bu dönemde geliştirilmiş olan modellerdir.

1940'lara kadar süren güçlü etkiler döneminin ardından gelen zaman dilimindeyse, kitle iletişim araçlarının sanıldığı kadar güçlü etkiye sahip olamayabilecekleri üzerinde durulmuştur. Bernard Berelson (1912-

1978) ve Paul F. Lazarsfeld'in (1901-1976), 1940 ve 1948 arasındaki başkanlık seçimlerinde yaptıkları araştırmalar, kitle iletişim araçlarının sınırlı etkilerine dikkat çeken araştırmalar olarak öne çıkmıştır. bu yaklaşım kapsamında ortaya çıkan "iki aşamalı akış modeli", medyadaki seçim kampanyalarının, insanların oy verme davranışı üzerinde düşünüldüğü kadar etkili olmadığını ortaya koymuştur. (Yaylagül, 2010:56).

1960'lara gelindiğinde ise, izleyicilerin birtakım ihtiyaçlarını gidermek için medya içeriklerini kullandığı, bunun sonucunda da ihtiyaçlarını gidererek doyuma ulaştıkları savını temel alan "kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı" kendisini göstermiştir.

Bu yaklaşımın yanı sıra, 1960'ların ortalarında da George Gerbner (1919-2005) tarafından ortaya atılan ve televizyon izlemenin, izleyicilerin gündelik yaşam hakkındaki düşüncelerini etkileyip etkilemediğini, etkiliyorsa bunu nasıl yaptığını inceleyen "kültürel göstergeler ve ekme kuramı" da gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı öncesinde iletişim araştırmalarında öne çıkan kuram ve yaklaşımlar arasında değerlendirilebilir.

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin iki temel ayağı bulunmaktadır. Bunlar, gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımıdır. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan bu kısımda, öncelikle gündem belirleme kuramı ve ardından teknolojik determinizm yaklaşımıyla ilgili olarak bilgi verilmekte, bu kuram ve yaklaşımı oluşturan kavramsal çerçeve açıklanmakta, ardından bu kuram ve kavramlar ışığında Wikileaks internet sitesinin bir haber kaynağı olarak değerlendirmesi yapılmaktadır.

Bölüm, araştırma sorusu, varsayımlar ve metodoloji hakkında bilgi verilerek tamamlanmaktadır.

1.1.1. Gündem Belirleme Kuramı

Gündem belirleme kuramı, iletişim çalışmalarını önemli ölçüde etkileyen ve üzerinde yüzlerle ifade edilen sayıda araştırma yapılan bir kitle iletişim kuramıdır. İzleyen alt bölümlerde öncelikle gündem belirleme kuramının tarihçesi hakkında bilgi verilmekte, ardından kuramı oluşturan kavramsal çerçeve açıklanmaktadır.

1.1.1.1. Gündem Belirleme Kuramının Tarihçesi

Gündem belirleme kuramı, fikri temelini atıldığı 1920'li yıllardan günümüze kadar geçen zaman içinde, basın ve daha geniş çerçevede medyanın, kamuoyu üzerindeki etkisinin incelenmesi açısından önem taşıyan bir kuramdır.

İletişim biliminin ilk dönemleri olarak nitelendirilebilecek 1920'lerden 1940'lı yıllara kadar gerçekleştirilen çalışmaların iki sorun veya amaca odaklandığı dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, iletişimin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin oluşturulması, ikincisi ise iletişimin ve kitle iletişim araçlarının etkisinin ölçülmesidir (Güngör, 2011:73).

Gündem belirleme kuramının da 1972'de Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw tarafından bugün bilenen adıyla araştırmaya konu edilmesinden çok önce, 1920'lerde iletişim biliminin oluşum sürecinde; kitle iletişim araçlarının etkisinin ölçülmesine yönelik çalışmalarla temeli atılan bir kuram olduğu kabul edilmektedir. Gündem belirleme kuramının fikrî temeli, bu çerçevede ele alındığında, ABD'li gazeteci ve araştırmacı Walter Lippmann'ın (1889-1974) 1922 yılında yazdığı "Kamuoyu" (*Public Opinion*) isimli kitabına dayanır.

İnsanların kendi yakın çevreleri dışında olup bitenleri anlayabilmeleri, doğrudan gözlem yapabilme olanağı bulunmayan dış dünyayı kendileri için anlamlı hale getirebilmeleri için belli “anlam haritalarına” gereksinim duyduklarını, bu anlam haritalarının kitle iletişim araçlarının aktardığı bilgiler doğrultusunda oluşturulduğunu ifade eden Lippmann’ın kitabı, kamuoyunun “oluşturulmasında” kitle iletişim araçlarına dikkatlerin çekilmesinde önemli bir öncü çalışmadır (Güngör, 2011:75).

Lippmann, bu kitabında, medyanın, insanların zihinlerini ve düşünce haritalarını şekillendiren bir araç olduğu görüşünü dile getirmektedir (Yaylagül, 2010:45).

Lippmann’a göre, “Duygu, değişebilen sınırlar içinde, hem uyaran hem de tepki olarak aktarılabilir. Bu nedenle, eğer cevap vermek için çeşitli eğilimlere sahip bir grup insanın pek çoğunda aynı duyguyu uyandıracak bir uyaran bulabilirseniz, bunu asıl uyaranın yerine koyabilirsiniz.” (Lippmann, 1922:72).

Lippmann’ın burada söz ettiği duygunun “aktarılabilir” olması ile birlikte, çeşitli eğilimlere sahip insanların pek çoğunda aynı duyguyu uyandıracak bir uyaranın “asıl uyaranın yerine konulması” fikri, insan ve kamuoyu algılamasının yönlendirilebilmesinin ve bunun bir uzantısı olarak yanıltılabilmesinin mümkün olabileceğine yönelik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Kaldı ki Lippmann, kitabında bu yaklaşımı bir adım daha ileri götürerek, “gerçek” ile insanların kafalarındaki “kalıp resimler” olarak tasvir ettiği stereotipler arasındaki farkın giderek yok olduğuna da dikkat çekmektedir:

“Gerçek mekân, gerçek zaman, gerçek sayılar, gerçek bağlantılar, gerçek ağırlıklar kaybolmuştur. Hareketin perspektifi, arka zemini ve boyutları, stereotip biçiminde kırılmış ve dondurulmuştur... Bunu yapmak için miktarları kişileştirmek ve ilişkileri dramatize etmek eğilimine sahibizdir. Bir çeşit alegori olarak, fazla karmaşık zihinler dışında, dünyanın ilişkileri birer yeniden temsildir. Sosyal Hareketler,

Ekonomik Güçler, Ulusal Çıkarlar, Kamuoyu; insanlarmış gibi karşılanırlar; ya da Papa, Başkan Lenin, Morgan ya da Kral, fikirler ve kurumlar haline gelirler.” (Lippmann, 1922: 56,57).

Lippmann'ın vurguladığı biçimiyle, “birer yeniden temsil” haline gelmiş olan insanlar arasındaki ilişkiler, bu çerçevede bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu dönüşüm; gerçek mekân, gerçek zaman, gerçek sayılar, gerçek bağlantılar ve gerçek ağırlıkların kaybolmasıyla, tüm bu “gerçekliklerin” artık “gündemde yer aldığı kadar gerçek olmak” durumuyla karşı karşıya kalmasıyla hayata geçmektedir. Bu noktada ortaya çıkan algılama yanılgısına Lippmann, şu satırlarıyla dikkat çekmektedir:

“Geriye dönüp baktığımızda, yine de yaşamakta olduğumuz çevreyi nasıl dolaylı olarak tanıdığımızı görebiliriz (Bu çevre) Hakkındaki haberlerin bize yavaş ya da hızlı ama ne olursa olsun gerçek bir resim olarak inandığımız biçimde geldiğini ve (bunları) çevrenin kendisi olarak karşıladığımızı görebiliriz.” (Lippmann, 1922: 4).

Lippmann'ın ardından, sosyologlar Paul F. Lazarsfeld ve Elihu Katz (d.1926) yaptıkları araştırmalarla gündem belirleme kuramının fikrî temelini olgunlaşmasına katkıda bulunmuşlardır. Lazarsfeld ve Katz, medya içeriğinin kamuoyundaki tartışmaların gündemini oluşturduğu görüşünü ilk ortaya koyanlardandır. Medyanın, insanların belirli bir konu hakkında kesin olarak ne düşüneceğini değil, sadece hakkında kanaat oluşturacakları konuların hangileri olacağını belirlediğini öne sürerek, kuramın oluşması için önemli bir unsura dikkat çekmişlerdir (Wilcox ve Glen 2003:213).

Lazarsfeld'in ve Katz'ın bu yaklaşımlarıyla, bugün kullanılan adını telaffuz etmeden fikrî temellerini attıkları gündem belirleme kuramının kapsamının ve sınırlarının netleşmesi aşamasında, Bernard C. Cohen'in (d. 1926) görüşleri de konuya farklı bir boyutta katkıda bulunarak önemli ilerleme sağlamıştır.

Siyaset Bilimi Profesörü Cohen, 1963 yılında yayınlanan “Basın ve Dış Politika” (*The Press and Foreign Policy*) adlı çalışmasında, gündem belirleme kuramının çerçevesini oluşturan görüşünü ortaya koymuştur:

“Basın bir enformasyon ve görüş tedarikçisinden belirgin olarak daha fazla bir şeydir. Çoğu zaman insanlara ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okurlara ne hakkında düşüneceklerini söylemede fevkalade başarılıdır. Bundan yola çıkarak; dünya, sadece kişisel ilgilerine değil; kendileri için yazarlar, editörler ve yayıncılar tarafından çizilen haritaya da bağlı olarak, farklı insanlara farklı görünür.” (Cohen, 1963: 13).

Cohen’in ortaya atığı, basının insanlara “ne düşüneceklerini” söylemede değil, fakat okurlara “ne hakkında düşüneceklerini” söylemede fevkalade başarılı olduğu savı, kitle iletişim araçlarının özellikle siyasal davranışlar üzerindeki etkisiyle ilgili çalışmalarda yankı bulmakta gecikmemiştir. Cohen’in bu fikri ortaya atmasından üç yıl sonra, ABD’li sosyologlar Kurt Lang (d. 1924) ve Gladys Engel Lang (d.1919), bu yaklaşımı geliştirmişlerdir.

Lang ve Lang 1966 yılında *Reader in Public Opinion and Communication* adlı bilimsel yayında yer alan “Kitle İletişim Araçları ve Oy Verme” (*Mass Media and Voting*) başlıklı makalelerinde kitle iletişim araçlarının dikkati belirli konular üzerine çektiğini vurgulamışlardır. Bu araçların, siyasi figürlerin kamusal imajlarını inşa ettiklerini ortaya atan Lang ve Lang, “(Kitle iletişim araçları) sürekli olarak kitle içindeki bireylerin ne hakkında düşünmeleri, bilmeleri ve hissetmeleri gerektiğini öne süren amaçlar sunmaktadır” (Lang ve Lang, 1966:468) ifadeleriyle gündem belirleme kuramının en önemli unsurlarından olan ve Cohen’in dikkat çektiği kitlenin “ne hakkında düşünmesi” gerektiği yaklaşımına, “ne hakkında bilmeleri ve hissetmeleri gerektiği” unsurlarını da eklemişlerdir.

Gündem belirleme kuramının ortaya çıkmasında dönüm noktasını, iletişim bilimciler Maxwell McCombs (d.1938) ve Donald L. Shaw’un (d. 1938) birlikte gerçekleştirdikleri bir çalışmanın sonucunu açıkladıkları “Kitle

İletişim Araçlarının Gündem Belirleme İşlevi” (*The Agenda Setting Function of the Mass Media*) adlı makalenin 1972 yılında Oxford Journals Public Opinion Quarterly adlı bilimsel dergide yayınlanması oluşturmaktadır.

Söz konusu çalışma, “gündem belirleme” kavramının temel dayanaklarıyla ilk kez ele alındığı çalışma olması açısından önem taşımaktadır. Böylece gündem belirleme kuramı, “kitle iletişim araçlarının ülke ve dünya sorunları hakkında kamuoyuna bilgi sunmasının, bu konuların kamuoyunda da bir önceliğe sahip olması sonucunu doğurduğu” düşüncesinden hareketle 1972 yılında McCombs ve Shaw tarafından ortaya atılmıştır (Tekinalp ve Uzun, 2004:131).

McCombs ve Shaw, söz konusu makalelerinde açıkladıkları sonuçları dayandırdıkları çalışmalarında, kitle iletişim araçlarının, kamuoyunun gündemini belirleyip belirlemediğini, eğer belirliyorsa ne yönde belirlediğini test etmek için ABD’de 1968 yılında yapılan başkanlık seçimlerinin medyadaki yansımalarını incelemişlerdir. ABD’nin Kuzey Carolina eyaletindeki Chapel Hill kasabasındaki seçmenler üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, medyanın siyasi konularla ilgili olarak seçmeni etkileyerek onun gündemini oluşturdukları tezini temel alarak bir dizi alan ve içerik analizi yapmışlardır. Beş adet günlük gazete, (New York Times, Raleigh Times, Raleigh News and Observer, Durham Sun, Durham Morning Herald), iki haber dergisi (Newsweek, Time) ve iki televizyon kanalının (NBC News, CBS News) haberleri analize tabi tutulurken kararsız seçmen üzerinde de alan araştırması gerçekleştirmişlerdir (McCombs ve Shaw, 1972:183). Seçilen üç yüz kişilik gruba, ülkenin en önemli beş sorunu sorulurken, bunlardan alınan cevaplar ve medya analizinden elde edilen bulgular karşılaştırılarak medyanın gündemi ile seçmenin gündemi arasındaki paralellik ortaya konmuştur (Güz, 2005: 51).

McCombs ve Shaw, bu çalışmalarının başında, kitle iletişim araçlarının etkilerine ilişkin olarak şu hipotezi ortaya koymuşlardır:

“Kitle iletişim araçlarının, tutumların yönü ya da yoğunluğu üzerinde az bir etkisi olabiliyorken, (bu araçların) siyasi konulara yönelik olarak tutumların belirginlik derecesini etkileyerek, her bir siyasi kampanyanın gündemini belirlediği varsayılmaktadır.” (McCombs ve Shaw, 1972:177).

McCombs ve Shaw’un bu çalışmalarındaki, gündem belirleme işlevi açısından büyük öneme sahip bulgu ise, medyanın bildirdiği konular ile oy verenlerin kendileri için en önemli konular olarak belirttikleri konular arasındaki kuvvetli ilişkidir. Bu ilişki, tam tam ilişkinin “1” olarak kodlandığı söz konusu çalışmada 0.967 olarak ortaya çıkmıştır (McCombs ve Shaw, 1972:180-181).

Çalışmanın vardığı noktada ise kitle iletişim araçlarının gündem belirleme işlevinin var olup olmadığı ilişkin şöyle özetlenmiştir:

“Kısacası, siyasi dünya, bireysel haber medyası tarafından eksik olarak yeniden üretilmektedir. Yine de bu çalışmadaki, medyanın, neyin önemli olduğuna ilişkin bileşik tanımını oy verenlerin paylaşmaya eğilimli olduğuna ilişkin kanıt, kitle iletişim araçlarının gündem belirleme işlevini güçlü biçimde önermektedir.” (McCombs ve Shaw, 1972:184).

Bununla birlikte McCombs ve Shaw, çalışmada vardıkları “tatmin edici” sonucu da şöyle ortaya koymuşlardır:

“Bu, gündem belirleme hipotezinin ilk sınanması olarak tatmin edicidir ancak müteakip araştırma geniş toplumsal seviyeden, bireysel tutumları kitle iletişim araçlarının bireysel kullanımıyla karşılaştıran sosyal psikolojik seviyeye yönelmelidir. Yine de şimdiki çalışma, kanıtı birçok açıdan billurlaştırmaktadır.” (McCombs ve Shaw, 1972:184-185).

Bu saptamadan da görüldü gibi, 1968 ABD başkanlık seçimlerine ilişkin bu çalışmanın ardından, McCombs ve Shaw, o dönem için hipotez aşamasında olan gündem belirleme kuramıyla ilgili olarak daha cevaplanması gereken sorular olduğunu değerlendirmektedir.

1968 yılındaki çalışmanın üzerinden dört yıl geçtikten sonra, 1972 yılında yapılan ABD başkanlık seçimleri, McCombs ve Shaw için hipotezlerini sınama yolunda yeni bir aşamayı oluşturmuştur. McCombs ve Shaw, 1972 yılında daha uzun zaman dilimine yayarak gerçekleştirdikleri araştırmalarını, ABD'nin Kuzey Carolina eyaletindeki Charlotte şehrinde hayata geçirmişlerdir. Bu araştırmalarında McCombs ve Shaw sadece medya gündemi ve kamuoyu gündemi arasındaki bağıntıyı değil, “zaman” değişkenini de değerlendirmeye almışlardır. Bu çalışmalarında McCombs ve Shaw, medyanın sadece bir konunun kamuoyu nezdindeki belirginlik derecesini arttırdığını değil; konuların, izleyicilerden yankı bulmadan önce medyada önemli hale geldiğini de gösterebilmişlerdir. Bu çalışma, gündem belirlemenin, hipotezden tam olarak olgunlaşmış bir kurama doğru gelişmesini mümkün kılan nedensel ilişkiyi ileri süren deneysel bir kanıt sağlamıştır (Davie ve Maher, 2006). Dahası, 1972 klasik Charlotte çalışmasından elde edilen veriler, iki aşamalı bir gündem belirleme sürecini öne çıkarmaktadır. 1972 kampanyasının erken dönemlerinde gazeteler tek başlarına gündem belirleme etkisi göstermekteydiler. Ancak kampanya dönemi ilerledikçe gazeteler gündem belirleme etkilerini televizyonla paylaştılar. Böylece, gazetelerin daha güçlü uzun dönemli etkileri olurken, (televizyondan) yayınlanan haberlerin kısa dönemde daha güçlü etkileri olmaktadır (McCombs, Shaw ve Weaver, 1997:145).

McCombs, 1992 yılında yayınlanan “Kâşifler ve Haritacılar: Gündem Belirleme Araştırması İçin Genişleme Stratejileri” (*Explorers and Surveyors: Expanding Strategies for Agenda-Setting Research*) başlıklı makalesinde gündem belirleme araştırmasını dört aşamaya ayırmaktadır. Birinci aşamayı, 1968 yılında Chapel Hill’de yapılan araştırma oluşturmaktadır. McCombs, bu aşamayı hipotez aşaması olarak tanımlamaktadır. Bu aşamanın ardından gelen ikinci aşama, 1972 yılında yapılan araştırmayı kapsayan ve McCombs tarafından “rastlantısal koşullar” olarak ifade edilen çalışmayı içine almaktadır. Bu çalışma oryantasyon çerçevesinin belirlenmeye çalışıldığı, gazetelerin ve

televizyonların ve bununla birlikte kişiler arası iletişimin de değerlendirildiği aşamadır. 1976 yılında yapılan ABD başkanlık seçimleri, gündem belirleme araştırmasının üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada adayların imajları, nitelikleri ve başkanlık politikalarına odaklanılmıştır (McCombs, 1992).

McCombs, 1976 ABD başkanlık seçimlerine yönelik araştırmasını, David Weaver, Doris Graber ve Chaim Eyal ile birlikte gerçekleştirmiştir. Birlikte kaleme aldıkları “Başkanlık Seçiminde Medya Gündem Belirleme: Konular, İmajlar ve Çıkar” (*Media Agenda Setting in a Presidential Election: Issues, Images and Interest*) adlı kitapta, vardıkları bulguları açıklamışlardır. Bir yıl boyunca yapılan araştırma ile gündem belirleme kuramı “ikinci seviye” olarak tanımlanan birleşik “özniteliksel gündemler” ve “ikna edici iddia” unsurlarını da içine alarak gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre medya kamuoyuna konuların belirginlik derecesini aktarırken aynı zamanda özniteliklerine ilişkin belirginlik derecelerini de aktarmaktadır. Örneğin, medya bir adayın belirli niteliklerini diğerlerinden daha fazla tanımlarken (sadakət, deneyim vb.), bunun karşılığında bu niteliklerin, kamuoyu açısından belirginlik derecesi de artmaktadır. İkna edici iddia yaklaşımı, medyanın, bir konunun belirli bir niteliğine odaklanması ve konunun belirginlik derecesini doğrudan artırması durumunu tanımlamaktadır (Weaver, Graber, McCombs ve Eyal, 1981).

1976 ABD başkanlık seçimlerine yönelik araştırmanın sonucunda, medyanın kamuoyuna yönelik olarak güçlü bir gündem belirleme etkisine sahip olduğuna ilişkin, 1972 yılındaki araştırmanın sonuçlarına benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

McCombs’un işaret ettiği dördüncü aşama, gündem belirleme kuramının temelini oluşturan “Kamuoyu gündemini kim belirliyor?” sorusundan, “Haber gündemini kim belirliyor?” sorusuna geçiş ile öne çıkmaktadır (McCombs, 1972:816). Bu aşama aynı zamanda, gündem belirleme kuramının, iletişim alanındaki diğer yaklaşım ve kuramlarla bütünleşmesinin başlangıcını temsil etmektedir. Statü sağlama (*status*

conferral), stereotipleştirme (*stereotyping*), çerçeveleme (*framing*), öne çıkarma (*priming*) ve eşik bekçiliği (*gatekeeping*) yaklaşımları giderek gündem belirleme kuramıyla bütünleşik hale gelmişlerdir. Gündem belirleme kuramı aynı zamanda ekme kuramı ve sessizlik sarmalı gibi kuramlarla birlikte kullanılmaya başlanmıştır (McCombs, 2004).

McCombs, gündem belirleme kuramıyla ilgili olarak 2004 yılına kadar dünyanın çeşitli yerlerinde 400'den fazla sonuçları yayınlanmış deneysel araştırma gerçekleştirildiğine dikkat çekmektedir. İspanya (Pamplona-1995, Navarra-1996), Japonya (Machide-1986), Arjantin (Buenos Aires-1997), Tayvan'da (Taipei-1997) seçim dönemlerinde gerçekleştirilen araştırmalarda alınan sonuçlar, gündem belirleme kuramının yüksek isabet oranını ve doğruluğunu kanıtlar nitelikteki çalışmalardan bazılarıdır (McCombs, 2004).

Öte yandan, Doç. Dr. Erkan Yüksel'in, "Türkiye'deki Gündem Belirleme Araştırmaları" adlı makalesindeki verilere göre, Türkiye'de 2008 yılına kadar, gündem belirleme ile ilgili olarak 9 yüksek lisans tezi, 5 doktora tezi, 7 bildiri düzeyinde araştırma gerçekleştirilmiştir (Yaşın, 2008; 153-181)

1.1.1.2. Kavramsal Değerlendirme ve Yaklaşım

"Agenda setting" orijinal adıyla McCombs ve Shaw tarafından ortaya atılan kavram için, Türkçe'de yaygın olarak "gündem belirleme" (Irvan, 1997; Vural, 1999; Gökçe, 2002; Yüksel, 2001; Terkan, 2005; Yaylagül, 2010; Güngör, 2011), "gündem oluşturma" (Akdemir, 1991; Alpkaya ve Çelebi, 1995; Bektaş, 1996; Güz, 1996) ve "gündem kurma" (Kalender, 2000; Hazar, 2002; Güz, 2005) tanımlamalarının yanı sıra, "gündem hazırlama" (Erdoğan ve Alemdar, 1990), "gündem koyma" (Anık, 1994) ve "gündem koyma ve saptama" (Yumlu, 1994) gibi karşılıklar da kullanılmaktadır (Yüksel, 2007).

Kavramın orijinaline bakılacak olursa, “agenda” kelimesinin Türkçe karşılığı Redhouse Büyük Elsözlüğü’ne göre tek bir anlama, “gündem” anlamına gelmektedir.

“Setting” kelimesinin karşılığı ise yine aynı sözlükte 17 farklı anlama gelmektedir. Bunlar arasında “koymak, tayin/tespit etmek, vermek, ayarlamak, kurmak, sarmak, yol açmak, koyulaştırmak, sabitleştirmek, dizmek, kuluçkaya yatmak, batmak, dizmek, şekle sokmak, oturtmak, meyve vermek, geçirmek” karşılıkları öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, yukarıda sayılan sözlük anlamları arasında yer alan “tayin/tespit etmek” ile uyumlu olarak, “agenda setting” kavramının literatürde kullanılan Türkçe karşılıkları arasında en fazla tercih edilenlerinden olan “gündem belirleme” kavramı kullanılmaktadır. Bunun nedeni, McCombs ve Shaw’un 1968 yılındaki ABD başkanlık seçimlerine ilişkin çalışması ile birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Zira McCombs ve Shaw, söz konusu çalışmalarında, basının, kamuoyunun gündemini “belirleme” etkisi üzerinde durmuşlardır. Türkçe’deki “belirleme” kelimesinin Türk Dil Kurumu’nin internet sitesindeki üç karşılığından ilki olan “Belirli duruma getirmek, belirli kılmak, tayin etmek” anlamına uygun olarak, basının, kamuoyunun üzerinde durduğu konuları tayin ve tespit etmesi yani gündemini “belirlemesi” söz konusu olduğundan, bu çalışmada “gündem belirleme” kavramının kullanılması benimsenmiştir.

Gündem belirleme kuramının temeli olan “gündem” kavramı ile anlatılmak istenen, zamanın belirli bir noktasında önemlilik sırasına göre dizilmiş konular ve olaylar listesi biçiminde görülen bir sıralamadır. Gündem, dinamik bir etkileşim içindeki konular bütünü olarak da ifade edilebilir. Dinamik bir yapı sergileyen gündemde kimi konular önem kazanır ve kimi konular önemini yitirirken, ele alınan gündemler bu hareketliliğin görüntüsünü vermektedir (Yüksel, 2001: 31).

Bununla birlikte gündem, konuların belli bir şekilde sıralanması ve ortaya çıktığı zaman süreci içerisinde, önem sırasına göre sıralanmış halidir (Rogers ve Dearing, 1999).

Gündem belirleme kuramının savunucularına göre, önceki kitle iletişim araştırmaları “bilme ve farkında olma” yerine “tutum değişimi” üzerinde durmuşlardır. Ancak gündem belirleme kuramında, kitle iletişim araçları, konular hakkında tutumlar yerine “farkında olmayı” yaratır. Böylece dikkat, görüşlerin biçimlenmesinden, kitle iletişim araçlarının halkın nüfuz sahasında olan konular hakkında belli “idrakinin” gelişmesindeki rolünün özelliklerine çevrilmiştir (Erdoğan ve Alemdar 2010: 161).

Gündem belirleme kavramı ile tanımlanmak istenen konu, medyanın insanlar üzerindeki etkilerine yönelik bir açıklamadır. Kavramın McCombs ve Shaw tarafından ilk kez ortaya atıldığı 1972 yılında; medyanın insanlar üzerindeki etkilerinin güçlü olduğunun düşünüldüğü dönem (1920-1940) ve ardından medya etkilerinin sınırlı olduğunun düşünüldüğü dönem (1940-1960) geride kalmıştır. Ancak bu dönemde, Chapel Hill araştırmasının da ortaya koyacağı biçimde, medyanın etkilerinin sanılan kadar sınırlı olmadığı ve belki de güçlü olduğuna dair düşünceler yeniden öne çıkmaya başlamıştır (Severin ve Tankard, 1994: 459).

Ancak zaman içinde yürütülen çalışmalarda, medyanın insanlar üzerindeki etkisinin dışında, gündem belirleme kavramı çerçevesinde farklı etkilerin varlığı da gözlenmeye ve incelenmeye başlamıştır. Araştırmacı James W. Dearing (d.1948) ve sosyolog Everett M. Rogers (1931-2004), gündem belirleme araştırmaları üzerinde yürüttükleri çalışmalarda bu çalışmaların sayısının yanı sıra “çeşitleri” üzerinde de önemli saptamalarda bulunmuşlardır. Dearing ve Rogers, gündem belirleme kuramı çerçevesinde, üç farklı gündemin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur:

- a- Gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları içeriğinin önceliğini oluşturan ve bu mecralarda tartışılan konuları temsil eden “medya gündemi”;

b- Kamuoyunu oluşturan halkın tartıştığı konular anlamındaki “kamu gündemi”;

c- Politikacıların önemli buldukları ve tartıştıkları konuları içeren, “siyaset gündemi” (Dearing ve Rogers, 1996).

Bu gündemlere ek olarak, reklamcılık ve halkla ilişkiler alanında araştırmalar yapan Prof. Bruce Keith Berger’in literatüre dâhil ettiği bir gündem daha vardır:

d- Büyük şirketlerin önemli olduğunu değerlendirdikleri konulardan oluşan “kurumsal gündem” (Berger, 2001).

Bu çalışma kapsamında, yukarıdaki gündem çeşitlerinden ilki, yani gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları içeriğinin önceliğini oluşturan ve bu mecralarda tartışılan konuları temsil eden “medya gündemi” üzerinde durulacaktır.

Yukarıda ifade edilen gündemler arasında karşılıklı ilişki, konuyla ilgili araştırmalarda üzerinde durulan bir diğer önemli husustur. Kitle iletişim araçları kamu gündemini, çektiği dikkat ve sahip olduğu kitle iletişim otoritesi ile doğrudan etkiler. Kamu gündemi, politikacılar seçmenlerin ne isteyebileceğine cevap aradığı sürece, siyaset gündemini etkiler. Kitle iletişim araçları gündeminin, kamu gündeminin yanında ayrıca siyaset gündemine bağımsız, doğrudan etkisi vardır. Öte yandan, bazı konularda da siyaset gündeminin kitle iletişim araçları gündemi üzerinde dolaysız ve kuvvetli etkisi gözlenmektedir. Kitle iletişimi gündemi, birçok kaynak ve “gerçek dünya olayları” tarafından kitle iletişim araçlarının ilgisini çeken, sürecin daha önceki ele alınış biçimlerinde genelde dâhil edilmeyen bir etmen olarak dolaysız olarak etkilenir (McQuail ve Windahl, 1997: 126).

Kamu gündemi örneğinden hareket edilecek olduğunda, esas olarak gündem belirleme kuramı, halkın çeşitli konuların önemini algılayışının, iletişim araçlarının konuları ele alış biçimiyle açıklanabileceğini belirtir. □Kitle iletişim araçlarının büyük ağırlık ve yer verdiği konuların, halkın önemli olarak algılayacağı konular oldukları

varsayılr. Kitle iletişim araçlarının ağırlık vermediği konuların ise daha önemsiz olarak algılandığı kabul edilmektedir (Mutlu, 2004: 119).

Bu veriler ve süreç ışığında denilebilir ki gündem belirleme kuramı; basın ve daha geniş ölçekte medyanın, olayları ve gelişmeleri sunum biçimi ile kamunun ve diğer yandan da siyasilerin hangi konuların daha önemli olduğuna ilişkin gündemlerini etkilediğini savunmaktadır (Yüksel, 2001).

Bugüne dek gündem belirleme alanında dünya üzerinde gerçekleştirilen 400’den fazla araştırmanın pek çoğunda gerçek yaşam unsurları, kitle iletişim aracının türü, incelenen zaman aralığı, ele alınan konunun niteliği, kamuoyunun medya kullanım alışkanlığının farklılığı, haberlerin ve sinema filmlerinin etkileri gibi pek çok faktör birer değişken olarak tanımlanarak doğal ortamda ya da laboratuvar ortamında test edilerek veriler elde edilmiştir. Gündem belirleme kuramı, kamuoyunun “farkına varma” ve “haberdar olma” boyutunda, medya etkilerinin ilk basamağını oluşturan, “bilişsel düzeydeki” etkilerini konu almaktadır. Geline nokta ise gündem belirleme yaklaşımının genişletilmesi çabalarıyla, geleneksel ya da ilk aşama gündem belirleme yaklaşımının medyanın bilişsel düzeydeki etkilerinin ötesinde bulgular elde edilmesi amaçlanmaktadır (Yüksel, 2007:579-580).

1.1.1.3. Kuramı Açıklayıcı ve Destekleyici Kavramlar

Gündem belirleme kuramının ortaya çıkışından itibaren yürütülen çalışmalar sırasında, bazıları bu çalışmalar kapsamında geliştirilen, bazıları da farklı kuram ve yaklaşımlarla kesişme noktalarında kendisini gösteren açıklayıcı ve destekleyici kavramlar bulunmaktadır. İkinci seviye gündem belirleme (*second level agenda setting*), Statü sağlama (*status conferral*), stereotipleştirme (*stereotyping*), çerçeveleme (*framing*), öne çıkarma (*priming*) ve eşik bekçiliği (*gatekeeping*) kavramları, gündem

belirleme kuramını desteklemekte ve açıklamakta kullanılan bu kavramları oluşturmaktadır.

Kamuoyu oluşumundan söz edildiğinde ise genellikle medya etkilerinin daha üst aşamaları olan “tutum”, “kanaat” değişimi ya da “davranış” değişikliğine vurguda bulunulmakta ve dolayısıyla medyanın “duygusal” ve “davranışsal” düzeydeki etkileri konu alınmaktadır (Yüksel, 2007:571). Bu etkiler, gündem belirleme kuramını destekleyen ve açıklayan kavramların sınırlarının belirlenmesinde önem taşımaktadır.

1.1.1.3.1. İkinci Seviye Gündem Belirleme (*Second-Level Agenda Setting*)

İkinci seviye gündem belirleme yaklaşımına göre “birinci seviye” gündem belirleme, “konuların ya da olayların” göreceli belirginlik derecelerine odaklanırken, “ikinci derece” gündem belirleme, “niteliklerin” göreceli belirginlik derecelerini sınamaktadır (McCombs, 2005: 547).

Burada sözü edilen niteliklerin gündemi, geleneksel olarak konular (nesneler) üzerine odaklanmış olan birinci seviyeden ayırt edilmesi için “ikinci seviye gündem belirleme” olarak adlandırılmıştır (Weaver, 2007: 142).

“İkinci seviye gündem belirleme” adı verilen çalışmalarda medya etkilerinin ikinci seviyesi olan duygusal düzeyde bulgular aranmaktadır. Çerçeveleme (*framing*) gibi, konuların niteliklerine yönelik araştırma yaklaşımlarının kullanıldığı bu çalışmalarda; geleneksel araştırma yaklaşımında test edilen “ne hakkında düşüneceği” sorusunun ötesinde, “ne düşüneceği” ve “nasıl düşüneceğine” yönelik bir etkinin de olup olmadığı sorgulanmaktadır. Geleneksel gündem belirleme araştırmasında konuların “önemliliklerinin” medyadan kamuya geçişi konu edilirken, ikinci seviye çalışmalarda konuların “niteliklerinin” aktarımının da söz konusu olup olmadığı ele alınmaktadır (Yüksel, 2007: 580).

1.1.1.3.2. Statü Sağlama (*Status Conferral*)

Statü sağlama yaklaşımı, kitle iletişiminin bir işlevi olarak, Paul F. Lazarsfeld ve sosyolog Robert K. Merton (1910-2003) tarafından ortaya atılmıştır. Bu yaklaşıma göre statü sağlama, belirli bireylere verilen önemin niceliğine atıfta bulunur.

Kitle iletişim araçları, kamuoyunu ilgilendiren konulara, kişilere, örgütlere ve sosyal hareketlere bir statü sağlar. Haber medyası, bireylere ve gruplara, onların statülerini meşrulaştırarak prestij sağlar ve onların otoritelerini güçlendirir. Kitle iletişim araçları tarafından tanınmış olmak, bireyin ya da grubun, kitleden farklı olduğunu tescil eden bir nitelik olarak öne çıkar ve bu bireyin ya da grubun davranış ve görüşlerinin kamuoyunun dikkatini çekmek için yeterince belirgin olduğunu teyit eden bir durum olarak kabul edilir (Lazarsfeld ve Merton, 1948: 235.)

1.1.1.3.3. Stereotipleştirme (*Stereotyping*)

İlk olarak Walter Lippmann'ın "Kamuoyu" adlı eserinde kuramsal olarak ele alınan stereotip kavramı en yalın anlatımlarından biriyle değerlendirildiğinde, "bir grubun üyeleri arasında, 'ötekinin' nitelikleri ile ilgili oluşan görüş birliğidir" (Taylor, 1991:155).

Lippmann, "kafamızdaki resim" fikri ile bizim düzenlenmiş, az ya da çok sabit olan dünya görüşümüzü sorgularken; stereotip kavramı ile insanlara ait ve onların karar vermesinde etkili, biçimlenmiş fikirler, ideolojiler ya da beklentileri açıklamaktadır (İmançer, 2004:128).

Lippmann, Kamuoyu kitabında stereotip ifadesine şöyle dikkat çekmektedir:

Gerçek mekân, gerçek zaman, gerçek sayılar, gerçek bağlantılar, gerçek ağırlıklar kaybolmuştur. Hareketin perspektifi, arka zemini ve boyutları, stereotip biçiminde kırılmış ve dondurulmuştur... Tüm stereotiplerin en derini, insan doğasını ruhsuz ya da kolektif şeylerle itham eden insan stereotipidir.” (Lippmann, 1922: 56,57).

Bu tanımdan yola çıkarak, psikolojiden kaynağını alan bilişsel yaklaşımla birlikte değerlendirildiğinde stereotipleştirme, kişi ve olayların niteliklerinin belirginleştirilmesinin aktarımına yardımcı olur. Çünkü bilişsel yaklaşıma göre insanlar, kendilerine yönelik bilgi akışını işleyebilme kapasitesi açısından sınırlıdır. İşte bu noktada stereotipler, karmaşık dünya ile başa çıkabilmek adına bilişsel yükü azaltmak için bir yol olarak öne çıkmaktadır (Snyder ve Meine, 1994: 36).

Çevresine daha iyi hâkim olmak amacıyla onu şematize etmeye çalışan insan; bireyler, insan grupları ve olaylar hakkında tipolojiler oluşturur. Bu tipolojiler sayesinde çevresini tutarlı ideolojik ve bilişsel bir çerçevede örgütler ve yapılandırır (Bilgin, 1996: 97).

1.1.1.3.4. Çerçeveleme (*Framing*)

İlk olarak sosyal bilimci Gregory Bateson (1904-1980) tarafından psikolojik bir kavram olarak açıklanan, “çerçeve” terimi, “belirli bir görüşe uyan belirli mesajları dâhil edip diğerlerini dışarıda bırakarak, gerçeklik algısına yön vermek” olarak nitelendirilmektedir (Bateson,1972).

Çerçeveleme kavramı; “bir değer yargısının sunulmasındaki veya problemlerin çözülmesindeki kurnazca yapılan değişiklikler” olarak da tanımlanmaktadır (Iyengar, 1991: 11).

McCombs’a göre ise çerçeveleme, haber medyası gündeminde yer alan bir obje hakkında belirli niteliklerin seçilmesi ve önem sırasına konulmasını içerir. Bu sürece haber hikâyelerinin, gönderenin arzusuna göre kesilmesi ve kısaltılması gerçeği de dâhildir. Bunun karşılığında,

çerçeveleme yapan insanlar; kişiler, kamuoyunu ilgilendiren konular ve diğer objeler hakkında düşünür ve konuşurken, bunların nitelikleri hakkında çeşitli önem sıralamaları yapmaya yönelirler (McCombs, 2004:87).

Kavram, iletişim bağlamında ele alındığında bir meseleyi sunan ve tanımlayan iletişim kaynağı ile birlikte metni, alıcıyı ve içinde bulunan kültürü de kapsar. Daha ayrıntılı biçimde ifade edilirse, “çerçeveleme temel olarak algılanan gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve onları iletişimsel bir metinde daha görünür hale getirmek; böylece ele alınan bir konuya yönelik belirli bir problemi tanımlama, neden ve sonuçlarını yorumlama, ahlaki değerlendirme ve/veya çözüm önerisi sunmaya katkıda bulunmaktır” (Entman, 1993: 52).

Bu durum, bir resmi ya da fotoğrafı etrafındaki diğer nesnelerden ayıran çerçeveye benzer biçimde, belli bir konu veya kişi ile ilgili gelişmelerin, ne şekilde ayırt edilip aktarıldıkları, bunları aktaran kişinin durduğu nokta, duruş mesafesi ve bakış açısı ile ilgilidir. Tıpkı bir resmi duvardaki diğer nesnelerden ayıran resim çerçevesi gibi haberlerde de ele alınan konulara ilişkin durum tanımlarının yapıldığı ve bu sayede o meselenin nasıl tartışılacağına da söylendiği ifade edilmektedir (Mutlu, 1994:35)

Çerçeveleme çalışmalarında, konular üzerine istenen yönde, kamuoyunun dikkatini çekebilmek üzere bazı özelliklerin seçilerek belli çağrışımlarla birlikte sunulması konu alınır. Çerçeveleme bu şekilde ele alındığında, “tarafsızlık ve yanlılık” paradigmasına bir alternatif olarak, haber içeriklerinin yüzeysel incelenmesi yerine, daha derinlerine inilmesinde ve gizlenmiş niyetlerin bir ölçüde açığa çıkarılmasında faydalı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Tankard, 2001: 96). Çerçeveleme bir güç olarak, sosyal problemlerin ve politik konuların tanınma ve anlaşılmasında büyük bir etkiye sahip durumdadır (Watkins 2001: 83-84).

Çerçeveleme ile ilgili pek çok araştırmada, çerçeveler; medya çerçevesi ve izleyici çerçeveleri olarak iki kısımda ele alınmıştır. Medya çerçevelemesi üzerine araştırmalar, daha çok sorunların nasıl sunulduğu ve haberde nasıl rapor edildiği üzerine odaklanmıştır. İzleyici çerçevelemesi üzerine yapılan çalışmalar ise, daha çok sorunlar ve olaylar üzerinde bireysel algılamaların, düzenlemelerin, yorumların nasıl olduğu ile ilgilidir (de Vreese 2001:107).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında denilebilir ki gazeteciler, siyasi kampanyalarını yürütenler ve haber medyası; bu çerçeveleri; konuların karmaşıklık derecesini azaltarak izleyicilerin konuları daha kolay anlayabilmelerini sağlamak için kullanmaktadırlar (Scheufele, Tewksbury, 2007:12).

1.1.1.3.5. Öne Çıkarma (*Priming*)

Öne çıkarma; “belli konuların belirginlik derecesi üzerindeki medya vurgusunun arttığı ve o konular hakkında insanların hafızalarında bulunan bilgileri aktif hale getirdiği psikolojik bir süreç olarak” tanımlanmaktadır (McCombs ve Bell 1996:106).

Bu yaklaşıma göre hafızadan daha kolay çağrılabilen bilgiler; yargılara, fikirlere ve kararlara daha çabuk egemen hale gelir. Kamusal olaylarda ise daha kolay erişilen bilgiler, medya tarafından sıklıkla tekrarlanan, öne çıkarılan ve daha yeni bilgilerdir. Bu, genel olarak bilinen fikirler üretmek için iki farklı unsur arasında bağlantı kurmaya yönelik bir davranıştır (Iyengar, 2002:395; McCombs, Shaw ve Weaver, 2007).

Öne çıkarma kavramı, gündem belirleme kuramıyla yakından ilişkilidir. Gündem belirleme; bir sorunun önemli olduğunu söyler. Öne çıkarma ise; örneğin bir siyasi lideri ya da grubu, bu sorun karşısındaki performansına dayanarak değerlendirmemizi önerir (Grossberg, 1998:349-350).

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar sonucunda öne çıkarma etkisinin, televizyon haberlerinin, diğerlerini bir kenara bırakarak, sosyal yaşamın bazı yönlerine dikkat çekmek suretiyle, insanları önce siyasal yargılara ulaştırdığı daha sonra da siyasal tercihlerde bulunmalarını sağladığı da belirlenmiştir (Iyengar ve Kinder, 1987:104).

Öne çıkarma yaklaşımına farklı bir bakış; ele alınan haber öykülerinin içinde öne çıkan unsurların ve bunlara bağlı olarak başka konuların da haber içeriğinde “ifade edilmeyen” öne çıkarma etkisinin olabileceğine dikkat çekmektedir (Miller ve Krosnick, 1997, 258).

Konuyla ilgili bir diğer görüşe göre ise hem gündem belirleme hem de öne çıkarma büyük ölçüde psikolojik modellerdir ve bu yaklaşımlar, sadece bildiklerimiz ya da inandıklarımıza göre hareket edildiği ölçüde, insanların nasıl davranacağını etkiler (Grossberg, 1998:350).

1.1.1.3.6. Eşik Bekçiliği (*Gatekeeping*)

İlk kez psikolog Kurt Lewin (1890-1947) tarafından kullanılan eşik bekçiliği (*gatekeeping*) kavramı, ortaya atıldığı çalışmada spesifik olarak iletişim sektöründeki uygulamalara işaret etmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri’nde gözlenen beslenme ve gıda tüketimi konularını mercek altına alan Lewin, ilk kez bu çalışmada kullandığı “eşik bekçileri” kavramını, Amerikalı ev kadınları için kullanmıştır. Lewin’e göre ev kadınları, evin mutfağına hangi gıda maddelerinin gireceğini dolayısıyla evdekilerin nasıl besleneceğini kontrol eden “eşik bekçileridir” (Lewin, 1947).

Lewin’in çalışmasında işaret ettiği biçimiyle eşik bekçiliği, “sadece gıda kanalları için değil, grup içinde çeşitli iletişim kanallarında dolaşan haber unsurlarının dolaşımı için de” geçerlidir (Lewin, 1947:145).

Lewin’in ardından onun asistanı David Manning White (1917-1993) tarafından iletişim alanındaki araştırma ve çalışmalarda kullanılmaya

başlanan eşik bekçiliği kavramı, haber medyasının gündemini kimin belirlediği sorusuyla doğrudan ilişkilidir. McCombs, bu sorunun cevabı için üç unsura dikkat çekmektedir:

- a- Haber hikâyeleri için bilgi sağlayan temel kaynaklar: liderler, siyasi kampanyalar, örgütler, çıkar grupları, halkla ilişkiler görevlileri ve profesyonelleri v.b.
- b- Diğer haber kurum ve kuruluşları: Rakip ve/ veya hizmet satın alınan diğer basın-yayın kurum ve kuruluşları
- c- Gazetecilik normları ve gelenekleri: Gazetecilik açısından haber değerini oluşturan etki, yakınlık, güncellik, önem, çatışma, zıtlık, ilginçlik gibi unsurlar (McCombs 2004:117).

McCombs, gazetecilerin haber duygularını, diğer gazetecilerin çalışmalarını gözlemleyerek içsel olarak onayladıklarını belirtir. Bu kapsamda, gazeteler ve televizyonlar rakipleri tarafından ortaya atılan haber gündemini yakından takip ederler (McCombs, 2004:116).

Buradan da anlaşılaacağı üzere, gündem belirleme ile eşik bekçiliği arasında çok yakın bir ilişki vardır. Gündem belirlemede haber ve enformasyon, izleyicinin/okuyucunun kullandığı araca verilmeden (basılmadan/yayınlanmadan) önce çeşitli eşik bekçilerinden geçer. Yerel gazetenin, televizyonun editörü, haber kanallarını gözleyen, hangi konuların geçeceğine, hangilerinin kesileceğine ve hangilerinin çöpe atılacağına karar veren eşik bekçileri dizisinde en son halkadır (Erdoğan, Alemdar, 2010:163).

Bununla birlikte, eşik bekçileri, haber üretim sürecinin ilk aşamasında karar alan insanlardır. Haber kanalının “eşiğinde” yer alan bu insanlar, eşiği aşacak ve kanal aracılığıyla izleyiciye ulaşacak olan, kendilerine haber olmak üzere gelen olayların seçimini yaparlar. Hangi olayın hangi sırada ve ne süreyle haber olacağına karar verirler. Bu kişiler öncelikle çalıştıkları kurumun gündemini belirlerler ve böylece toplumun gündeminin belirlenmesine katkıda bulunurlar (Yaylagül, 2010:82).

1.1.2. Teknolojik Determinizm Yaklaşımı

Teknolojik determinizm yaklaşımı, kitle iletişim araçlarının doğası gereği sahip olduğu teknolojik yenilikleri temsil etme özelliğinden dolayı, iletişim alanında çokça üzerinde durulan bir yaklaşım olagelmıştır. İzleyen alt bölümlerde öncelikle teknolojik determinizm yaklaşımının iletişim alanı kapsamındaki tarihçesi hakkında bilgi verilecek, ardından yaklaşımı oluşturan kavramsal çerçeve açıklanacaktır.

1.1.2.1. Teknolojik Determinizm Yaklaşımının Tarihçesi

Teknolojinin, iletişim alanında belirleyici olduğu görüşünün, 19. yüzyılda yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle trenin kullanımının yaygınlaşmasıyla ön plana çıktığı kabul edilmektedir. 1950 ve 60'larda, bu belirleyicilik görüşü modernleşme kuramlarına eklemlenmiştir. İletişim yapılarının, teknolojilerinin ve ürünlerinin yaygınlaşmasının her yerde yaşamı değiştirmesiyle; dünya 1970'lerde ve 80'lerde "küresel köy" ardından 1990'lar ve 2000'lerde "küresel kent" halini almıştır. Teknolojik deterministlere göre 1990'lar ve 2000'lerde aynı zamanda bilgisayar ve internet teknolojileri sayesinde, küreselleşen dünya enformasyon toplumu olmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 142-143).

Teknolojik determinizm yaklaşımının temelini genel çerçevesiyle ilk olarak ekonomist ve sosyolog Thorstein Veblen (1857-1929) atmıştır (Brette, 2003). Veblen, modern teknolojik mecburiyetlerin baskısı altında, insanoğlunun günlük düşünce alışkanlıklarının; "bilimlerin evrimsel yöntem ve bilginin daha yüksek, daha arkaik düzlükler üzerinde ilerlemesiyle", yabancı ve anlamsız hale geldiğini belirtmiştir. Veblen'e göre, sosyal ve siyasi bilimler, zaten içine çekildikleri bu sürüklenmeyi takip etmelidirler (Veblen, 1898).

Veblen'in, daha çok bilgi ve bilimsel gelişim açısından ele aldığı bu yaklaşım, kaçınılmaz olarak iletişim alanına da yansımıştır. Zira doğası gereği teknolojik gelişmelere açık ve onların bir sonucu olarak ortaya çıkan kitle iletişim araçları teknolojiden bağımsız düşünülemez.

Bu gerçekten hareketle, kitle iletişiminin işleyişine ilişkin ilk kayda değer modeli geliştiren Claude Elwood Shannon (1916-2001) Warren Weaver da (1894-1978) teknolojik öğeyi temel almışlardır. Bell telefon şirketinde mühendis olarak çalışan Shannon ve Weaver'ın, iletişimi öncelikle teknolojiyle aracılanan bir süreç olarak görmeleri ve araç odaklı bir modelle (Shannon-Weaver modeli) bunu açıklamaya çalışmaları, araca ilişkin ilk belirgin vurgu olması açısından önemlidir (Güngör, 2011: 150).

Shannon-Weaver modeli, "hangi tür iletişim kanalı maksimum sayıda sinyal taşıyabilir, aktarabilir? Vericiden alıcıya giderken, gönderilirken ne kadar sinyal gürültü, parazit imha edilecektir?" gibi sorular üzerinde durmuştur (McQuail ve Windahl, 1993:18).

1960'lı yıllarda, Teknoloji temelli sorulara cevap arayan Shannon-Weaver modeli, "yaygın ilgi uyandıran modeller arasında en önemlisi" olarak değerlendirilirken, matematiksel formülasyonlarının, iletişim alanında daha sonra yapılan çalışmaların teknik yönden gelişmesi için uyarıcı ve yol gösterici olduğu da ifade edilmiştir (Johnson ve Klare, 1961).

Model, bütün modellerin anası olarak kabul edilmiş (Hollnagel ve Woods: 2005) ve diğer çalışma ve modellerin öncülü olan teknoloji temelli bir çalışma olarak öne çıkmıştır.

İletişim alanında teknolojik determinizm yaklaşımının en önemli savunucusu ise eğitimci ve iletişim kuramcısı Marshall McLuhan'dır (1911-1980). McLuhan teknolojiyi açıkça merkeze koyarak diğer tüm öğeleri ve etmenleri ona bağımlı kılan çarpıcı düşüncesiyle öne çıkmıştır. Ancak McLuhan'ın bu yaklaşımı geliştirirken büyük ölçüde William Ivins (1881-1961) ve Harold Adam Innis'in (1894-1952) düşüncelerinden beslendiği de vurgulanmalıdır (Güngör, 2011:150).

McLuhan'ın özellikle Gutenberg Galaksisi kitabında pek çok kez atıfta bulunduğu William Ivins, aslen hukuk tahsili yapmış olup, New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin basılı eserler bölümünün, kurulduğu 1916'dan 1946'ya kadar yöneticiliğini yapmıştır.

Ivins'e göre yazının içeriğinden çok biçimi önemlidir. Biçim önemlidir çünkü karakteri yansıtır Ivins, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle kültürel dönüşümler ve ekonomik gelişme arasında doğrudan bir ilişki olduğunu kabul etmektedir (Güngör, 2011: 155).

Ivins, iletişim ve teknoloji arasındaki ilişkiyi de *“İletişim, bilimsel ve özellikle teknolojik gelişim için kesinlikle gereklidir. Etkili olabilmesi için ise kesin ve tam olarak tekrar edilebilir olmalıdır”* ifadeleriyle ortaya koymaktadır (Ivins, 1953: 161). Ivins, “tekrar edilebilirlik” kavramının iletişim açısından önemini bir örnekle açıklamaktadır:

“Tam olarak tekrar edilemeyen bir tanımlama ve açıklama sadece kullanışsız değildir, sıra dışı karışıklık ve bozulmaları da ortaya çıkarır. Bir sözel formülü tam olarak tekrarlamak imkânsız olsaydı, hukuk, bilim, din, felsefe olmazdı. Sadece en ilkel hayvan teknolojisi olurdu. Ve insanların birbirleriyle, kazlar ya da vahşi köpeklerden daha etkili bir biçimde iletişim kurabilmeleri şüpheli olurdu.” (Ivins, 1953:62).

McLuhan öncesi teknolojik determinizm yaklaşımına Ivins ile birlikte katkı yapan bir diğer isim olan Harold Adam Innis, siyaset ve ekonomi profesörüdür ve aynı zamanda iletişim alanında çalışmalar yürütmüştür. Innis, Teknoloji ile sosyal kontrol arasında bir bağ kurmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 143).

Innis'in yaklaşımına göre, insanların kullandığı iletişim teknolojileri toplumsal ve ekonomik yapının temel belirleyicileridir. Farklı dönemlerde egemen olan farklı iletişim teknolojileri, toplumların nasıl örgütleneceğini belirler. Bununla birlikte teknoloji her zaman içeriği belirler (Yaylagül, 2010:68). Innis'in iletişim üzerine olan çalışmaları, medyanın kültür ve

medeniyetlerin gelişimi üzerindeki rolünün keşfedilmesinin de önünü açmıştır (Babe, 2000:59).

Innis'in temel vurgusu, toplumsal değişmelerin altında teknolojik gelişmelerin yattığıdır. Innis'e göre teknoloji, insanın fiziksel yetilerinin uzantısıdır. İletişim teknolojisi ise insan bilincinin uzantısıdır Innis, teknolojiyi zaman yanlı ve mekân yanlı olarak iki kategoride ele alır. Zamana karşı direnç gösteren araçları zaman yanlı, mekânsal düzlemde varlık gösteren araçları ise mekân yanlı olarak tanımlar. Mekân yanlı araçlar, imparatorlukların büyümesini sağlarken, zaman yanlı araçlar geleneği besler, dolayısıyla geleneksel kültürün zamana meydan okuyarak varlığını sürdürmesini sağlarlar (Güngör, 2011: 152).

İnsanın, kendi teknolojisi ile var olduğunu söyleyen Innis'e göre toplumsal biçimlerdeki (aile, örgütler) ve kültürdeki değişiklikler, iletişim teknolojisindeki değişimlerin bir işlevidir. Teknolojik yapıların yenileşmesi, eski düzenlerin ortadan kalkmasına yol açar. Bununla birlikte, bilinç, toplumsal örgütlenmelerde oluşturulduğu için, iletişimin denetimi hem bilincin, hem de toplumsal örgütlenmenin denetimi demektir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 143).

1950'lerde Ivins ve Innis'in teknolojinin belirleyiciliği üzerine ortaya koydukları düşüncelerini çalışmalarına temel alan McLuhan, teknolojik determinizm yaklaşımının iletişim çalışmaları açısından dünya çapında bir akım haline gelmesinin de temelini atmıştır.

Gutenberg Galaksisi (*Gutenberg Galaxy*) adlı kitabını; Innis'in "İletişimin Önyargısı" (*Bias of Communication*) kitabına "önce yazım sonra baskı açısından, ruhsal ve sosyal sonuçları konusunda Innis'in gözlemlerine bir dipnot olarak düşünmekten mutlu olduğunu" ifade eden McLuhan (Innis, 1964:Önsöz), toplumun ve insanlığın gidişatında teknolojiye belirleyici bir rol atfetmiştir.

McLuhan, teknolojik determinizm yaklaşımının inşacısı olmanın yanında, modernite savunusu yapan kuramcılar arasında da temsil edici bir isim haline gelmiştir. McLuhan, 1951 yılında Mekanik Gelin (*The*

Mechanical Bride) kitabı ile başladığı düşünsel ve kuramsal yolculuğunun başlarında, teknolojiye karşı temkinli ve hatta kötümser sayılabilecek bir bakış açısına sahiptir ancak 1962'de yayınlanan Gutenberg Galaksisi kitabında bu kötümserlik, yerini teknolojiye karşı bir hayranlığa bırakmıştır (Güngör, 2011: 155-156).

McLuhan, Mekanik Gelin ve Gutenberg Galaksisi'nin ardından, Medyayı Anlamak (*Understanding Media*-1964) Araç Mesajdır (*The Medium is the Message*-1967), Küresel Köy'de Savaş ve Barış (*War and Peace in the Global Village*-1968), Klişeden Arketipe (*From Cliche to Archetype*-1970), İçer Patlama (*Counterblast*-1969), Kültür Bizim İşimiz (*Culture is Our Business*-1970), Bir Derslik Olarak Şehir (*City as a Classroom*- 1977) kitaplarıyla, teknolojik determinizm yaklaşımının medya ve iletişim alanına yönelik kuramsal çalışmalarında önemli bir yere sahip olmuştur.

McLuhan'a göre kitle iletişim araçlarının gelişimi ile dünya, küresel büyüklükte bir köye dönüşmüştür. Böylece dünya küçülmüş ve birbirine bağlanmıştır. Dünyanın her tarafı görüntüler ve mesajlarla kaplanmıştır. Köylerde nasıl herkes her şeyden haberdar oluyor ve herkesi tanıyorsa, televizyon sayesinde de dünyanın her yerindeki olaylardan anında haberdar olmak mümkün hale gelmiştir (Yaylagül, 2010:69).

Hem Innis hem McLuhan, iletişim teknolojisinin toplumda odak noktası olduğuna inanırlar fakat etki konusunda ayrılırlar. Innis'te teknoloji toplumsal örgütlenmeye ve kültüre etki eder, bunları değiştirir ve biçimlendirir. McLuhan ise iletişim araçlarının etkisinin öncelikle duyular üzerinde olduğunu belirtir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 147).

McLuhan'a göre, iletişim sürecinde kullanılaniletici araçlar hem ileticidirler, hem de ilettikleri enformasyonu, kanaati, toplumsal değerleri algılamamızı etkilerler. Bu araçlar, duyu organlarımızı uyaran, çağın başat durumdaki iletişim biçimine göre bu duyu organlarımızın önemlilik sırasını ve böylece karakterimizi de değiştiren toplumsal metaforlardır (Oskay, 2010: 222).

McLuhan, iletinin ya da içeriğin değil, aracın önemli olduğu tezini savunmuştur. Aracın, insan bedeninin uzantısı, hatta dönüştürücüsü olduğunu ileri sürmüştür (Güngör, 2011: 151).

İletişim alanına yönelik olarak, düşünceleri teknolojik determinizm yaklaşımının omurgasını oluşturan ve görüşleri bir sonraki bölümde kavramsal açıklamalar temelinde daha ayrıntılı değerlendirilecek olan McLuhan'ın 1960-1980 arasındaki önemli etkisinin, ardından bu yaklaşıma yakın duran Walter J. Ong, Neil Postman ve Thomas L. Friedman da daha sonraki yıllarda teknolojik deterministler arasında önde gelen isimler arasına girmişlerdir.

İngiliz edebiyatı profesörü ve aynı zamanda bir rahip olan Walter J. Ong (1912-2003), bir teknoloji olarak tanımladığı yazı yazmanın, zahmet verilerek öğrenilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ong'a göre yazmak, insan düşüncesinin sesler dünyasından görüntüler dünyasına ilk dönüşümünü etkiler. Ong, teknolojinin gücünün ancak daha ileri bir teknolojiyle belirlenebileceğini savunmaktadır. Onun bu yaklaşımına göre “kelimeler bir kere teknolojik hale geldikten sonra”, teknolojinin onları ne duruma getirdiğine ilişkin bir eleştiri yapmanın, mümkün olan en yüksek teknolojinin yardımı olmadan, yolu yoktur (Ong, 2002:79).

Ong'un teknolojiye ve teknolojik determinizme bakışı, onun şu cümlesiyle özetlenebilir: *“Teknolojinin kullanımı, insan aklını zenginleştirebilir, insan ruhunu genişletebilir ve onun içsel yaşamını kuvvetlendirebilir”* (Ong, 2002:82).

Teknolojik determinizm yaklaşımının medya ve iletişim alanındaki tarihsel gelişim çizgisinde öne çıkan bir diğer isim, yazar ve medya kuramcısı Neil Postman'dır (1931-2003). Postman'ın teknolojiye yaklaşımında, kayıtsız şartsız bir teknoloji hayranlığından ziyade, teknolojinin kontrol altında tutulması ve olumlu yanlarıyla birlikte olumsuz yanlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği görüşü ağır basar:

“Yeni bir teknoloji bazı grupların lehine, başkalarının aleyhlerine olma eğilimindedir. Örneğin okul öğretmenlerinin, uzun dönemde muhtemelen televizyon tarafından modası sona erdirilecektir. Tıpkı nalbantların modasının otomobil tarafından; halk ozanlarının modasının yazılı basın tarafından sona erdirildiği gibi. Diğer bir değişle, teknolojik değişim daima kazananlar ve kaybedenlerin ortaya çıkmasına yol açacaktır.” (Postman, 1990).

Postman’ın, teknoloji karşısındaki bu temkinli duruşu, onun teknolojik determinist olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Postman’a göre teknoloji, olumsuz yanlarına dikkat edilmesi gerekiyor olsa da yine belirleyicidir ve bu belirleyicilik toplumları, “teknopoli” aşamasına getirmiştir. Postman’ın tanımıyla teknopoli, teknoloji’nin “tapıldığı” bir toplumu tanımlamaktadır. Bu görüşe göre kültür, meşruiyetini teknolojide arar, tatminlerini teknolojide bulur ve talimatlarını teknolojiden alır. Bu aşama, teknolojik araçların, toplum ve bireyler için yön ve amaç belirlediği, teknoloji tarafından üretilen bilgi fazlalığıyla karakterize olmuştur (Postman, 1993: 71-72). Bununla birlikte, teknoloji bir kere kabul edildi mi, “kendi elini oynar” ve ne yapmak için tasarlanmışsa onu yapar (Postman, 1993: 7).

Teknolojik determinizm yaklaşımının tarihsel çizgisi içinde, bu yaklaşımı iletişim alanında benimseyen kişilerin önde gelenlerinden birisi de gazeteci ve yazar Thomas Lauren Friedman’dır (d. 1953).

Friedman, diplomatik ilişkiler, küresel ticaret, Ortadoğu ve çevre gibi konularda araştırmalar yapan, üç kez Pulitzer ödülü almış bir gazetecidir. Friedman’ın teknolojiye bakışı ve teknolojinin belirleyici olduğuna ilişkin görüşleri özellikle Dünya Düzdür (*The World is Flat-2005, Türkçe-2006*) kitabında yoğun biçimde işlenmektedir.

Friedman, dünyayı “düzleştiren” yani insanların birbirleriyle iletişimini kolaylaştıran ve özellikle iletişim alanında teknolojik determinizmin etkisini ortaya koyan gelişmeler arasında, internetin ortaya çıkışı, bilgisayarların ağlar üzerinden birbirlerine bağlanabilmeleri, enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle firmaların bünyelerinde işçi

istihdam etmeden dışarıdan hizmet alımına yönelmeleri, cep telefonları, kablosuz ağlar, internetten ses, görüntü ve dosya paylaşımı gibi gelişmeleri göstermiştir. Friedman, küreselleşme olgusunun temel öncüllerinden birisinin iletişim alanında ortaya çıkan bu teknolojik gelişmeler olduğuna da özellikle dikkat çekmektedir (Friedman, 2006).

1.1.2.2. Kavramsal Değerlendirme ve Yaklaşım

“Teknolojik determinizm” tanımlamasının Türkçe’deki karşılığı için tamlamayı oluşturan kelimelerin anlamlarına bakıldığında, “teknoloji” kelimesinin, Türk Dil Kurumu’nun internet sitesindeki güncel Türkçe sözlükteki iki anlamından biri, “bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulayım bilimi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransızca “technologie” kelimesinden gelen kelimenin, adı geçen sözlükteki iki anlamından diğeri ise, “insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü” olarak belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, hem “söz konusu araç gerecin tümü” hem de “bu araçların kullanım biçimlerini kapsayan uygulayım bilgisi” tanımlarını kabul etmek uygun bir yaklaşım olarak belirlenmiştir. Zira çalışma çerçevesinde üzerinde durulan teknoloji kavramı, her iki tanımı da kapsamaktadır.

Yine Fransızca’dan gelen “determinizm” kelimesinin karşılığı ise, aynı sözlükte “belirlenimcilik” olarak belirtilmektedir. Kelimenin açıklaması, “her olayın başka olayların gerekli ve kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ileri süren öğretisi, gerekircilik” olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe’de “teknolojik belirleyicilik”, “teknolojik belirlenimcilik” ve “teknolojik determinizm” olarak kullanılan tanım için bu çalışmada “teknolojik determinizm” tamlamasının kullanılması benimsenmiştir.

Bunun nedeni, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan diğer tanım olan “gündem belirleme” ile aralarında işitsel ve görsel olarak bir fark ortaya koyma ve böylece okuyucunun zihninde iki kavramın “belirleme-belirlenimcilik-belirleyicilik” çerçevesinde ortaya çıkabilecek kafa karışıklığını önleme arayışıdır.

Teknolojik determinizm yaklaşımının temelde ifade ettiği şey, insanlık ve toplum yaşamının merkezinde teknolojinin yer aldığı ve teknolojinin, toplumsal değişim ve dönüşümün motor gücünü oluşturduğu düşüncesidir (Güngör, 2011: 152).

Bununla birlikte, bu çalışmanın kapsamını oluşturan, iletişim ve medya alanında teknolojinin belirleyici olduğu görüşü, 19. yüzyılda yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle trenin kullanımının yaygınlaşmasıyla ön plana çıkmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 142). Ancak bu alanda kuramsal ve kavramsal terminoloji, büyük oranda, 1950’li yıllardan başlayarak 1980’e kadar önemli eserler veren Marshall McLuhan’ın çalışmalarına dayanmaktadır.

McLuhan’a göre elektronik araçlar toplumdaki daha güçlüdür ve tek başlarına hareket eder (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 148).

McLuhan matbaayı modernleşmenin başlangıcı olarak ele alır ve son yüzyıllarda dünyanın içerisine girdiği değişim ve dönüşüm sürecinin temeli olarak görür. Matbaanın kullanıma girmesiyle ve ardından başlayan sanayileşme süreciyle birlikte dünya içe doğru patlama göstermiş, büzüşmüş, küçülmüş, eski köy kültürüne doğru yönelmiştir (Güngör, 2011: 156).

Marshall McLuhan, “araç mesajdır” ve “küresel köy” tanımlarının yanı sıra, internet’in temeli olan dünya çapında ağı (*world wide web-www*) ortaya çıkışından neredeyse 30 yıl önce tahmin etmesiyle de tanınmaktadır (Levinson, 1999). “Araç mesajdır” (*The medium is the message*) cümlesiyle bir aracın, mesajın kendisi olduğunu ileri sürer: “Toplumlar her zaman iletişimin içeriğinden çok, insanların iletişimde

kullandıkları iletişim araçlarının doğasına biçimlendirilmişlerdir.” (McLuhan ve Quentin, 2005:8).

McLuhan'ın, iletişim alanındaki teknolojik determinizm yaklaşımının temelini oluşturan bu görüşüne göre, bir mesaj, gönderildiği araca göre farklı etkilere sahiptir. Radyonun, televizyonun, sinemanın, gazetenin, telefonun ve günümüzde internetin de dâhil olmak üzere sahip olduğu ve vurguladığı mesajların içerikleri aynı olsa bile, etkileri farklıdır. Bunda, kitle iletişim araçlarının farklı niteliklerinin olması ve farklı duyulara seslenmesinin payı büyüktür. Zira el yazmasından matbaaya geçişle birlikte insanlar basılı eserleri kendi kendilerine okumaya, yönelmişlerdir. Matbaayla birlikte işitsel iletişimin yerini görsel iletişim alırken, sesli okuma ile görsel okuma zihinsel süreçleri arasında büyük uçurumlar oluşmuştur (McLuhan, 2001:130).

İletişim araçlarının, mesajın kendisi olduğu yönündeki görüş, farklı teknolojik deterministlerce de benimsenen bir görüştür. Postman'a göre, yazılı basın, bilgisayar ve televizyon sadece bilgiyi ileten basit makineler değildir. Bunlar, gerçekliği bir yönde ya da aksi yönde kavramsallaştırmayı sağlayan metaforlardır. Dünyayı bizim için sınıflandırır, bölümlendirir, çerçevelerler, genişletirler, küçültürler ve onun neye benzediğine ilişkin bir durum öne sürerler. Bu medya metaforları üzerinden, dünyayı olduğu gibi değil, kendi kodlama sistemlerimiz gibi görürüz. Bilginin biçiminin sahip olduğu güç de böyledir (Postman, 1979:39).

McLuhan, iletişim teknolojisinin insanların bilişsel organizasyonlarını etkilediğini ve bunun da sosyal organizasyonlar açısından derin etkileri beraberinde getirdiğini belirtmiştir:

“Eğer yeni bir teknoloji, bir ya da daha fazla duyumuzu bizim dışımıza, sosyal dünyanın içine doğru uzatırsa, bu durumda o belirli kültür içinde tüm duyularımızın yeni oranları oluşacaktır. Bu durum, yeni bir nota, bir melodiye eklendiğinde olanla karşılaştırılabilir. Ve herhangi bir kültürde duyu oranları değiştiğinde, önceden berrak olanlar matlaşır ve önceden

belirsiz ve mat olanlar da yarı saydam hale gelir” (McLuhan, 1962: 41)

McLuhan’ın, teknolojik determinizm yaklaşımı açısından büyük önem taşıyan “küresel köy” tanımı da yine iletişim teknolojisinin gelişmesi ile ortaya çıkan bir olgu olarak sunulmaktadır. McLuhan, teknolojinin toplum üzerindeki etkisini, araç kullanımının niceliksel çokluğuna odaklanan bir yaklaşımla dünyayı “küresel köye” çevirmesiyle açıklar:

“Elektromanyetik keşifler tüm insan ilişkilerinde kesinlikle bir eş zamanlı ‘alanı’ yeniden yaratmıştır böylece insanlık ailesi şimdi ‘küresel köy’ koşulları altında yaşamaktadır.” (McLuhan, 1962:31).

McLuhan’ın ifade ettiği bu köy, eski zamanların kır temelli köyünden farklıdır. Bu köy, teknoloji merkezli bir köydür. Yaşamın teknolojiyle biçimlendirildiği, herkesin internet kullandığı, bütün işlerin dijital teknolojiyle örgütlendiği bir köydür (Güngör, 2011: 156).

McLuhan’ın, öngörleriyle internet çağının öncüllerinden olduğu görüşünün taraftarlarına göre, McLuhan elektronik ağların dünyayı çepeçevre kuşatmasını, enformasyon savaşını, uzaktan çalışmayı, uzaktan öğretimi, multimedyanın yaygınlaşmasını ve melezleşmesini, sanal gerçekliği, uydular çağını 1970’li yıllardan itibaren gören biridir. Küresel köy, internet ağının özellikle son yıllardaki gelişimi nedeniyle dikkatleri en fazla üzerine çeken ifade haline gelmiştir. Telekomünikasyonun yaygınlaşması, zaman ve mekân mesafelerin ortadan kalkma noktasına gelmesi ve tüm insanlığın internetle birbirine bağlanması gibi iddialar, küresel köyün en sonunda gerçeklik olduğunun kanıtları olarak ileri sürülür (Tutal, 2006: 54-55).

McLuhan’ın, yazılışından 30 yıl sonra dünyanın tanışacağı interneti tarif ettiği iddialarına temel olan yaklaşımı ise şu cümleyle özetlenebilir:

“Uçsuz bucaksız İskenderiye kütüphanesine yönelmek yerine, dünya bir bilgisayar olmuştur; tam anlamıyla çocukça bir bilim kurgunun parçası gibi bir elektronik beyin.” (McLuhan, 1962:32).

McLuhan'ın, iletişim alanındaki teknolojik determinizm yaklaşımına zemin oluşturan kimi görüşleri, teknolojinin belirleyiciliği kadar, ortaya konulduğu zaman dilimi içinde oluşturduğu “gelecek” algısıyla da önem taşımaktadır:

- İnsan bilincinin uzantıları, elektronik yoluyla kendilerini bir bütün olarak dünya çevresine yansıtmakta ve insan türünü robotsu bir geleceğe doğru yönlendirmektedir.
- İnsanoğlunun doğası, büyük bir hızla, çok yaygın bir yerküresel duyarlılığın oluşmasına ve hiçbir giz kalmamasına yol açacak bir olan enformasyon sistemlerine dönüştürülmektedir.
- İnsan = Enformasyon halini alacaktır.
- Teknoloji, insan duyularından herhangi bir tanesini öne çıkmaya zorlar, aynı anda diğer duyular ise ya zayıflatılır ya da geçici olarak tümüyle ortadan kaldırılır.
- Böylece insanoğlu “kendi makinesinin bir yaratığı” haline gelir.
- Teknolojiyle klonlanmış kişi (telefondaki ses, televizyondaki görüntü v.b.) özel kimliğini yitirir, ortak bir kimlik edinir.
- Elektronik hızıyla seyahat eden, mesaj değildir. Gerçekte olan odur ki, gönderici gövdesiz olarak gönderilmiştir ve konuşmacıyla dinleyici arasındaki eski ilişkilerin tümü silinme eğilimindedir.
- Geleceğin iletişim medyası, bedenden ayrılabilen ve tümüyle kolektif hale gelebilen sinir sistemlerimizin uzantılarını hızlandıracaktır
- Önceden tercihlerinin sinyali vermiş olan bireysel tüketiciler için, sürekli olarak siparişe uygun ürünler ve hizmetler

üretecektir. Kullanıcılar aynı anda hem üretici hem tüketici haline geleceklerdir.

- Bilgisayarlar ve sofistike tele-iletişim sistemleri, nüfusun yüzde 80'i için iş üretecek biçimde bir araya gelecek ve bu da ağır sanayiye dayalı bir ekonomiden, merkezinde tekil tüketicinin ihtiyaçları bulunan hizmet yönelimli bir ekonomiye geçişi tamamlayacaktır.
- Kablolu TV, videokasetler, videodiskler ve dördül / kuadrofonik ses düzeneği de yeni ev inşaatlarına eklendiği takdirde, evlerin içi çok daha etkili ve otomatik hale gelebilir.
- Enformasyon peşinde olanlar için bilgisayara bağlanmış TV, Kongre Kütüphanesi'nin kaynaklarına yavaş yavaş üstün gelecektir.
- Sürekli canlı enformasyon olanağı, önemli haber olaylarına ilişkin geri plan verilerin sürekli güncelleştirilmesine yol açacaktır.
- Bir video oyununun zihniyetine alışmış olan izleyiciler, kitapları ve gazeteleri ihmal ederek bir süre sonra, ideograf stiline geri dönen kaşeli haberciliği hoş karşılayabilirler.
- Bilgisayar, uydu veri tabanı ve oluşum halindeki çok taşıyıcılı tele-iletim şirketleri, bütün ulusları politik açıdan kararsızlaştırmak suretiyle parçalayacaktır.
- Elektronik insanın beyni, iskeletinin dışında ve sinir sistemi, derisinin üstündedir. Bu tür bir yaratık, açık şiddetten kaçınarak, kötü huylu olur. O, et ile kandan yapılmamıştır; veri bankasında bir birimdir: Kısa ömürlü, kolayca unutulan ve bu olgudan dolayı gücenik.
- Global bir köyde yaşıyoruz ve sayımız durmadan artıyor.
- Elektronik çağ bütüncül ve kapsamlı olduğundan, global köyde atom savaşı sınırlandırılmaz.

- Yeni teknolojik insan, bütüncüllüğüne ve kapsamlılığına doğru yarışırken, eski zamanlarda olduğu gibi bir doğa deneyimine, bir vahşi doğa deneyimine sahip olamayacak.
- Doğayı doğrudan bir deneyim olarak yitirmemiz halinde denge tekerini, doğal yasanın mihenk taşını yitiririz.
- İster evde, ister işyerinde olsun, enformasyon denetim odasında oturup dünyanın her bölgesinden gelen verileri anormal hızlarla almanın –imajlar, ses ya da dokunma halinde- sonuçları, tehlike yaratacak kadar şişirici ya da şizofrenik olabilir. Bedeni bir yerde olacak ama zihni veri bankasının her yerinde tek bir anda olmak üzere elektronik boşluk içinde yüzecektir. Bu noktada teknoloji, denetim dışındadır.
- 21. Yüzyıl'ın en önemli kavrayışı olabilecek şey, insanoğlunun ışık hızında yaşamak üzere tasarlanmamış olmasıdır.
- Bütün insanlar, eski özel kimliklerini kaybedecekler. Ortada ne bilgi varsa, herkesin kullanımına açık olacaktır. Böylece, bu anlamda herkes, hiç kimse olacaktır (McLuhan ve Powers, 2001).

1.1.2.3. Yaklaşımı Açıklayıcı ve Destekleyici Kavramlar

Teknolojik determinizm yaklaşımının iletişim alanındaki yansımalarının değerlendirilmesi için bu yaklaşım çerçevesinde kullanılmakta olan bazı kavramların açıklanması ve sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Zaman yanlı (*time-biased*) ve mekân yanlı (*space-biased*) teknoloji, görsel uzam (*visual space*) ve işitsel uzam (*acoustic space*), sıcak ve soğuk kitle iletişim araçları,

enformasyon/enformasyon toplumu ve ağ toplumu kavramları, bu bölüm altında açıklanacak olan kavramlardır.

1.1.2.3.1. Zaman yanlı (*time-biased*) ve mekân yanlı (*space-biased*) teknoloji

Zaman yanlı ve mekân yanlı teknoloji, kullanılan araçların niteliğine göre yapılan bir kategorileştirmeyi tanımlar. Bu kategorileştirmeyi ortaya atan Harold Adam Innis, zaman ve mekân yanlı iletişim araçlarını ve malzemeleri açıklarken, idari açıdan işlevlerini öne çıkarmaktadır:

“Zaman ve mekân kavramları, medyanın (araçların) medeniyet karşısındaki belirginliğini yansıtır. Zamanı vurgulayan medya, parşömenler, kil ve taş gibi dayanıklı özelliktedir. Ağır malzemeler, mimarî ve yontuculuğun gelişimine uygundur. Mekânı vurgulayan medya ise papirüs ve kâğıt gibi, özellik olarak hafif ve daha az dayanıklıdır. İkinciler (mekânı vurgulayanlar) idare ve ticaret açısından geniş alanlara uygundurlar. Mısır’ın Roma tarafından fethi, papirüs kaynaklarına erişimi sağladı, bu da geniş bir idari imparatorluğun temelini oluşturdu. Zamanı vurgulayan malzemeler, adem-i merkezîyetçiliği ve kurumların hiyerarşik tiplerini desteklerken, mekânı vurgulayanlar merkezîyetçiliği ve karakter olarak daha az hiyerarşik devlet sistemlerini destekler.” (Innis, 2007:26-27).

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, parşömen, çamur ve taş gibi dayanıklı ve taşınması güç olan yani zamana karşı direnç gösterme kapasitesi daha yüksek olan araçlar “zaman yanlı” araçlardır. Kâğıt ve papirüs gibi hafif ve daha az dayanıklı ancak insanlar arasındaki dolaşımı yani mekân değiştirme kapasiteleri daha yüksek olan araçlar “mekân yanlı” araçlardır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 143).

Innis’in bu kategorileştirmeyi yaptığı 1940-50’li yılların kitle iletişim ortamı ve koşullarıyla bugünün ortam ve koşulları kıyaslandığında, bugün durumun biraz daha karmaşık olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü

elektronik iletişim araçları hem zaman hem de mekân yanlı özelliğe aynı anda sahiptir. Bu da söz konusu araçların olumlu ve olumsuz etkilerinin birlikte işlemesine yol açmaktadır (Güngör, 2011: 153).

1.1.2.3.2. Görsel Uzam (*Visual Space*) ve İşitsel Uzam (*Acoustic Space*)

Görsel uzam ve işitsel uzam kategorileştirmesi, Marshall McLuhan'ın ortaya koyduğu bir tanımlamadır. McLuhan, görsel uzamın, insan beyninin sol tarafıyla, işitsel uzamın ise beynin sağ tarafıyla ilişki içinde olduğunu belirtir.

McLuhan'ın yaklaşımına göre sol beyin, görsel uzamın temelidir. Göz temellidir ve bedenın sağ yanını denetler. Emredicidir ve niceldir. Okuma-yazma ve önemsiz bir hiyerarşi parametresi içinde adlandırma özelliğini taşır. Ardılıkları düzenler, konuşma ve sözel becerileri kapsar. Mantıklı, çizgisel ve ayrıntıcıdır. Denetimli bir nitelik gösterir. Dünyasal ve analitiktir.

Sağ beyin ise işitsel uzamın temelidir. Kulak temellidir ve bedenın sol yanını denetler. Nitel olanın alanıdır. Uzamsal-dokunsal olanın, müziksel olanın ve işitsel olanın kaynağıdır. Aynı andalıkları düzenler. Bütüncül, sanatsal ve semboliktir. Duygusal özellikleri ağır basar. İnisiyatif kullanma ve yaratıcılık tarafı öne çıkar. Ruhsal yanı ağır basar ve sentetiktir. Sağ ve sol beyni temel alan görsel ve işitsel uzam ise temel olarak beynin bu iki yanının birbiriyle olan farkları üzerine inşa edilmiştir.

McLuhan'a göre görsel uzam, 4 bin yıl boyunca dev gibi tek bir parçadan oluşan ve çizgisel olan öz imajını oluşturma yönünde ilerleyen, beynin sol yarıküresine özgü işlemleri ön plana çıkaran, Batı Uygarlığı'nın akıl düzenidir. Platon tarafından geliştirilmiş, Aristo tarafından cilalanmış ve Batı düşüncesine toptan aşılarmıştır. Beynin sol yarıküresinin faaliyet alanıdır. Kavram temellidir ve parçalı bir yapıdır. Tek bir ana eksenli/merkezli düşünce sistemini ifade eder. Bakış doğrusaldır, çizgisel

ve ilerlemecidir. Yunan fonetik okuryazarlığınca yaratılmış olan Batı uygarlığının insan eliyle oluşturulmuş bir yapısıdır. Bütün öteki yapılardan ayrılmış ya da soyutlanmış olan gözler tarafından algılanan bir uzamdır. Zihinsel bir yapı olarak sonsuz anlamda süreğen, bölünebilir, uzatılabilir ve özelliksizdir. Her yerde tek biçime sahip olmak anlamında homojendir. Görsel uzam, kanıt isteyen okuryazar Batılı insanın düşüncesinde egemenlik kuran “zihin gözü” ya da görsel hayal gücü gibidir.

İşitsel uzam ise görsel uzamın aksi özellikler gösterir. İnsan beyninin sağ yarıküresinin bir yansımasıdır. Öncelikler sıralaması yapmayı ve yaftalar yapıştırmayı hor gören ve nitel düşüncenin şablon oluşturabilen niteliklerini ön plana çıkartan zihin durumudur. Doğu düşüncesinin yaklaşım biçimidir. Beynin sağ yarıküresinin faaliyet alanıdır ve algılama temellidir. Bütünlük algısı üzerine kurulmuştur. Bir ana merkezin bulunmadığı, çeşitliliğe sahip bir kozmik sistemin içinde yüzer-gezer birçok merkezin bulunduğu düşüncesi üzerine inşa edilmiştir çünkü ses her yönden gelir ve daireseldir. Okuryazar olmayan insanların yaşadığı ham haldeki doğanın doğal uzamıdır. Hem her yerdeki merkezlerle hem de hiçbir yerdeki sınırlarla bağlantılıdır. Süreğen ve homojen değildir. Hem okuryazarlık öncesi hem okuryazarlık ötesi insanların düşüncesine benzer biçimde egemen olan “zihin kulağı” ya da işitsel hayal gücü gibidir

Sol yarıküresel yani görsel uzamda düşünme, tek bir boyutta doğrusal ve tek mekânsal değerlendirme durumudur. Sağ yarıküresel düşünme yani işitsel uzamda düşünme, birçok yerde aynı anda bilinçli olarak varlık gösterme kapasitesidir. Sağ ve sol yarıküresel işlevler gerçek bir dengede olduğu zaman ki bu çok nadir olur, sonuç “kapsamlı kavrayıştır” (McLuhan ve Powers, 2001).

1.1.2.3.3. Sıcak ve Soğuk Kitle İletişim Araçları (*Hot And Cool Media*)

Sıcak ve soğuk iletişim araçları tanımı da Marshall McLuhan'ın teknolojik determinizm yaklaşımı kapsamında başvurduğu bir sınıflandırmadır. Sıcak araçlar, izleyicinin düşük düzeyli katılımını, soğuk araçlar ise katılımın yüksekliğini gerektirir. Sıcak araçların çözünürlüğü yüksek, algılaması daha kolaydır. Bu nedenle de insanlar sıcak araçlarla gönderilen iletileri çok daha kolay algırlarlar. Sıcak ve soğuk iletişim aracı sınıflandırması aracın kendi özelliğinden değil, izleyiciyle ilişkisi dikkate alınarak yapılmıştır (Güngör, 2011: 158).

Diğer bir yoruma göre ise, bireyin yalnızca tek bir duyusuna hitap eden iletişim araçları sıcak araçlardır. Bu araçlarda, bireyin katılma imkânı çok fazla değildir. Soğuk iletişim araçları ise insanların birden çok duyusuna hitap eden ve mesajı alan insanın katılımının yüksek olduğu araçlardır (Yaylagül, 2010:70). Bu nedenle sadece işitme duyusuna hitap eden radyo ve yalnızca görme duyusuna seslenen fotoğraf, sıcak iletişim araçları olarak adlandırılırken, hem göze hem de kulağa hitap eden televizyon, soğuk bir iletişim aracı olarak kabul edilmiştir (Bayram, 2002: 53)

McLuhan, kitle iletişimi için kullanılan araç ve etkinlikler açısından sıcak ve soğuk medya arasındaki farkı *“Sıcak araçlar (medium), katılıma soğuk araçlardan daha az izin verir. Bir ders anlatımının, seminerden daha az; bir kitabın da bir diyalogdan daha az katılıma izin verdiği gibi”* diyerek özetlemiştir (McLuhan, 1964:23).

Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi, sıcak ve soğuk araç sınıflandırması, katı ve değişmez sınırlar çizmemektedir. Araçların, insanların katılımına izin vermeleri ölçüsünde, birbirleriyle kıyaslamalı olarak sıcak ya da soğuk olmalarından söz edilebilir. Örneğin televizyon hem görme hem işitme duyularına seslendiği için, sadece işitme duyusuna seslenen radyoya göre katılıma daha açıktır. Bu nedenle, televizyonun, radyoya göre daha “soğuk” bir araçtır. Ancak üç boyutlu ve hatta hareketli özel kabinler içinde seyredilen ve sahnelerin özelliğine göre sarsıntı,

dalgalanma vb. hareketlerin hissedilebildiği bir sinema filmiyle kıyaslandığında, daha “soğuk” bir araç olarak nitelendirilecektir.

Kapsamda değerlendirildiğinde, günümüzün internet teknolojisi ve bu teknolojiye eklenen görüntülü telefon, kısa mesaj, gibi pek çok özellik göz önüne alındığında, bu araçları kesin ve katı sınırları olan sıcak ve soğuk araç sınıflandırmasıyla nitelemek kolay olmamaktadır (Laughey, 2007: 34).

1.1.2.3.4. Enformasyon Toplumu (*Information Society*) ve Ağ Toplumu (*Network Society*)

Enformasyon toplumu; her türlü bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bilgileri her sektörde kullanan toplum olarak tanımlanmaktadır (Yücel,1997:4).

Sanayi toplumu sonrası aşamayı temsil eden enformasyon toplumu, sanayi toplumunun sosyo-ekonomik gelişme sürecinde yol açtığı gelişmelerden daha farklı, ekonomik alandaki tüm karar birimlerinin ve kurumların yapısında hızlı değişimi ve yeniden yapılanmayı gerektiren bir aşama olarak nitelendirilmektedir. Bilginin ve bilgi teknolojilerinin hızla gelişimiyle şekillenen ve ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanları kısa zamanda etkisi altına alan enformasyon toplumu aşaması, sosyo-ekonomik gelişme sürecinde tarım toplumu ve sanayi toplumunun ötesinde üretimin ve verimliliğin hızla artmasına yol açmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998).

Enformasyon toplumu kavramını ortaya koyan yazar ve araştırmacı Peter Ferdinand Drucker (1909-2005), teknolojik determinizm yaklaşımı kapsamında McLuhan'ın öne sürdüğü “teknolojinin, insanın uzantısı olduğu” görüşünden hareketle, teknolojideki temel değişmelerin, hem her zaman insanların dünya görüşünü ifade ettiğini hem de dünya görüşünü

değiştirdiğini belirterek, teknolojik determinizm ile enformasyon toplumu arasındaki bağı ortaya koymuştur (Drucker, 1998:267).

Enformasyon toplumu kavramı kapsamında değerlendirildiğinde, zaman ve mekân boyutlarının değişiminde bilgi ve iletişim (bilişim) teknolojilerinde yaşanan gelişmeler önemli rol oynamaktadır. 20.yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ve yaygınlaşmaya başlayan internet, küresel iletişim teknolojilerinin en belirleyicisi olarak diğer kitle iletişim araçlarını da içerisinde barındıracak biçimde, kullanıcılarına geleneksel anlamdaki mekândan bağımsız bir platform oluşturmaktadır.

Her geçen gün internet ağı üzerindeki kullanıcı sayısı artmakta, trafik hızlanmaktadır. Yeryüzünü, küresel bir köye dönüştüren bu iletişim teknolojisi, herkesin hayatına girmeye başlamıştır. Eğitimden sağlığa, eğlenceden istihbarata kadar pek çok alanda kullanılmakta, ağ üzerinde her saniye sayılamayacak kadar bilgi ve görüntü gidip gelmektedir (Tarcan, 2005:iii).

Bu kadar yoğun bir bilgi ve veri akışının temeli olan yeni iletişim teknolojilerinin sarıp sarmaladığı dünyayı tanımlamak için bugün “ağ toplumu” kavramı da kullanılmaktadır (Tutal, 2006:56).

Kavramı ilk kullananlardan sosyoloji ve iletişim bilimleri profesörü Jan Van Dijk (d. 1952), ağ toplumunu, sosyal ağların ve medya ağlarının birleşiminin; örgütlenmenin ana yöntemini ve her seviyedeki (bireysel, örgütsel ve sosyal) en önemli yapılarını şekillendirdiği bir toplum olarak tanımlamaktadır. Ağ toplumu, ilişkilerini, yüz yüze iletişim ağlarından ziyade giderek artan bir biçimde medya ağlarıyla kurmaktadır (Van Dijk, 1999: 13).

Ağ toplumu kavramının yaygınlaşmasında, çalışmaları önemli rol oynayan sosyal bilim araştırmacısı ve iletişimci Manuel Castells (d.1942), enformasyon toplumu ve iletişim ağları arasındaki bağlantıyı ortaya koyarken, McLuhan’ın araçların insanın uzantısı olduğu yönündeki yaklaşımını hatırlatan bir saptamada bulunur: *“Enformasyona dayalı toplumun en önemli niteliklerinden biri, bu toplumun yapısına işleyen ağ*

mantığıdır”. Ağ toplumuna temel niteliğini kazandıran unsurlardan biri olan medya sisteminin sanallığı, eski zaman ve mekân mevhumlarını değiştiren yenilik olarak tanımlanmaktadır. Zaman ve mekânı dönüştüren bu medya sistemi, bir akışlar uzamı ile zaman dışı bir zaman anlayışı yaratmıştır (Castells, 1999’dan akt. Tural, 2006:58).

1.2. KAVRAM TARTIŞMALARI

Çalışma kapsamında üzerinde durulan kavramlaştırmalar, öncelikle haber, haber kaynağı ve internetin bir haber kaynağı olarak değerlendirilmesi tartışmalarıyla netleştirilmektedir. Gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı çerçevesinde internetin taşıdığı anlama da bu aşamada değinilmektedir.

Bu aşamayı, Wikileaks internet sitesinin özelliklerinin ve neden bu çalışma kapsamında değerlendirmeye alındığının anlatıldığı bölüm izlemektedir.

1.2.1. Bir Haber Kaynağı Olarak İnternet

İnternetin bir haber kaynağı olarak değerlendirilmesinin yapılabilmesi için öncelikle “haber” ve “haber kaynağı” kavramları üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu iki kavramın birbiriyle ilişkisi incelendikten sonra, internetin bir haber kaynağı olarak taşıdığı öneme ışık tutulmakta ve ardından, gündem belirleme kuramı ve teknolojik determinizm yaklaşımı çerçevesinde bir internet ve haber kaynağı arasındaki ilişki değerlendirilmektedir.

1.2.1.1. Haber ve Haber Kaynağı

Haber ve haber kaynağı kavramları, farklı başlıklar altında ele alınmakta ve açıklanmaktadır. Öncelikle haber tanımı ve haber ölçütleri üzerinde durulmakta, ardından haber kaynağı kavramı değerlendirilmektedir.

1.2.1.1.1. Haber Kavramı

“Haber” kelimesi, Arapça’dan gelen bir kelimedir. Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğü’nde “bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık” tanımı ile birlikte, “iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi” tanımı da bulunmaktadır. Öztürkçe karşılığı olarak “salık”, “duyuk” gibi kelimeler önerilmişse de bu kavramlar yaygınlık kazanmamıştır. İngilizce’de “news” ve Fransızca’da “informations” olarak kullanılan haber, geniş bir biçimde değerlendirilecek olursa, vaktinde verilen, toplumda çok kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, anlaşılır bir dille anlatılan bir olay, fikir ya da kanıdır” biçiminde ifade edilmektedir (Yüksel ve Gürcan, 2001: 57-58). Ancak haber kavramı ile ilgili, bu tanım gibi çok sayıda tanımlama yapılmıştır.

İlk yapılan haber tanımlamalar arasında “olan her şey haberdur”, “dün bilmediğimiz haberdur”, “insanların üzerinde konuştuğu haberdur”, “haber, okuyucuların öğrenmek istedikleridir” biçimindeki tanımlamalar vardır (Tokgöz, 1981: 54). Haberin, insanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özeti olduğu (Hohenberg, 1969:88); haber ölçütlerine göre hazırlanmış, okur ya da izleyici için önemli olan, toplumun büyük kesinin ilgi, çıkar ve yaşam alanı içinde var olan ve en kısa sürede verilen olaylar olduğu (Seçim, 1993:207); bireyi yaşamsal olarak ilgilendiren gelişmeler ve bu gelişmelere ilişkin bilgiler olduğu (Girgin, 2002:3), her yönde meydana gelen olaylar olduğu (Uyguç ve Genç, 1998: 107); güncel ve ilginç bir olayın, olduğunca nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulması olduğu (Schlapp, 2000:17); muayyen bir zamana ait

hadiseleri vaktinde bildiren, muayyen adette eşhası alakadar eden ve kıymeti, alakadar ettiği şahısların adediyle orantılı olan şey olduğu (Başkut, 1967:104); okumak, dinlemek ya da seyretmek için, bireylerin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şey olduğu (Özcan, 1983:57); toplumu ilgilendiren olay, fikir ve kanıların, iyi ve doğru bir şekilde, yayın araçlarıyla topluma aktarılması olduğu (Tulgar, 1970:21) ve bunlar gibi daha yüzlerce tanımının olması, aslında haberin kolay tanımlanamayacak bir olgu olduğunun da bir kanıtıdır.

Ancak bu çalışma kapsamında değerlendirecek olunduğunda, eşik bekçiliği kavramının düşünsel çerçevesini vurgulayan önemli bir tanıma dikkat çekmek yerinde olacaktır:

“Haberin en sade tanımı, hâkim Oliver Wendell Holmes’un ünlü hukuk tanımından çıkartılabilir. Holmes’un değişine göre, hukuk, mahkemeler ne derse odur. Ne fazla ne de eksik. Benzer bir biçimde, haberin, haber müdürleri ve muhabirler ne derlerse o olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, bir yayın şebekesinin ya da yerel bir kanalın haber programını izlemek için televizyonunuzu açtığınızda ne varsa, tanım gereği haberdır.” (Postman ve Powers, 1996: 19).

Bu tanımın da işaret ettiği gibi, olaylar, gazetecinin beyin süzgecinden ve değerlendirmesinden geçerek kitlelere aktarıldığında haber olabilmektedir (Parsa, 1993:31). Bu yaklaşım, eşik bekçiliği kavramıyla birlikte, çerçeveleme ve öne çıkarma kavramlarının da haberin ortaya çıkma aşamasında ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Haber, gerçeğe bağlantılı ya da gerçeğin kendisi olduğu sanıldığı için, en etkili medya içeriği olarak değerlendirilmektedir. Haberin amacı, gerçekleşen herhangi bir olayın kitlelere aktarılmasıdır. O halde haber “olay”dır. Olay ise çeşitli olguların, belirli bir yer ve zaman içinde meydana gelmesi, geçmesi sürecidir. Olay ayrıca, ortaya çıkan, oluşan durumdur. “Olay”ı geniş anlamda düşünmek gerekmektedir. Olay, bir eylemin yanı sıra bir söylem de olabilir. Ancak, olay (eylem ya da söylem ya da her

ikisi), gözlemleyen varsa haber olmaya adaydır. Gözlemleri, duyumları iletmek ise haber üretmektir (Girgin, 1998:13).

Eşik bekçilerinin, kitleye sunulacak haberlere yönelik değerlendirme sürecinde, iletişimcileri zorlayan bir seçim söz konusudur. Neyin haber olduğu, hangi bilgilerin algılanması gerektiği konusunda seçim yapan iletişimciler, metinleri ve diğer materyalleri bazı aşamalardan geçirmektedir. Hangi olayların haber olup hangilerinin olamayacağı, başka bir ifadeyle haber değeri (*news value*) olgusunu 1920'li yıllarda ortaya atan Lippmann'a göre, "çelişkiye düşmeden hedef kitleye aktarılabilen net temalar, aşırılıklar, çatışmalar, sürpriz gelişmeler, okuyucunun kendisiyle özdeşleşebileceği, mekânsal ve psikolojik olarak yakınlık duyacağı konular, hedef kitleyi doğrudan etkileyen ve önemli sonuçlar ortaya çıkarabilen olaylar" haber olabilir (Güz, 2005:64).

Haber alanında çalışan iletişim profesyonellerinin, bir olaya, ya da belgeye haber değeri vermeleri için kuşkusuz o olayın ya da belgenin bazı ölçütlere uyması gerekmektedir. Bu konuda yapılan pek çok araştırma ve ortaya konulan onlarca ölçüt vardır. Bu ölçütler arasında, kapsayıcılığı ve çeşitliliği açısından Galtung ve Ruge ölçütleri öne çıkmaktadır. Sosyologlar Johan Galtung ve Mari Holmboe Ruge tarafından ortaya konulan haber ölçütleri şunlardır:

- a- Sıklık: Olayların meydana geliş sıklığı ile medya kuruluşunun yayın periyodu aralığı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Saat başı haber yayını yapan televizyonlar ile günde bir kere basılan gazeteler arasında, tercih edecekleri haberlerin seçiminde fark olacaktır. Aynı şekilde, olayın oluş süresi de medya kuruluşları açısından önem taşımaktadır. Yavaş gelişen olaylar, hedef kitenin ilgisini çekmeyeceği için haber değeri taşımayacak, ancak olayın sonucundaki anilik haber olabilecektir.
- b- Eşik: Bir olayın eşik değerini, açıklayan iki kavram vardır:
 - i- Mutlak yoğunluk
 - ii- Yoğunluk artışı

Habere konu olan olayın içerisindeki unsurun yoğunluk derecesi, haberin önemini ortaya koyar. Bir savaştaki vahşetin ölçüsü, ölenlerin sayısı, bir trafik kazasındaki ölü ve yaralı sayısı gibi veriler, olayın haber değerinin ölçüsünü belirler. Hiç ölü ya da yaralı olmayan bir trafik kazasının mutlak yoğunluğu olmadığı için, ölü ya da yaralı olan bir kazadan daha az haber değeri vardır. Ölü ya da yaralı sayısı attıkça yoğunluk artışı olacağından olayın haber değeri de artacaktır.

c- Kesinlik: Haber haline getirilecek olay veya gelişmenin kesin olması gereklidir. Bu durum, inandırıcılık ve kaynağa güven açısından önem taşımaktadır.

d- Anlamlılık: İki alt unsurla birlikte ele alınır:

i- Kültürel yakınlık

ii- İlgililik

Haber haline getirilecek konu olan olayla onun hedef kitlesi arasında kültürel bir yakınlığın olması, olayın haber olarak değerlendirilmesi için önemlidir. Öte yandan, habere konu olacak olayın taşıdığı anlamların, hedef kitlenin ilgileriyle örtüşmesi de söz konusu olayın haber değerini arttıracaktır.

e- Uyumluluk: İki alt ölçütle birlikte değerlendirilir:

i- Tahmin edilebilirlik

ii- Talep

İnsanlar, bir olayın meydana geleceğine ilişkin olarak bekleyiş içine girdiklerinde, onunla ilgili olarak zihinlerinde bir beklenti yaratmakta ve onu daha kolay algılamaktadırlar. Bununla birlikte, kişilerin beklentisinden çok farklı bir haber ortaya çıktığı zaman, kişinin talebine cevap vermediği için algılanması zorlaşacaktır.

f- Anîlik: İki alt ölçütle birlikte değerlendirilir:

i- Tahmin edilemezlik

ii- Seyrek rastlanma

Habere konu olabilecek olayın beklenmeyen bir anda ve hızlı gerçekleşmesi, onun haber değerini artırır. Anlamalı ve beklentiye uygun olan olaylar içerisinde yer alan beklenmedik olaylar ise daha fazla haber değeri taşır. İyi haber olabilen konular, beklenmedik bir biçimde gelişen ve seyrek rastlanan olaylardır.

- g- Devamlılık: Hedef kitlenin ilgisini çeken ve flaş olma özelliğine sahip bir olayın, bir süre daha haber olması beklenir. Ancak zaman ilerledikçe, hedef kitlenin olaya ilgisi ilk günkü kadar yüksek olmayacaktır
- h- Düzenleme: Bir medya kuruluşunun yöneticisi, yerel ve yabancı haberler arasındaki dengeyi bozmamak için seçilen haberleri bir düzenlemeye tabî tutabilir.

Galtung ve Ruge buraya kadar sayılan sekiz etkeni, algılamayı zorlaştıran ve kolaylaştıran unsurlar üzerinde yaptıkları değerlendirmeler sonucunda ortaya koyduklarını öne sürmüşlerdir. Olaydan habere geçiş sürecinde, kültüre bağlı faktörlerin de etkili olduğunu belirterek, özellikle kuzey-batı ülkeleri için etkili olan 4 faktörü daha eklemişlerdir:

- i- Seçkin Uluslarla İlgililik: medya haberlerine konu olacak olaylar, seçkin milletleri ne kadar ilgilendiriyorsa o derece haber konusu olma ihtimali vardır.
- j- Seçkin İnsanlarla İlgililik: İnsan faktörü de olayların haber olmasında önem taşır. Habere esas olan olay, seçkin insanları ne kadar ilgilendiriyorsa, o kadar haber değeri taşıyacaktır.
- k- İnsanlarla İlgililik: İnsanlar, kendi özel hayatlarında topluma mal olmuş bazı kimselerle özdeşleşebilirler. Bireylerin, haberdeki kişilerle özdeşleşebilme derecesini, olayın haber olma özelliği etkiler.
- l- Olumsuz şeylerle ilgililik: İnsanlar, tabiatları gereği olumsuz şeylere daha fazla ilgi gösterir. Bir olay, sonuç olarak ne kadar

olumsuzluk içeriyorsa, o kadar haber olma özelliği taşır (Akt. Güz, 2005, 65-67).

Bu ölçütlere sahip olan konular, haber değerine sahip olacakları için, haber profesyonelleri tarafından haber kapsamında değerlendirilir.

Haber değerine sahip olan konuların haberleştirilmesi sürecinde, 5N 1 K olarak bilinen kurala uyulması, “ideal” nitelikte bir haber yazılması için gereklidir. Bu kural, haber metninin, “ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden/niçin, kim” sorularının cevaplarını içermesi gerekliliğini ifade eder.

Öte yandan, haberin doğru olması, objektif/nesnel bir dille yazılması, tarafsız olması gibi özellikler de ideal bir haber tanımının önemli unsurlarıdır.

Ancak bir olayın, kişinin, grubun, belgenin ya da herhangi bir olgunun haber yapılabilmesi için, önce ona “ulaşmak” gerekmektedir. Habere ulaşma çabası, beraberinde “haber kaynağı” kavramını getirmektedir.

1.2.1.1.2. Haber Kaynağı

Gazeteciler, haberleri izleyicilere ulaştırmak için kendileri de haber almak durumundadırlar. Günümüzde, teknolojik olanakların gelişmesiyle, haber alışverişi çeşitli basın organları arasında çok daha hızlı ve süratli olarak gerçekleşmektedir. Bu durumun sonucu olarak, söz konusu kurum ve kuruluşlar için bir yandan haber maliyetleri artarken, diğer yandan bu kurum ve kuruluşlar haber kaynaklarını gözden geçirmek durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Yazılı ve sözlü basın ise bu nedenle, haber ajanslarının sunduğu çeşitli hizmetlerden yararlanma yolunu tutmuşlardır. Buna karşılık, muhabirlerden de vazgeçmemişlerdir (Tokgöz, 1981).

Haber kaynakları, kitle iletişim aracı ve muhabir açısından büyük önem taşımaktadır. Kaynakların oluşması, kaynak ile iletişim aracı veya muhabir arasındaki güven ortamının sağlanması, uzun bir zaman alabilir.

Bu güven ortamının sağlanmasından sonra kaynağın verdiği bilgilerin haber haline getirilmesi daha kolay olacağı gibi, kaynak da daha fazla bilgiyi muhabire veya iletişim aracına ulaştırabilecektir (Güz, 2005: 93).

Haber kaynakları, kişiler, kurumlar ve kuruluşlar olabileceği gibi, belgeler, görsel ve işitsel materyaller gibi pek çok farklı unsurdan oluşabilir. Bu konuda yapılan sınıflandırmalardan biri, iç kaynaklar ve dış kaynaklar sınıflandırmasıdır:

- a- İç kaynaklar: Basın kurum ve kuruluşlarının kendi istihbarat kadroları, bölge muhabirleri, haber başına ücretle çalışan kaşeli muhabirler, haber ajanslarının bültenleri, öteki kitle iletişim araçlarının yayınları, basın toplantıları, çeşitli kurum ve kuruluşların basın bültenleri ve özel haber kaynakları olarak belirtilmektedir.
- b- Dış kaynaklar: Ulusal ajansların bültenleri, yabancı ajansların bültenleri, yabancı yayınlar (gazeteler, dergiler vb.), ülkede çıkan yabancı dildeki yayınlar, yabancı radyo ve televizyon yayınları, yurt dışındaki büro ve muhabirlerden gelen haberler, yabancı ülke temsilciliklerinin bültenleri, uluslararası kuruluşların haber bültenleri, yabancı özel kuruluşların bültenleri, ülkeye gelen yabancı konuklar, Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün basın toplantıları, çeşitli kuruluşlarca postayla gönderilen haber bültenleri, tanıtım broşürlerim esleki dergi ve gazeteler olarak sayılmaktadır (Girgin, 2002).

Bir diğer haber kaynağı sınıflandırması ise birinci el ve ikinci el kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır:

- a- Birinci el kaynaklar: Habere konu olan olayın gerçekleştiği yerden elde edilen bilgiler ve birinci dereceden olaya dâhil olarak bilgi verebilecek kişilerden ve bunların verdiği bilgilerden oluşan kaynaklardır. Haberi gözlemleyen gazetecilerin tanıklığına dayanır.

b- İkinci el kaynaklar: Haberi oluşturan hammaddeler olarak gazetecinin gözleyemeyeceği olaylara ilişkin kaynakları ifade eder. Raporlar, belgeler, ilanlar, reklamlar, haber ajansları, basın bildirileri, bültenler, açıklamalar, kamu ve özel sektör kuruluşları, odalar, dernekler, vakıflar ve kişilerden çeşitli yol ve yöntemlerle gelen bilgi, belge ve veriler ikinci el haber kaynakları arasında yer almaktadır (Tokgöz, 1981: 75).

Yapılan bu sınıflandırmalar, zihinsel bir yol haritası çizmek için önemli saptamalardır. Ancak teknolojik determinizm yaklaşımının yapısına uygun olarak, haber kaynaklarının çeşitlenmesi ve niteliklerinin dönüşüme uğraması da değişimin tabiatı gereği kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanın ve teknolojik gelişimin getirdiği değişiklikler, haber kaynaklarına da yansımış ve yansımaktadır. Eskiden tek kaynak kullanılarak haber yazılabilirken, günümüzde pek çok haber kaynağı kullanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bununla birlikte, eskiden habere konu olan fikir veya düşünce genelde tek bir devlet dairesinden kaynaklanabilirken, yani tek bir haber kaynağı varken, günümüzde haber kaynağı çoğu kez bilgisayarda açılmış bir dosya olabilmektedir (Tokgöz, 2006:63).

Teknolojinin belirleyiciliğinin önemli bir göstergesi olan bu gelişimin bir sonucu olarak da internet, gazete, radyo ve televizyon gibi geleneksel medya için mevcut haber kaynaklarına ek olarak yeni bir haber kaynağı olmuştur. Haber sitelerinde çalışanlar ya da geleneksel medya muhabirleri, internetten okurun ilgisini çekecek haberleri bulup yayın organlarında bunlara yer verebilmektedir (Gürçan ve Batu, 2001). Çünkü yeni iletişim teknolojilerinin en önemli özelliklerinden biri karşılıklı etkileşimdir. Etkileşim kavramı, iletişim sürecinde kaynağın alıcı, alıcının kaynak olabildiği durumu ifade edebilmektedir (Geray, 2002: 17).

1.2.1.2. İnternetin Haber Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi

İzleyen alt bölümlerde, öncelikle yeni medya, sosyal medya ve internet kavram ve tanımları hakkında bilgi verilmektedir. Ardından da internetin bir haber kaynağı olarak incelemesi yapılmaktadır.

1.2.1.2.1. Yeni Medya, Sosyal Medya ve İnternet

Gazete, radyo ve televizyon gibi, artık geleneksel olarak adlandırılmaya başlanan kitle iletişim araçlarının ardından bilgisayar tekniklerinin kullanıma girmesiyle birlikte insanlık yeni bir aracılı iletişim dönemine girmiştir. Bu iletişim biçimi kimilerince “sosyal medya”, kimilerince de “yeni medya” adıyla anılmaktadır (Güngör, 2011: 310).

Yeni iletişim teknolojilerinin kitle iletişim araçları ve bunların kullanım süreçlerine ilişkin olarak ortaya çıkardığı kavram olan yeni medya, bir bölümü bilgisayarlara özgü işlemleri, bir bölümüyse iletişim araçlarına özgü yapıları barındıran iki yönlü “melez” bir medya olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel kitle iletişim araçları olarak değerlendirilen gazete, radyo, televizyon gibi araçlardan ayrı bir konumda bulunan sayısal televizyon, internet, GSM, WAP, GPRS, CD, VCD, DVD, etkileşimli CD, çift taraflı CD ve benzeri medya teknolojileri yeni medya olarak nitelendirilmektedir (Törenli, 2005:87). Ancak teknolojinin bir özelliği olarak, yıllar geçtikçe, bugün “yeni” olanın “eski” halini alacağı ve “daha yeni” teknolojilerin, bunların yerini alacağı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Everet M. Rogers’a göre yeni medyanın üç özelliği bulunmaktadır:

- a- Etkileşim (interactivity): İletişim sürecinde iletişimin varlığı gereklidir. Alıcı ve vericilerin eş zamanlı iletişimini tanımlar.
- b- Kitlesizleştirme (demassification): Büyük bir kullanıcı grubu içinde, her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlayacak kadar kitlesizleştirici olma durumunu tanımlar.

- c- Eşzamansızlık (asynchronicity): Bireylerin, kendileri için uygun bir zamanda mesaj gönderme ya da alma yeteneğine sahip olmalarını tanımlar. Aynı andalık gereği ortadan kalkmıştır (Akt. Törenli, 2005, 18-19).

Çeşitli teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler sonucu kitle iletişimi, telekomünikasyon olarak da tanımlanan iki nokta arasındaki iletişim, veri iletişimi gibi çeşitli iletişim biçimleri giderek birbirine dönüşmekte ve aralarındaki fark giderek yok olmaktadır. Bu süreçte yakınsama veya yöndeşme (convergence) adı verilmektedir. Bunun tipik örneklerinden biri, uydu üzerinden gerçekleştirilen sayısal televizyon yayıncılığıdır. Bu yayınlarda geleneksel anlamda radyo ve televizyon yayınlarını izlemek mümkün olduğu gibi, önerilen çeşitli paketlerle istenen içeriklere erişim, elektronik posta gönderip almak, çeşitli bilgi bankalarına bağlanmak, uzaktan alışveriş yapmak gibi alternatifler de mümkün olmaktadır (Geray, 2002: 19-20).

Yeni iletişim teknolojilerinin, ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda yol açtığı önemli değişiklikler başlıca altı başlık altında sıralanmıştır:

- a- Elde edebilen enformasyon miktarında artış: Yeni iletişim kanallarının ortaya çıkması, önceden var olan bilgi ve enformasyona ulaşmanın yeni araçlarını yaratmıştır. Bilgisayar iletişimi, örneğin bireylerin kamu sektörünün depoladığı bilgiye ya da kütüphane olanaklarına ulaşmasını kolaylaştırmıştır.
- b- İletişimde hızlanma: Yeni iletişim teknolojileri enformasyon ve bilgiye ulaşmada, zaman ve mekânın sınırlamalarını ortadan kaldırmıştır.
- c- Alıcı kontrolü: Enformasyonun demokratikleşmesi: Kullanıcının enformasyon kanalları ve sunulan enformasyon üzerinde özgür seçim şansını arttırmıştır. Tüketici mesajın üreticisi haline gelmiştir.

- d- Kitlesele yayıncılıktan dar yayıncılığa: Mesajın kitlesele değil, izleyici gruplarının özellik ve ihtiyaçlarına göre dağıtımı esas halini almıştır.
- e- Medyanın adem-i merkezileşmesi: Sahiplik ve Kontrol Sorunu: Geleneksel iletişim araçları, hem iletişim araçlarının sahiplik yapılarında hem de iletişimde içeriğın belirlenmesinde merkezietçi bir yapıya sahiptir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile medyada belirli tekellerin hegemonyası yıkılabilmektedir. Yeni teknolojiler, internet gibi, kullanıcının kendi elektronik gazetesini oluşturmaya izin vermektedir.
- f- Etkileşim kapasitesinin artışı: Yeni iletişim teknolojilerin iletişim sürecine kazandırdığı en önemli unsurlardan biri, karşılıklı etkileşim kapasitesini arttırmasıdır (Abramson, Arterton ve Orren, 1988).

Yeni iletişim teknolojileri arasında bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin en çarpıcı örneğı kuşkusuz, internettir. İnternet, geleneksel yapıların hiçbirine uymaz. Çok sık yapılan bir hata, interneti geleneksel basın-yayın veya medyalarla aynı kefeye koymak şeklindedir; bu önemli bir kategorik hatadır. İnternet hayatın birçok boyutuyla kesişir (Günaydın, 2010: vii).

“İnternet” kelimesi, Türkçe’ye, İngilizce’den olduğu gibi geçmiş bir kelimedir. “İnter” (arası, ara, bağlayan) ve “net” (ağ) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Kavram olarak, bilgisayarların birbirine bağlandığı ağı ifade etmektedir. İki bilgisayar arasındaki bilgi alışverişini sağlamak için kablolar aracılığıyla kurulmuş bir sistem bile bir bilgisayar ağıdır (Köksal, Oktay ve Eser, 1999: 16-17). Ancak internet, söz konusu olduğunda “klasik anlamda bilgisayarların” birbirine bağlanmasının ötesinde, her türlü hareketli görüntü, sabit görüntü, müzik ve ses yanında metinsel verilerin de olanaklı olduğu bir iletişim ortamı ifade edilmektedir (Geray, 2002:20).

Tarihsel olarak geçmiş, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş dönemine kadar uzanan internetin altyapısı, Amerikan hükümetinin, muhtemel bir nükleer savaş durumunda askeri iletişimin korunabilmesi arayışından kaynaklanan bir çabanın ürünü olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Savaş halinde zarar görmesi muhtemel tek bir ana bilgisayar biriminden farklı ve bağımsız olarak çalışabilen bilgisayarlardan oluşan bir bilgisayar ağı kurulabilmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda ilk önce Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dört şehir; Los Angeles, Santa Barbara, Stanford ve Salt Lake City'deki dört büyük bilgisayar arasında bilgi transferi gerçekleştirilmiştir. Bu merkezler arasında gönderilen küçük yazı dosyaları elektronik posta (e-posta, e-mail) olarak adlandırılmıştır. Çalışmaları yürüten Amerikan Savunma Bakanlığı kuruluşu İleri Araştırma Projeleri Ajansı'nın (*Advanced Research Projects Agency*) baş harflerine dayanarak ARPANET adı verilen sistem daha sonra genişletilerek dosya aktarımını mümkün kılan Dosya Transfer Protokolü (*File Transfer Protocol-FTP*) oluşturulmuştur.

1970'li yıllarda sistem daha da genişletilerek Amerika Birleşik Devletleri içinde geniş ölçekli bir askeri bilgisayarlar ağına dönüştürülmüş, daha sonra MILNET adını almış, ARPANET tamamen sivil kullanıma bırakılmıştır. İngiltere'de kurulan JANET, Amerika Birleşik Devletleri dışında kurulan ilk ağ sistemi olarak ortaya çıkarken, ARPANET'in, 1990 yılında görevini tamamladığına karar verilmiş ve servisten kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra CompuServe, Prodigy, America Online gibi yeni ağlar ortaya çıkmaya başlamış ve tüm bu ağlar ve alt ağların 1990'lı yıllarda birbirine bağlanmasıyla Dünya Çapında Ağ (*World Wide Web-www*) olarak tanımlanan genel internet ağı ortaya çıkmıştır (Köksal, Oktay ve Eser, 1999; Köksal, 1997).

İnternet ağının yani www'nin, resmi kurum ve kuruluşların dışında, sıradan vatandaşlara açıldığı 1991 yılından, internet üzerinden ticaret yapan firmaların borsadaki değerlerinin hızla yükselip sonra yine aynı hızla düştüğü 2001 yılına kadar olan dönem, www'nin birinci dönemi olarak

kabul edilmektedir. Bu dönemde internet daha çok firmaların ve ürünlerin tanıtımı için kullanılmış, ancak ziyaretçilerin firma ve ürünlerin web sitelerine yorum ya da eleştiri yapmalarına, içeriğe doğrudan katkıda bulunmalarına izin verilmemiştir. “web 1.0” adı verilen Bu dönemde internet üzerindeki tek etkileşim aracı e-posta olmuştur.

Ancak zaman geçtikçe, internet kullanıcılarının aktif olarak içeriğe müdahale etmesine izin verilen, kullanıcıların hem birbirleriyle hem de internet sitelerinin yöneticileriyle etkileşim içinde olduğu “web 2.0” dönemine geçilmiştir. İçinde bulunduğumuz bu dönemin özelliği, “wiki, blog, forum ve sosyal ağlar” gibi uygulamalarla kullanıcılar arasındaki paylaşım ve etkileşimin ön plana çıkmasıdır (Aydoğan ve Akyüz, 2010:20-21).

İçinde bulunduğumuz web 2.0 dönemi, bilgiye erişimin bu denli kolaylaşması ile kullanıcıların bilgiyi sadece kaynaktan almak yerine, fikirlerini bilgiye ekleyerek, bilgiye katkıda bulundukları ve dolayısıyla internetin ve kullanıcıların, karşılıklı olarak hem kaynak hem de alıcı konumuna geldiği bir dönemi ifade etmektedir.

1.2.1.2.2. İnternet ve Haber Kaynağı İlişkisi

Geleneksel kitle iletişim araçlarına göre internetin sunduğu olanakların başında, gazeteciliğin büyük sermaye gerektirmekten uzaklaşması gelmektedir. İnternetin, gazeteciliği getirdiği en büyük yenilik, bir telefon bağlantısı ve bir bilgisayarla, dünyanın neredeyse her yerinden iş yapılmasına imkân vermesidir. İnternetin, büyük yatırımlar gerektirmeyen bu zaman ve sınır ötesi özelliği, bağımsız yayıncılığın patlama düzeyinde artışına neden olmuştur (Günaydın, 2010: 34).

Teknolojideki bu gelişmeyle birlikte internetin web 2.0 döneminin sağladığı etkileşim ve içeriğe katkıda bulunma imkânı, “vatandaş gazeteciliği” (*citizen journalism*) kavramını ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı gazetecilik (*participatory journalism*) adı da verilen vatandaş gazeteciliği, “bir vatandaşın ya da bir grup vatandaşın haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve dağıtma sürecinde aktif rol alması” olarak tanımlanmaktadır. Bu katılımın arkasında yatan niyet ise “bir demokrasinin gerektirdiği bağımsız, güvenilir, kesin, geniş ölçekli ve ilgili bilgilerin temin edilmesi” olarak açıklanmaktadır (Bowman, Willis, 2003: 9).

Vatandaş gazeteciliği, internete erişimi olan herkese, haber toplama ve yayma anlamında, gazetecilik yapma imkânı veren bir uygulamadır. Kişiler, alan isimlerini ve kullanım hakkını satın aldıkları web sitesi ya da herhangi bir ödeme yapmadan sahip olabilecekleri “internet günlüğü” anlamına gelen “blog” adı verilen internet sitelerinden haber, bilgi, fotoğraf, video gibi içerikleri yayınlayabildikleri gibi, çeşitli konuların farklı başlıklar altında tartışıldığı internet forumlarında, üyesi oldukları e-posta gruplarında ve sosyal ağ sitelerinde sahip oldukları hesaplar üzerinden de bu malzemeleri paylaşabilmektedirler.

Tüm bu gelişmeler, haberin ve gazetecinin klasik tanımını değiştirmekte ve internette yayınlanan vatandaş gazeteciliği ürünü bilgi ve belgeleri, geleneksel basın açısından başlı başına birer haber kaynağı haline getirmektedir.

Yeni teknolojiler ve medya alanlarında çalışmalarıyla tanınan profesör Vin Crosbie internet gazeteciliğinin gelişimini üç bölüme ayırmaktadır:

- a- 1982 yılından 1992 yılına kadar devam eden birinci dalga sürecinde birçok deneysel yayınlar gözlenmiştir. Bu dönem, AOL ve Compuserve gibi ağ şirketlerinin egemenliğine sahne olmuştur.
- b- 1993 yılında haber kurum ve kuruluşlarının internetin sunduğu fırsatların farkına vararak internet ortamına girmesiyle ikinci dalga başlamıştır.

c- 2001 yılından itibaren kablosuz ve geniş bantlı yayınlar yapılmaya başlamıştır. Bu dönem, önceki dönemlerden daha güçlü, sürdürülebilir ve kârlı bir dönemi vaat eden üçüncü dalga dönemidir. Artık kitle enformasyonu ile bireysel enformasyon arasındaki boşluğun kalkacağı öne sürülmektedir (Akt. Pryor, 2002).

İnternet, pek çok farklı ilişki biçiminde olduğu gibi, haber-gazeteci-okur bağlamında da pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu değişim içinde, bu çalışmanın yoğunlaştığı alan olan, “haber kaynağı olarak internet” temelinde de önemli gelişmeler gözlemlenmektedir.

Öncelikle, bir anda tüm dünyadaki bütün haberler, gazeteciler için müthiş bir kaynak haline gelmiştir. “Sıkı ve meraklı bir internet gezgini”, gün içinde birden fazla iyi haber yakalama fırsatına kavuşmuştur. Diğer taraftan gazeteci, haber kaynaklarıyla daha önce olmadığı kadar yakın ilişkiler sağlama şansı bulmuştur. 1970’li yıllarda yanına fotoğraf makinası alıp yollara düşmek zorunda kalan; 80’lerde birinin telefon konuşmasını bitirmesini bekleyip haber kaynağını aramak için sıraya giren; 90’larda ajansların haberlerinin toplandığı bilgisayar sistemleri önünde haber arayan gazetecilerin yerini, internet kullananlar almıştır. Bu kişiler haber kaynaklarına tek bir elektronik postayla ulaşabilmekte, resimlerini bile internet kanalıyla toplayabilmektedirler. Ayrıca yapılan haberler için karşılıklı etkileşim halinde kullanıcı tepkilerini alabilmektedirler (Ayan, 2003).

İnternetin yaygınlaşması ve sağladığı olanakların çeşitlenmesi ile internet üzerinden yayın yapan çevrimiçi (*online*) gazeteler ve bunların sanal yazı işleri birimlerinden de söz edilir olmuştur. Sanal yazı işleri ile ortaya bilgisayar destekli muhabirlik (*computer assisted reporting*) kavramı çıkmış; muhabirler, haberlerini yazı işleri ofisine gelmeden bulundukları yerde, dijital ortamda hazırlayıp gönderebilme ve yayımlayabilme imkânına kavuşmuşlardır (Gürcan, 1999: 84).

İnternetin gazetecilik mesleğini, mesleğin niteliklerine ilişkin özellikler açısından değerlendirildiğinde, özellikle üç açıdan değiştirdiği ifade edilebilmektedir:

- a- Gazetecinin demokratik süreçte aracılık yapma potansiyelini, bir başka ifadeyle dördüncü güç olma özelliğini geri getirmektedir/pakiştirmektedir.
- b- Kendisine özgü bir gazetecilik türü yaratmıştır.
- c- Gazetecilere çok farklı ve yeni bilgi kaynakları sunmaktadır (Deuze, 1988).

İnternetin, klasik haber kaynaklarının önüne geçerek, tercih edilebilirlik sırasında televizyonun ardından ikinci sırada yer aldığını gösteren Pew Araştırma Merkezi tarafından 2009 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmaya göre, gazete ve radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçları, "haber kaynağı" sıralamasında internetin gerisinde kalmaktadır. Araştırma sonuçları, Amerikalılar'ın yüzde 40'ının, interneti herhangi bir gelişmeyi takip etmek için öncelikle internette yararlanıklarını ortaya koymuştur (Mindlin, 2009).

2011 yılında tekrarlanan araştırmada interneti haber kaynağı olarak ilk sırada tercih edenlerin genel ortalaması yüzde 41'e ulaşırken, 19-29 yaş aralığındaki kişilerde internet, televizyonu da geçerek bir haber kaynağı olarak yüzde 65 tercih edilebilirlik oranıyla birinci sıraya yerleşmiştir (Pew R.C., 2011).

İnternet, meslek profesyonelleri tarafından da bir haber kaynağı olarak kabul edilirken, klasik anlamda eşik bekçisi kavramının anlamını dönüşüme uğrattığı ise gazeteciler tarafından ifade edilmektedir:

"Web'in, haber yapma üzerindeki etkisi, bunun devrimsel bir teknoloji olduğunun en açık kanıtı olarak değerlendirilmektedir. Haber editörleri –ve bazı durumlarda bunların takip ettikleri hükümetler- artık bilginin eşik bekçileri değildir çünkü dağıtım masrafları neredeyse tamamen yok olmuştur. Eğer bilgi güç ise, web, dünya tarihindeki en büyük araçtır." (Krotoski, 2011).

Bu saptamayla birlikte, internetin bir haber kaynağı olarak sunduğu fırsatların, haberciliğin en önemli unsurlarından olan “hız” açısından taşıdığı öneme de dikkat çekilmektedir. İnternetin, yazılı basın ve televizyona oranla, vatandaş gazeteciliği bağlamında çok daha hızlı içerik sağlama imkânı, onu geleneksel kitle iletişim araçları karşısında avantajlı bir konuma taşımaktadır (Krotoski, 2011).

1850 yılında kurulan, dünyanın en eski haber ajanslarından olan Reuters’in, gazeteciler ve gazeteci adayları için hazırladığı “Gazetecilik El Kitabı”nda, internet ve sosyal ağlar haber kaynağı olarak kabul edilirken, internetten temin edilen kaynaklar için de gazetecilik ilkelerinin uygulanması ve haberin bulunması ve teyit edilmesi konularında, tüm haber kaynakları için uygulanan doğrulama standartlarının kullanılması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Reuters, 2011).

Günümüzde, devlet kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, özel sektörde faaliyet gösteren şirketler de internet üzerinden bilgi ve veri dağıtımı yapmakta ve internet, bu sayede gazeteciler açısından ilgili kurum kuruluş ve şirketlerin bilgilerine ulaşmak için önemli bir haber kaynağı olarak kullanılmaktadır (Cortada, 2001).

1.2.2. Wikileaks İnternet Sitesi

Çalışmanın ilerleyen iki alt bölümünde, öncelikle Wikileaks internet sitesi hakkında bilgi verilmekte ve ardından söz konusu sitenin, çalışma kapsamında değerlendirilmek üzere belirlenmesinin gerekçesi açıklanmaktadır.

1.2.2.1. Wikileaks İnternet Sitesinin Ortaya Çıkışı ve Amaçları

“Wikileaks” kelimesi, iki farklı kelimenin birleşmesiyle oluşmuştur. Bunlar “wiki” ve “leaks” kelimeleridir. “Wiki” kelimesinin iki anlamından söz

edilmektedir. Bunlardan biri, Hawaii dilinde “hızlı, çabuk” anlamına gelen “wiki” kelimesidir. Kelimenin diğer anlamı ise, dört kelimenin ilk harflerinin birleştirilmesiyle üretilmiştir. İngilizce “what i know is” ifadesini oluşturan kelimelerin baş harflerini temsil etmektedir. Bu ifadenin Türkçe anlamı, “bildiğim şudur ki” tanımlamasıyla açıklanabilir. Wikileaks’ten önce dünya çapındaki şöhretini “wikipedia” internet sitesiyle sağlayan Wiki tanımı, kullanıcıların çeşitli konular hakkında sahip oldukları bilgileri etkileşimli bir biçimde siteye sunarak, “ansiklopedi” kavramına yeni bir açılım getirdikleri uygulamayla bilinmektedir.

Wiki kelimesi, yazılım geliştiricisi Ward Cunningham tarafından ilk kez kullanılmıştır. Cunningham, yazılımcıların fikirlerini kolayca paylaşabilmesi için “wikiwikiweb” adını verdiği bir yazılım geliştirmiştir. Bu yazılım sayesinde wiki, içeriği kolayca oluşturulabilen ve düzenlenebilen, çok sayıda birbirine bağlı web sayfasından oluşan web sitelerini tanımlamak için kullanılan bir ifade haline gelmiştir. Wikiler, ansiklopedik bilgi depoları, sosyal paylaşım siteleri, kurumsal intranetler (kurum içi ağlar), bilgi yönetim sistemleri, kişisel ajandalar gibi çok farklı alanlarda uygulama olanağı bulmaktadır.

Wikipedia örneğinde olduğu gibi, binlerce insanın girdilerinden oluşan büyük bilgi toplulukları, wiki yazılımları ve altyapısı kullanılarak kolayca denetlenebilir ve düzenlenebilir. Aynı zamanda hiçbir kesintiye uğramadan kullanıcılar tarafından izlenebilir.

Wikiler genellikle herkesin kullanımına açıktır ve sıkı takip edilen bir üyelik sistemi yoktur. Bunun sebebi, ilgilenen herkesin, wikinin bilgi sistemine veri girişi yapabilme imkânı vermektir (Aydoğan ve Akyüz, 2010: 21-22).

Wikileaks internet sitesinin ismini oluşturan ikinci kelime olan “leaks” kelimesinin Türkçe karşılığı ise, “sızıntı, sızmak” anlamına gelmektedir. Wikileaks internet sitesi, çeşitli alanlarda özellikle devlet sırrı kapsamındaki belgelerin sızdırıldığı ve açıklandığı bir mecra haline gelmiştir.

Wikileaks internet sitesinin fiilen faaliyete geçtiği 2006 yılındaki kurucularının, gazeteciler, kripto uzmanları, Çinli ve Tibetli muhalif gruplar, matematikçiler ve ABD, Tayvan, Avustralya, Avrupa ve Güney Afrika teknoloji girişimlerinden uzmanlar olduğu ilan edilmiştir (Uçkan, Ertem, 2011: 23). Ancak siteyle ilgili olarak kamuoyunda öne çıkan isim kendisini internet eylemcisi olarak tanımlayan Avustralyalı Julian Assange'dır.

Wikileaks internet sitesi, "resmi" olarak kurulduğu 2007'den başlayarak, Afganistan, Irak, Scientology tarikatı, Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) gibi pek çok farklı bölge ve konuyla ilgili gizli belgeyi yayınlanmıştır. Ancak sitenin dünya gündemine girmesi, 2010 yılında olmuştur.

2010'da Wikileaks, Bağdat'ta, içlerinde iki Reuters gazetecisinin de olduğu silahsız bir gruba ateş açan bir Amerikan helikopterinin kamerasından kaydedilmiş görüntüleri yayınlamıştır. "Colletaral Murder" yani "Tâli Cinayet" adlı bu video, Amerikan ordusunun Irak'ta işlediği bir savaş suçunu açığa çıkarmıştır. Dünya çapında infial yaratan bu görüntülerin ardından, iki kitlesel "sızıntı" daha gelmiştir. Bunlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan işgali ile ilgili olarak "Afgan Savaş Günlükleri" ve Irak işgalinin içyüzünü ortaya çıkaran "Irak Savaş Kayıtları"dır (Uçkan ve Ertem, 2011:17).

Wikileaks internet sitesi, Bu çalışmanın konusu olan Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı ile dünyanın dört bir yanındaki Amerikan büyükelçilik ve konsoloslukları arasındaki hassas yazışmaların kriptolarını ise "Watergate" skandalına atıfta bulunacak bir isimle, "Cablegate" adı altında 28 Kasım 2010'dan itibaren yayınlamayla başlamıştır. Sitede yayınlanacağı ilan edilen 251 bin 287 adet kripto bulunmaktadır ve site bunların tümünü bir anda değil sistemli ve sürekli bir biçimde yayınlamaktadır.

Kendisini "kâr amacı gütmeyen bir medya organizasyonu" olarak tanımlayan Wikileaks internet sitesi, gazeteciler için haber kaynağı olma niteliğini özellikle vurgulamaktadır:

“Amacımız, halka önemli haberleri ve bilgiyi getirmektir. Gazetecilerimize bilgi sızdırmak üzere kaynaklar için yenilikçi, güvenli ve anonim bir yol sağlamaktayız. En önemli faaliyetlerimizden biri, haber hikayelerimizle birlikte, orijinal kaynak malzemelerini de yayınlamaktır ki böylece okuyucular ve tarihçiler gerçeğin kanıtını görebilsinler.”¹

Wikileaks internet sitesi “erişilemez belgeleri açığa çıkartmak ve çözümlmek için geliştirilmiş” sansürülenemez bir Wikipedia sistemi geliştirdiğini belirtirken, Başlıca ilgi alanlarının Asya, eski Sovyet Bloğu, Sahra Altı Afrika ve Ortadoğu'daki zalim rejimleri açığa vurmak olduğunu da ifade etmektedir. Ancak aynı zamanda “kendi hükümet ve şirketlerindeki ahlaksız davranışları ortaya çıkartmak isteyen bütün bölgelerdeki insanlara yardımcı olmayı” umduklarına da dikkat çekmektedir.

“En yüksek siyasal etkiyi hedeflediklerini” ilan eden site, sistemlerinin altyapısının kullanımının, herhangi birinin kullanabileceği kadar kolay olduğunu da belirtmektedir. Ayrıca, “muhalif topluluk ve anonim kaynaklardan” beş yıllık zaman dilimi içinde 1.2 milyonun üzerinde belge aldıklarını da bildirmektedirler.

Sitenin, amaçlarıyla teknoloji arasındaki bağlantıya vurgu yaptıkları ve her bir sıradan vatandaşı, birer eşik bekçisi olarak haber kaynağının ve bilgileri değerlendirme sürecinin bir parçası haline getirdikleri işleyiş sistemini açıklayan şu satırlar önemlidir:

“Hükümet etkinliklerinde saydamlığın, azalan yozlaşma, daha iyi hükümet ve daha güçlü demokrasilere yol açacağına inanıyoruz. Dünya topluluğunun gittikçe artan dikkatli incelemesinden bütün hükümetlerin yanısıra, kendi halkları da yarar sağlayabilir. Bu incelemenin bilgiye gereksinimi

¹ Wikileaks internet sitesi, İngilizce, “About”: <http://www.Wikileaks.org/About.html>
(Erişim tarihi: 23.01.20012)

olduğuna inanıyoruz. Tarihsel olarak bu bilgi, insan yaşamı ve insan hakları açısından pahalıya mâl olurdu. Ama teknolojik ilerlemelerle (internet, kriptografi) önemli bilgileri iletme riskleri azaltılabiliyor. Wikileaks, sızdırılan belgeleri herhangi bir medya kuruluşu ya da istihbarat servisinin yapabileceğinden daha güçlü bir şekilde incelemeye açar. Herhangi bir belgenin güvenilirlik, inandırıcılık, gerçeklik ve geçerliliğini bütün küresel topluluğun acımasızca sınaması için Wikileaks'in bir forumu bulunuyor. Topluluklar sızdırılan belgeleri yorumlayabilir ve kendi ilintilerini kamuya açıklayabilirler. Eğer bir belge Çin hükümetinden geliyorsa, bütün Çinli muhalifler ve dışarıda yaşayan Çinliler bunu özgürce inceleyip, tartışabilirler. Eğer bir belge İran'dan geliyorsa, bütün Farsça konuşan topluluklar bunu çözümleyip, kendi bağlamına yerleştirebilirler... İşte bu yüzden toplumun görmesi gereken dokümanların yayılması için anonim bir küresel yol açılmasının zamanı gelmiştir.”²

Dünya üzerinde, internet bağlantısı olan herkesi potansiyel olarak, hem haber kaynağının kendisi, hem gazeteci, hem de o bilgileri değerlendirerek önemlilik derecesine karar veren eşik bekçisi konumuna getiren sitenin işleyişi de şöyle açıklanmaktadır:

“Wikileaks'e herkes yorum yollayabilir. Kullananların teknik bilgiye gereksinimi yoktur. Bilgi sızdıranlar, belgeleri isim vermeksizin ve izi sürülemez şekilde yollayabilirler. Kullanıcılar belgeleri alenen tartışabilir, güvenilirliğini ve doğruluğunu analiz edebilirler. En son malzemeler üzerine tartışabilir, sızdırılan belgeleri arkaplandaki malzeme ve içerikle birlikte okuyabilir, bunlar hakkında yazabilirler. Belgelerin siyasal ilintileri ve doğruluğu binlerce kişi aracılığıyla ortaya çıkartılabilir. Wikileaks, anonimliği ve takip edilemezliği sağlamak için gelişkin şifreleme tekniklerine sahiptir. Sızdırılmış bilgi sağlayanlar siyasal tepki, yasal yaptırım ya da fiziksel şiddet gibi ciddi risklerle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle, riskleri en aza indirmek için karmaşık şifreleme ve postalama teknikleri kullanılır. Teknik anlamda düşünenler için Wikileaks, MediaWiki, OpenSSL, FreeNet, Tor, PGP'nin değiştirilmiş uyarlamaları ile kendi tasarladığımız yazılımı bütünleştirir. Wikileaks, bilgileri birçok örgüt ve yetkili

² Wikileaks internet sitesi, Türkçe : <http://www.Wikileaks.org/wiki/Wikileaks/tr> (Erişim tarihi: 23.01.20012)

çevrelerden, bireylere kadar dağıtılır. Bir belge sızdırıldığı anda, sansürlenmesi artık olanaksızdır.”³

Bu açıklamalardan da anlaşılabileceği gibi, Wikileaks’e gelen bilgiler, anonim kaynaklardan gelmektedir. Dokümanların kimler tarafından gönderildiği ya da sayfaya yüklendiği gizli kalmaktadır. Gizli dokümanları Wikileaks’a gönderen kişiler, İsveç ve Belçika basın gizliliği kanunları çerçevesinde korunmaktadırlar (Kırıcı, 2011: 17).

Wikileaks’in bu yapısı ve ortaya çıkarmaya başladığı belgeler, gazetecilik için bir dönüşümü ifade etmektedir. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof Dr. Yasemin İnceoğlu, Wikileaks’in “ham bir enformasyonu dağıttığına ve küresel medyayla ciddi bir ilişki yürüttüğüne dikkat çekerken, *“Onların yaptığı data-driven journalism, Wikileaks veri gazeteciliği yapıyor. Ham bilgiyi alıp yayınlıyor. O yüzden de eleştiriliyor, bunların yaptığı gazetecilik değil diye. Wikileaks global medya ile işbirliğine girmeseydi amacına ulaşamazdı”* sözleriyle, Wikileaks’in basın ve medya kurum ve kuruluşları için bir haber kaynağı olduğunun altını çizmektedir. İnceoğlu, Wikileaks’in “yeni bir medya düzeninin başlangıcı, miladı olarak ilan edilebileceğini” söylerken bunun nedeninin, geleneksel medyanın görevini icra etmemesi olduğunu iddia etmektedir. İnceoğlu; *“Bu anlamda Wikileaks bir tür öncü ve geleneksel medyada yurttaş gazeteciliği için de başlangıçtır”* ifadelerini kullanarak, Wikileaks ile gazeteciliğin dönüştüğü vurgusuna yer vermektedir (İnceoğlu, 2010).

Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikasında etkin rol oynayan ve farklı tartışmalara konu olmuş New York merkezli Dış İlişkiler Konseyi’nin (*Council on Foreign Relations-CFR*) internet sitesinde, medya kültürü alanında çalışmalarıyla tanınan akademisyen C. W. Anderson ile yapılan röportajda, Wikileaks’in gazetecilik ve haber kaynağı kavramı üzerindeki etkilerine ışık tutan saptamalar dikkat çekicidir. Anderson, Wikileaks

³ Wikileaks internet sitesi, Türkçe, “Wikileaks nedir, nasıl çalışır?”:
<http://www.Wikileaks.org/wiki/Wikileaks/tr> (Erişim tarihi: 23.01.20012)

internet sitesinin kurucusu olarak adı öne çıkan Julian Assange'ın pek çok haber kurum ve kuruluşunun bir haber kaynağı olarak gördüğünü ve Assange'ın, bu kurum ve kuruluşlardan herhangi biri, kendisinin hoşuna gitmeyecek bir şey yaptığında onlarla işbirliğinden vazgeçtiğini belirterek, bu durumun gazeteciliğin üretim sürecini etkilediğini vurgulamaktadır. Assange'ın, geleneksel basın kurum ve kuruluşlarıyla neden işbirliği içinde olduğu da röportajda Assange'ın sözleriyle verilmektedir:

“Bu belgelerin insanlar tarafından internete gönderileceğini ve üzerlerinde yorum yapılacağını düşündük. Bunları yayınladık ve hiç kimse fark etmedi. Ve fark ettik ki bizim misyonumuz sadece bilgiyi oraya koymak değildi; bilgiyi daha da ötesine koymaktı ve bunun bir etkisi olabilirdi. Ve şunu da fark ettik ki bunu yapmamızın yolu, bilgiyi, her yerde olmasından ziyade mümkün olduğunca nadir ve kıt hale getirmektir. Bu paradoksal olarak dikkati bize daha çok çekti.” (Anderson, 2010)

Bu ifadeler, bu çalışmanın kapsamında olan Amerikalı diplomatların ABD Dışişleri Bakanlığı ile yaptıkları kriptolu yazışmaların açıklanması aşamasında, Wikileaks internet sitesinin, Amerikan The New York Times, İngiliz The Guardian, Alman Der Spiegel, Fransız Le Monde ve İspanyol El Pais gibi geleneksel kitle iletişim araçlarıyla neden işbirliğine gittiğini de açıklamaktadır. Adı geçen gazetelerle yapılan anlaşmalar, ele geçen belgelerin içeriklerine bir çeşit erken ulaşım hakkını içermektedir.

Wikileaks ile belgelerin yayınlanması konusunda anlaşılan basın kuruluşlarından The New York Times gazetesinin yazarlarından Bill Keller, bu anlaşmanın ana çerçevesini açıklarken, Wikileaks'in kendileri için bir haber kaynağı olduğunu da birinci ağızdan ortaya koymaktadır:

“Wikileaks, Amerika'nın dış ilişkileri hakkında makaleler yazmak için kullandığımız bir ham malzeme kaynağıdır. Wikileaks'ten hiç kimse makalelerimize herhangi bir girdi sağlamamış ya da bunlar yayınlanmadan önce görmemiştir.” (Keller, 2010).

Wikileaks internet sitesinin, bu çalışma kapsamında değerlendirilmesinde gözetilen esaslara değinmeden önce, bir konuya açıklık getirmek gerekmektedir.

Wikileaks internet sitesinin bu çalışmaya konu olan Amerikalı diplomatların kriptolarının kamuoyuna açıklanması olayının, gazetecilik kuram ve uygulamaları dışında, başta siyasi, hukuki ve sosyal olmak üzere pek çok farklı boyutu vardır. Ancak bu çalışma kapsamında bu tartışmalara girilmesi, konunun mecrasından sapmasına ve tartışmanın sınırlarının belirsizleşmesine yol açma tehdidini yoğun olarak taşımaktadır.

Bu nedenle, Wikileaks internet sitesinin, teknik anlamda gazetecilik ve daha da özelde, bu çalışma kapsamında çizilen kuramsal çerçeve içinde değerlendirilmesi yönündeki amacın dışına çıkmak olarak nitelendirilebilecek siyasi, hukuki, sosyal ve diğer boyutlardaki tartışmalara girilmeyecek; yalnızca sitenin “küresel bir haber kaynağı olarak” değerlendirilmesi ve Türkiye’deki yazılı basın üzerindeki etkisinin incelenmesi ile sınırlı kalınacaktır.

1.2.2.2. Wikileaks İnternet Sitesinin Belirlenmesindeki Esaslar

Wikileaks internet sitesinin, bu çalışmaya konu olan ABD’li diplomatların gizlilik dereceli yazışmaları olan kriptolarını yayınlaması, 28 Kasım 2010 tarihinde başlamıştır. Toplamda açıklanacağı duyurulan 251 bin 287 adet belge; 1966 yılından 2010 yılının Şubat ayına kadarki zaman diliminde, ABD’nin çeşitli ülkelerindeki temsilciliklerinin, ABD Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı gizli yazışmaları kapsamaktadır.

Bu yazışmaların 15 bin 652’si “gizli”, 101 bin 748’i “özel” ve 133 bin 877’si “tasnif dışı” olarak sınıflandırılmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı’nın kodlama sistemine göre, 145 bin 451 belge dış politik ilişkiler, 122 bin 896 belge hükümet içi ilişkiler, 55 bin 211 belge insan hakları, 49 bin 44 belge ekonomik koşullar, 28 bin 801 belge

teröristler ve terörizm, 6 bin 532 belge ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile ilgilidir.

Irak, 15 bin 365 kriptoda ele alınan bir konu olarak en fazla tartışılan ülke konumuna gelirken, Ankara, 7 bin 918 adet belge ile en fazla kriptonun ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderildiği ABD temsilciliğinin olduğu şehir olarak öne çıkmaktadır.⁴

Site, bu belgeleri yayınlamaya başladıktan sonra Amerikan The New York Times, İngiliz The Guardian, Alman Der Spiegel, Fransız Le Monde ve İspanyol El Pais ile bu basın kuruluşlarının faaliyet gösterdiği ülkeleri ilgilendiren kriptoların ilk önce bu kuruluşların erişimine açılması çerçevesinde bir anlaşma yapmıştır.

Ancak “bu çalışmaya konu olan zaman diliminde”, Türkiye’den herhangi bir basın kuruluşuyla bir anlaşma yapmamıştır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği zaman dilimi, Wikileaks internet sitesinde kriptoların yayınlanmaya başlamadan önceki dönemi temsil eden 20 Ekim 2010 tarihiyle, Wikileaks internet sitesinin Türkiye’de “Taraf” gazetesiyse, haberlerin ilk yayınlama hakları üzerine yaptığı anlaşmanın açıklandığı 16 Mart 2011 tarihleri arasındır.

Bu zaman diliminin belirlenmesinin nedeni, belgelerin açıklanmadan önceki ve sonraki durum arasında sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını sağlama arayışı olduğu kadar, bu dönemin, Türkiye’deki tüm ulusal basın organlarının, Wikileaks belgelerine erişim konusunda eşit hak ve koşullara sahip olduğu zaman aralığı olmasıdır. Wikileaks internet sitesinin, Türkiye ile ilgili belgelerin ilk yayınlama hakkına ilişkin olarak Taraf gazetesiyse anlaşmaya varmasıyla, bu eşit hak ve koşullar ortadan kalkmıştır.

Öte yandan, Wikileaks internet sitesinin tercih edilmesinin nedeni, söz konusu sitenin, “küresel, sistemli ve geleneksel basınla anlaşma temelinde” bir yöntemle kriptoları açıklıyor oluşudur. Bu özellikleri,

⁴ Wikileaks internet sitesi, İngilizce; “Cablegate” (<http://Wikileaks.org/cablegate.html#>) (Erişim tarihi: 29.01.2012)

Wikileaks internet sitesini, salt “haber veren” internet sitelerinden farklı bir konuma taşımakta ve “haber kaynağının kendisi” haline getirmektedir.

Bununla birlikte, Ankara’nın, belge akışı sıralamasında ilk sırada yer alması da, sitenin Türkiye ve Türk basını açısından taşıdığı öneme işaret etmesi ve Wikileaks internet sitesi kaynaklı belgelerin Türk basınındaki niceliksel yansımalarının değerlendirilmesinde önem taşıyan bir etken olmuştur.

1.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmanın yöntemi, “araştırma sorusu”, “varsayımlar” ve “metodoloji” alt başlıklarıyla açıklanmakta ve ardından, çalışmanın ikinci bölümüne geçilmektedir.

1.3.1. Araştırma Sorusu

Bu çalışma, “internetin küresel bir kaynak olarak haber kaynağında bir dönüşümü temsil edip etmediğini” sorgulamak amacını taşımaktadır.

Bu amaçtan yola çıkarak, bu çalışma, McLuhan’ın “küresel köy” anlayışına zemin oluşturan teknolojik determinizm yaklaşımını ile birlikte, McCombs ve Shaw’un gündem belirleme kuramını esas alarak küresel bir bilgi kaynağı olarak internetin, ulusal basının gündemini oluşturan bir haber kaynağı haline geldiği varsayımını sınamak üzere hazırlanmıştır.

Bu yönde ortaya konulacak araştırmanın mecrası ve öznesi olarak ise Wikileaks internet sitesinde küresel bir ölçekte ve sistemli olarak yayına verilen ABD’li diplomatların gizlilik dereceli kriptolarına ilişkin içeriklerin, Türkiye’deki ulusal ölçekli gazeteler üzerindeki niceliksel etkisi üzerinde durulmuştur.

1.3.2. Varsayımlar

Bu çalışmanın üç varsayımı bulunmaktadır:

a- İnternet, bilgilendirici işleve sahip bir “araç” olmanın ötesine geçerek, küresel ölçekte “haber kaynağının kendisi” haline dönüşmüştür.

b- İnternet, küresel bir haber kaynağı olarak ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme gücüne sahip hale gelmiştir.

c- Ulusal ölçekli gazeteler, internetin küresel gündem belirleme etkisinin araçları durumuna gelmiştir.

1.3.3. Metodoloji

Çalışma kapsamında, internetin, ulusal ölçekli gazeteler üzerinde küresel gündem belirleme etkisi değerlendirilmiştir. Bu etkinin incelenmesi için, Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD’li diplomatların kriptolarına ilişkin haberlerin ulusal basında yer bulma sıklığı, içeriği ve biçimi ele alınmıştır.

İnceleme alanı, ele alınan gazetelerin birinci sayfaları, birinci sayfadan devam eden haberlerin bulunduğu devam sayfaları ve Wikileaks internet sitesi kaynaklı ve bağlantılı haberlerin gözlendiği diğer sayfalarıdır.

Çalışma kapsamında 20 Ekim- 2010-16 Mart 2011 tarihleri arasında Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD’li diplomatlara ait kriptoların, Türkiye’deki ulusal basına yansıma sıklığı ve şekli ele alınmış, yapılan içerik analizinin sonuçları; gazetelerin toplam haber sayısı ve genel özellikleri ile karşılaştırılarak küresel haber kaynağı olarak internetin, ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisi değerlendirilmiştir.

Araştırma nüfusu, internetin geneli ve tüm dünyadaki basın organlarıdır.

Bu çapta bir değerlendirme ve inceleme gerçekleştirmenin-bu çalışmanın olanakları içerisinde- mümkün olmaması nedeniyle araştırma evreni olarak Wikileaks internet sitesi ve Türkiye'deki basın organları belirlenmiştir.

Örneklem olarak ise, Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD'li diplomatlara ait kriptolar ve Türkiye'deki altı ulusal ölçekli gazete üzerinde çalışılmıştır. Bu gazeteler, alfabetik sıraya göre; Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman'dır. Bu gazetelerin belirlenmesinde; tirajlarının, incelemeye konu olan zaman dilimi içerisinde Türkiye'de yayımlanan günlük ulusal ölçekli gazetelerin toplam tirajlarının yarısından fazlası olması kriteri gözetilmiştir. Ayrıca söz konusu gazetelerin temsil ettikleri okuyucu kitlelerinin çeşitliliğinin de Türkiye genelini yansıtabilmesi açısından taşıdığı temsil değeri göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın gerçekleştirildiği zaman dilimi, Wikileaks internet sitesinde kriptoların yayınlanmaya başlamadan önceki dönemi temsil eden 20 Ekim 2010 tarihiyle, Wikileaks internet sitesinin Türkiye'de "Taraf" gazetesiyle, haberlerin ilk yayınlama hakları üzerine yaptığı anlaşmanın açıklandığı 16 Mart 2011 tarihleri arasındır.

Bu zaman diliminin belirlenmesinin nedeni, belgelerin açıklanmadan önceki ve sonraki durum arasında sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını sağlama arayışı olduğu kadar, bu dönemin, Türkiye'deki tüm ulusal basın organlarının, Wikileaks belgelerine erişim konusunda eşit hak ve koşullara sahip olduğu zaman aralığı olmasıdır. Wikileaks internet sitesinin, Türkiye ile ilgili belgelerin ilk yayınlama hakkına ilişkin olarak Taraf gazetesiyle anlaşmaya vardığının açıklanmasıyla, bu eşit hak ve koşullar ortadan kalkmıştır.

Öte yandan, Wikileaks internet sitesinin tercih edilmesinin nedeni, söz konusu sitenin, "küresel, sistemli ve geleneksel basınla anlaşma temelinde" bir yöntemle söz konusu belgeleri açıklıyor oluşudur. Bu özellikleri, Wikileaks internet sitesini, salt "haber veren" internet

sitelerinden farklı bir konuma taşımakta ve “haber kaynağının kendisi” olarak tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Çalışma kapsamında, basının Wikileaks belgelerine ilişkin söylem biçimi ve ideolojik yaklaşımı, konu kapsam dışında tutulduğundan değerlendirilmemiştir. Haberlerin ulusal basında yer bulma sıklığı, içeriği, şekli; bunların toplam haber-köşe yazısı içeriği sayılarına oranları ve toplam sayfalara oranları üzerinde durulmuş, reklam ve ilan içerikleri, kapsam dışında tutulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ ALTI ULUSAL ÖLÇEKLİ GAZETEDE, WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI HABER GÜNDEMİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

2.1. GAZETE VE İÇERİK BELİRLENMESİNDE GÖZETİLEN ESASLAR

Bu araştırma kapsamında belirlenen örneklem dâhilinde değerlendirmeye alınan gazetelerin ve Wikileaks bağlantılı içeriklerin seçiminde gözetilen esaslar, ilerleyen iki alt bölümde açıklanmaktadır.

2.1.1. Örneklem Dâhilindeki Gazetelerin Seçiminde Gözetilen Esaslar

Araştırma kapsamında, Türkiye'deki altı ulusal ölçekli gazete üzerinde çalışılmıştır. Bu gazeteler, alfabetik sıraya göre; Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman'dır.

Bu gazetelerin belirlenmesinde; incelemeye esas oluşturan zaman dilimi içindeki tiraj ortalamalarının, Türkiye'de yayımlanan günlük ulusal ölçekli gazetelerin toplam tirajlarının yarısından fazlası olması kriteri başat ölçüt olarak alınmıştır. Tiraj ölçümlerine, araştırmanın gerçekleştirildiği 20 Ekim 2010- 16 Mart 2011 tarihleri arasında kalan dönem esas teşkil etmiştir.

Ayrıca, bu gazetelerin sahip olduğu farklı hedef ve okur kitleleri itibariyle, Türkiye'deki temel ve çoğunluğu oluşturan siyasi eğilimleri temsil edebilme potansiyelleri de gözetilmiştir.

Türkiye'de yayınlanan ulusal ölçekli gazetelerin, araştırma dönemine ait toplam tiraj ortalamalarını gösteren tablo aşağıdadır:

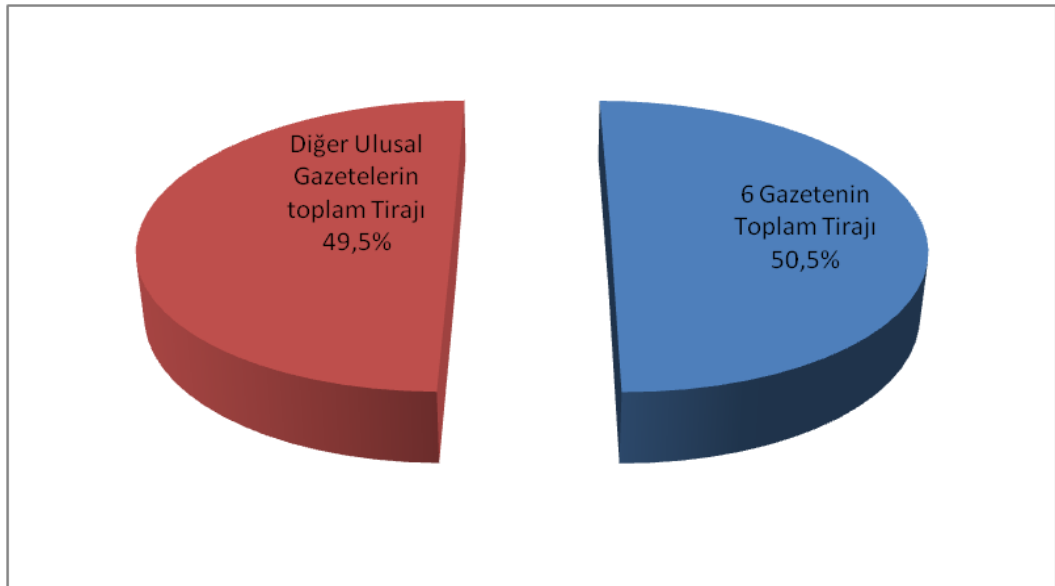
Tablo-1: 20 Ekim 2010- 16 Mart 2011 arası günlük ulusal ölçekli gazetelerin tiraj ortalamaları	
ZAMAN	879.951
POSTA	477.738
HÜRRİYET	443.110
SABAH	345.671
HABERTÜRK	222.620
SÖZCÜ	211.681
MİLLİYET	150.163
AKŞAM	143.148
TÜRKİYE	132.611
VATAN	120.649
TAKVİM	113.571
YENİ ŞAFAK	106.341
STAR	104.302
GÜNEŞ	103.640
YENİ RADİKAL	85.378
BUGÜN	68.473
TARAF	60.652
CUMHURİYET	55.853
YENİ ÇAĞ	53.830
A.VAKİT	53.339
MİLLİ GAZETE	50.803
YENİ ASYA	10.836
ORTADOĞU	8.843
G.EVRENSEL	7.219
BİRGÜN	5.952
YENİ MESAJ	5.306
HÜRSES	2.127
TOPLAM	4.023.807
	(Kaynak: Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğü Tiraj Raporu)

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan gazetelerin toplam tirajları, Türkiye’de yayınlanan günlük ulusal ölçekli gazetelerin toplam tirajlarının yarısından fazladır.

Bu değerlendirmeye, spor ve magazin basını gibi tematik günlük ulusal ölçekli gazeteler ve İngilizce yayınlanan günlük ulusal ölçekli gazeteler dâhil edilmemiştir.

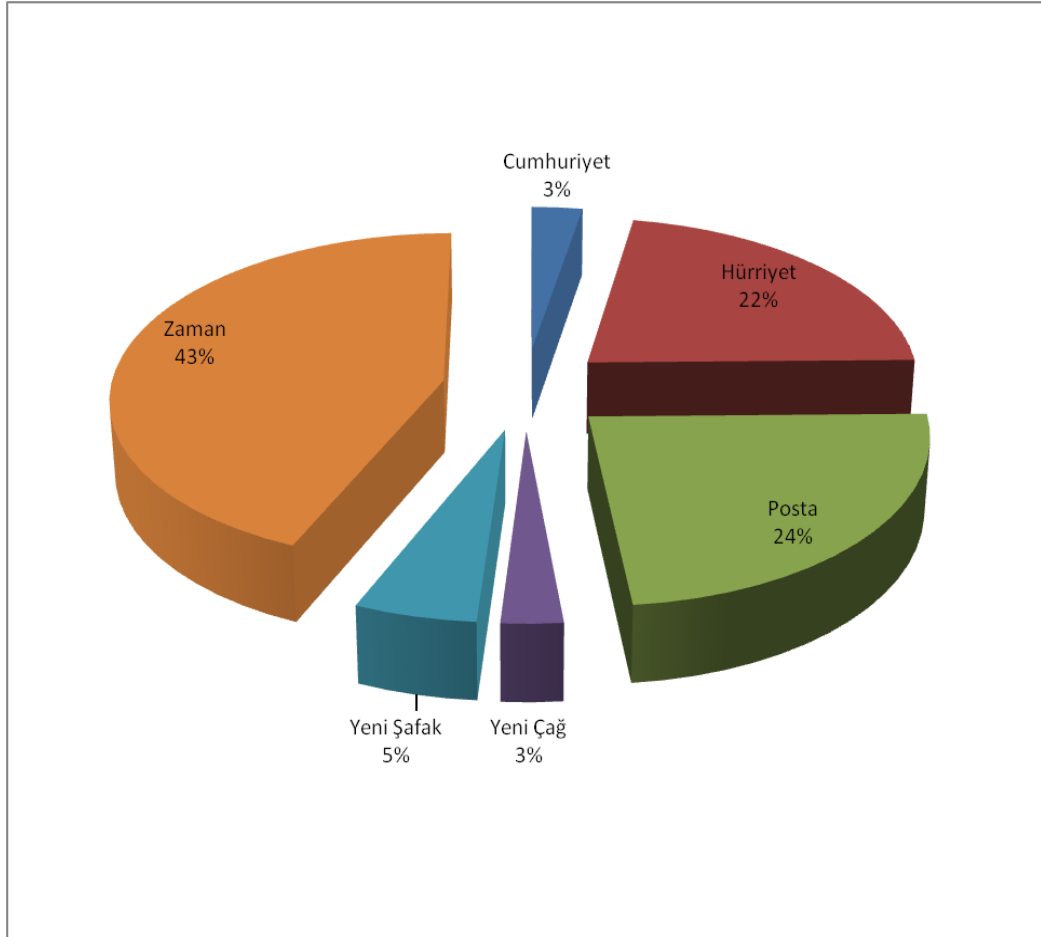
Araştırma kapsamındaki gazetelerin, genel tiraj içindeki durumunu gösteren tablo ve grafik aşağıdadır:

Tablo-2: Araştırma kapsamındaki gazetelerin 20 Ekim 2010-16 Mart 2011 arası tirajların ortalamaları ve genel tiraj içindeki yerleri	
Cumhuriyet	55.853
Hürriyet	443.110
Posta	477.738
Yeni Çağ	53.830
Yeni Şafak	106.341
Zaman	879.951
Altı Gazetenin Toplam Tirajı	2.016.823
Diğer Ulusal Ölçekli Gazetelerin Toplam Tirajı	2.006.984

Şekil-1: Araştırma kapsamındaki altı gazetenin genel tiraj içindeki payı

Araştırma kapsamındaki gazetelerin kendi aralarındaki tiraj payı dağılımını gösteren grafik şöyledir:

Şekil-2: Araştırma kapsamındaki gazetelerin kendi aralarındaki tiraj dağılımı

Gazeteler arasında “Berliner” ve “Tabloid” boy gazete bulunmamaktadır. Tüm gazeteler, “Broadsheet” olarak tanımlanan, Türkiye’de “klasik boy” olarak bilinen gazetelerdir.

Gazetelerin içeriklerinin temini için yararlanılan medya takip firması olan “Medya Takip Merkezi” adlı kuruluştan alınan bilgiye göre, ölçümlemede tüm gazetelerin sayfası 9 sütun ve 52 cm = 468 birim (sütun x santimetre / stxcm) olarak standardize edilmiştir.

Bu standardizasyon, sağlıklı ve adil bir değerlendirme yapılabilmesi için önemli bir avantaj ve olanak sağlamaktadır.

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, gazeteler “arasında” bir değerlendirme yapılmasının söz konusu olmadığıdır. Yapılan uygulama,

değerlendirmeye tabi olan tüm gazetelerdeki sayısal ve maddi verilerin tasnif edilerek, ortalamalarının alınması yöntemiyle, tüm gazeteleri; tirajı, genel tirajın yarısından fazla olan “tek bir gazete” olarak değerlendirerek, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, bu gazetenin gündemini belirleme etkisinin ölçülebilmesini sağlayabilecek bir ölçüt ve yöntem oluşturmaktır.

Bununla birlikte, gazetelerin genel niteliklerine yönelik olarak, araştırma kapsamında gerekli özelliklerini tasnif etmek üzere bazı esaslar temel alınmıştır. Bu esasları gösteren tablo şöyledir:

Tablo-3: Araştırma kapsamındaki gazetelerin genel özelliklerinin değerlendirilmesinde gözetilen esaslar
Tarih Aralığı
Tam sayfa stxcm
Ortalama sayfa sayısı
Ortalama içerik sayısı
Toplam sayfa stxcm

Bu tablodan görülebileceği üzere, araştırma kapsamındaki gazetelerin, araştırmaya konu olan zaman dilimi içerisindeki temelinde, tam sayfasının stxcm birimi, ortalama sayfa sayıları, ortalama içerik sayıları ve toplam sayfalarının stxcm birimi cinsinden niceliksel özellikleri ele alınmıştır.

Böylece, standardize edilmiş verilerin ve maddi unsurların hata payı en aza indirgenmiş ve anlamlı bir değerlendirme yapılabilecek durum sağlanmaya çalışılmıştır.

2.1.2. Gazetelerdeki Wikileaks Kaynaklı ve Bağlantılı İçeriklerin Değerlendirilmesinde Gözetilen Esaslar

Araştırma kapsamındaki altı gazetede ki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin analizinde, içinde “Wikileaks” kelimesi geçen içerikler değerlendirmeye alınmıştır.

Bu içeriklerin değerlendirilmesindeki esasları gözetmek için bir skala oluşturulmuştur. Bu skalada yer alan unsurları gösteren tablo aşağıda sunulmaktadır:

Tablo-4: Araştırma kapsamındaki gazetelerdeki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin değerlendirilmesinde gözetilen esaslar
Toplam içerik sayısı
Toplam içerik stxcm
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm
Köşe yazısı-sayı
Köşe yazısı-stxcm
Birinci sayfa içeriği-sayı
Birinci sayfa içeriği-stxcm
Manşet/sürmanşet-sayı
İçerik saptanan toplam gün sayısı
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı

Bu skaladan da görüleceği üzere araştırma kapsamındaki gazetelerde bulunan toplam içerik sayıları ile bu toplam içeriklerin stxcm birimi üzerinden ölçümü temel olmak üzere üçlü bir ayrıştırmaya gidilmiştir:

- Wikileaks internet sitesinde yayınlanan belgeyle doğrudan ilgili olan içerikler,
- Wikileaks internet sitesinde yayınlanan belgeyle ilgili tartışmaların ve reaksiyonların konu alındığı içerikler,
- Wikileaks internet sitesinde yayınlanan belgeyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan köşe yazıları.

Bu unsurlar ayrı ayrı ele alınmış ve bunların hem sayıları hem de gazetede kapladıkları yerlerin stxcm özellikleri değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, bir gazetenin gündemini oluşturan temel unsur olarak, içeriğin ilk sayfada yer bulma sayısı ve bununla birlikte manşet/sürmanşet sayıları esas alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye temel oluşturan tablo şu şekilde hazırlanmıştır:

Tablo-5: Araştırma kapsamındaki gazetelerin Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içerikleri dağılımı			
Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber			
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/tartışmalarla ilgili haber			
Köşe yazısı			

Bu değerlendirmeler ve verilerin sonuca bağlandıkları nokta, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; araştırma kapsamındaki gazetelerin genel haber ve köşe yazısı içerikleri içindeki sayısı ve stxcm cinsinden kapladıkları yer ile gazetelerin gündeminin en önemli göstergesi olan birinci sayfalarındaki sayı ve stxcm cinsinden kapladıkları alanlar üzerinden analiz edilerek, gazetenin gündemindeki ağırlığının değerlendirilmesidir.

2.2. İÇERİK ANALİZİ

Çalışmanın ilerleyen alt başlıklarında, araştırma kapsamındaki altı gazetede ki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; tek tek gazeteler temelinde ve altı gazeteyi birden tek bir gazete olarak değerlendirecek biçimde genel analizleri gerçekleştirilmektedir.

2.2.1. Gazetelerdeki Wikileaks Kaynaklı ve Bağlantılı İçeriklerin Analizi

Araştırma kapsamındaki altı gazetede ki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler, alfabetik sıraya göre Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri temelinde ve bir önceki bölümde belirlenen skala ve esaslar doğrultusunda tek tek analiz edilmektedir.

2.2.1.1. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-6: Cumhuriyet Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi	
Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm= 468
Ortalama sayfa sayısı	21
Ortalama içerik sayısı	142
Toplam sayfa stxcm	9.828
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	317
Toplam içerik stxcm	31.007
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	48
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	5.704
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	154
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	15.525
Köşe yazısı-sayı	115
Köşe yazısı-stxcm	9.778
Birinci sayfa içeriği-sayı	68
Birinci sayfa içeriği-stxcm	2.503
Manşet/sürmanşet-sayı	11
İçerik saptanan toplam gün sayısı	77
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	37
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	9

Bu tabloya ek olarak, Cumhuriyet Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-7: Cumhuriyet Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı			
Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet - sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	15	794	5
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	41	1.568	6
Köşe yazısı	12	141	0
TOPLAM	68	2.503	11

Bu tablolar ışığında, Cumhuriyet Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **317** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **2** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **48'i (yüzde 15)** doğrudan belgeler ile ilgili, **154'ü (yüzde 49)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **115'i (yüzde 36)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **31.007** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **209** birime denk gelmektedir.
- Günlük **209** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **2,1**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **77**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının **yüzde 52**'sinde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **37**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının **yüzde 25**'inde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **9**'dur. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının **yüzde 6**'sında söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulunduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **68** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **11**'i manşet ve sürmanşettir.
- Wikileaks içerikli **11** manşet ve sürmanşetin **5**'i doğrudan belge ile ilgili, **6**'sı belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **15**'i doğrudan belge ile ilgili, **41**'i belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir. **12**'si ise köşe yazılarının giriş kısımlarıdır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **2.503** birimdir. Bunun **794** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **1.568** birimi ise belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **141** birimi ise köşe yazıları içeriklerinden oluşmaktadır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **68** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 317'nin yaklaşık **yüzde 21,4**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 21,4**'ü birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **11** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 317'nin yaklaşık **yüzde 3,4**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer

alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 3,4**'ü manşet/sürmanşete çıkmıştır.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 gün içinde çıkan 317 içerik, günde yaklaşık 4 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 77 sayının her birinde günde ortalama 4 içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 4 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 2,8**'ine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 günün 37'sinde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin **yüzde 48**'inde söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 günün 9'unda saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin **yüzde 11**'inde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 gün içinde yer alan 31007 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 2,1**'ine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 gün içinde yer alan 31.007 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 77 sayının toplam içeriğinin **yüzde 4**'üne denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan 115 Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 317'nin yaklaşık **yüzde 36,2**'sine denk gelmektedir.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 77 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1,5** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı ile birlikte gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

2.2.1.2. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-8: Hürriyet Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi

Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm=468
Ortalama sayfa sayısı	32
Ortalama içerik sayısı	153
Toplam sayfa stxcm	14.976
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	250
Toplam içerik stxcm	27.412
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	44
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	4.336
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	128
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	14.260
Köşe yazısı-sayı	78
Köşe yazısı-stxcm	8.816
Birinci sayfa içeriği-sayı	56
Birinci sayfa içeriği-stxcm	2.668
Manşet/sürmanşet-sayı	19
İçerik saptanan toplam gün sayısı	74
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	34
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	14

Bu tabloya ek olarak, Hürriyet Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-9: Hürriyet Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı

Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	10	756	7
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	39	1.825	12
Köşe yazısı	7	87	0
TOPLAM	56	2.668	19

Bu tablolar ışığında, Hürriyet Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **250** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,6** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **44'i (yüzde 18)** doğrudan belgeler ile ilgili, **128'i (yüzde 51)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **78'i (yüzde 31)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **27.412** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **185** birime denk gelmektedir.
- Günlük **185** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **3'lük** bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **74'tür**. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının **yüzde 50'sinde** söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **34'tür**. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 30'unda** söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **9'dur**. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 9,5'inde** söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **56** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **19'u** manşet ve sürmanşettir.

- Wikileaks içerikli **19** manşet ve sürmanşetin **7**'si doğrudan belge ile ilgili, **12**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **10**'u doğrudan belge ile ilgili, **39**'u belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir. **7**'si ise köşe yazılarının giriş kısımlarıdır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **2.668** birimdir. Bunun **756** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **1.828** birimi ise belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **87** birimi ise köşe yazıları içeriklerinden oluşmaktadır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **56** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 250'nin yaklaşık **yüzde 22,4**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 22,4**'ü birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **19** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 250'nin yaklaşık **yüzde 7,6**'sına denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 7,6**'sı manşet/sürmanşete çıkmıştır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 gün içinde çıkan 250 içerik, günde yaklaşık 3,3 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan **74** sayının her birinde günde ortalama **3,3** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 3,3 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 2,1**'ine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 günün **34**'ünde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik

saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 46**'sında söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 günün **14**'ünde saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 19**'unda söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 gün içinde yer alan 27.412 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 1,2**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 gün içinde yer alan 27.412 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 74 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 2,4**'üne denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan **78** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 250'nin yaklaşık **yüzde 31,2**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 74 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı ile birlikte gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

2.2.1.3. Posta Gazetesi

Posta Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-10: Posta Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi	
Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm=468
Ortalama sayfa sayısı	30
Ortalama içerik sayısı	176
Toplam sayfa stxcm	14.040
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	178
Toplam içerik stxcm	15.340
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	44
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	3.248
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	114
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	9.793
Köşe yazısı-sayı	20
Köşe yazısı-stxcm	2.299
Birinci sayfa içeriği-sayı	25
Birinci sayfa içeriği-stxcm	893
Manşet/sürmanşet-sayı	9
İçerik saptanan toplam gün sayısı	67
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	21
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	8

Bu tabloya ek olarak, Posta Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-11: Posta Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı			
Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	10	420	5
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	13	447	4
Köşe yazısı	2	26	0
TOPLAM	25	893	9

Bu tablolar ışığında, Posta Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **178** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,2** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **44'ü (yüzde 25)** doğrudan belgeler ile ilgili, **114'ü (yüzde 64)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **20'si (yüzde 11)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **15.340** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **104** birime denk gelmektedir.
- Günlük **104** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **0,7**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **67**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının **yüzde 43**'ünde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **21**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 14**'ünde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **8**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 5,4**'ünde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **25** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **9**'u manşet ve sürmanşettir.
- Wikileaks içerikli **9** manşet ve sürmanşetin **5**'i doğrudan belge ile ilgili, **4**'ü belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **10**'u doğrudan belge ile ilgili, **13**'ü belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir. **2**'si ise köşe yazılarının giriş kısımlarıdır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **893** birimdir. Bunun **420** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **447** birimi ise belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **26** birimi ise köşe yazıları içeriklerinden oluşmaktadır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **25** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 178'in yaklaşık **yüzde 14**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 14**'ü birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **9** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 178'in yaklaşık **yüzde 5**'ine denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 5**'i manşet/sürmanşete çıkmıştır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 gün içinde çıkan 178 içerik, günde yaklaşık 2,6 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan

67 sayının her birinde günde ortalama **2,6** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.

- Günde ortalama 2,6 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 1,4**'üne denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 günün **21**'inde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 31,3**'ünde söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 günün 8'inde saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 12**'sinde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 gün içinde yer alan 15.340 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 0,7**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 gün içinde yer alan 15.340 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 67 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 1,6**'sına denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan **20** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 178'in yaklaşık **yüzde 11,2**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 67 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **0,2** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Posta Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

. Ancak gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmemektedir.

2.2.1.4. Yeni Çağ Gazetesi

Yeni Çağ Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-12: Yeni Çağ Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi	
Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm=468
Ortalama sayfa sayısı	20
Ortalama içerik sayısı	125
Toplam sayfa stxcm	9.360
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	287
Toplam içerik stxcm	38.220
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	56
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	6.085
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	113
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	11.828
Köşe yazısı-sayı	118
Köşe yazısı-stxcm	20.307
Birinci sayfa içeriği-sayı	47
Birinci sayfa içeriği-stxcm	2.530
Manşet/sürmanşet-sayı	15
İçerik saptanan toplam gün sayısı	76
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	27
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	12

Bu tabloya ek olarak, Yeni Çağ Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-13: Yeni Çağ Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı			
Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	12	684	5
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	27	1.370	7
Köşe yazısı	8	476	3
TOPLAM	47	2.530	15

Bu tablolar ışığında, Yeni Çağ Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **287** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,9** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **56'sı (yüzde 20)** doğrudan belgeler ile ilgili, **113'ü (yüzde 39)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **118'i (yüzde 41)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **38.220** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **258** birime denk gelmektedir.
- Günlük **258** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **2,7**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **76'dır**. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 51**'inde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **27**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 18,2**'sinde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **12**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 8**'inde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulunduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **47** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **15**'i manşet ve sürmanşettir.
- Wikileaks içerikli **15** manşet ve sürmanşetin **5**'i doğrudan belge ile ilgili, **7**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir. **3**'ü ise köşe yazılarının giriş kısımlarından oluşmaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **12**'si doğrudan belge ile ilgili, **27**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir. **8**'i ise köşe yazılarının giriş kısımlarıdır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **2.530** birimdir. Bunun **684** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **1.370** birimi belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **476** birimi ise köşe yazıları içeriklerinden oluşmaktadır.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **47** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 287'nin yaklaşık **yüzde 16,3**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 16,3**'ü birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **15** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 287'nin

yaklaşık **yüzde 5,2**'sine denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 5,2**'si manşet/sürmanşete çıkmıştır.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 gün içinde çıkan 287 içerik, günde yaklaşık 3,7 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan **76** sayının her birinde günde ortalama **3,7** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 3,7 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 3**'üne denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 günün **27**'sinde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 35**'inde söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 günün **12**'sinde saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 15,7**'sinde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 gün içinde yer alan 38.220 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 2,7**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 gün içinde yer alan 38.220 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 76 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 5,3**'üne denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan **118** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 287'nin yaklaşık **yüzde 41**'ine denk gelmektedir.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1,5** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Yeni Çağ Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı ile birlikte gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

2.2.1.5. Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-14: Yeni Şafak Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi	
Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm=468
Ortalama sayfa sayısı	24
Ortalama içerik sayısı	123
Toplam sayfa stxcm	11.232
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	223
Toplam içerik stxcm	28.533
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	39
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	5.600
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	95
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	15.020
Köşe yazısı-sayı	89
Köşe yazısı-stxcm	7.913
Birinci sayfa içeriği-sayı	40
Birinci sayfa içeriği-stxcm	2.732
Manşet/sürmanşet-sayı	18
İçerik saptanan toplam gün sayısı	78
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	34
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	15

Bu tabloya ek olarak, Yeni Şafak Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-15: Yeni Şafak Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı			
Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	8	462	3
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	32	2.270	15
Köşe yazısı	0	0	0
TOPLAM	40	2.732	18

Bu tablolar ışığında, Yeni Şafak Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **223** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,5** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **39'u (yüzde 17)** doğrudan belgeler ile ilgili, **43'ü (yüzde 43)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **40'ı (yüzde 40)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **28.533** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **193** birime denk gelmektedir.
- Günlük **193** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **1,7**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **78**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 52**'sinde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **34**'tür. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 23**'ünde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **15**'tir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 10**'unda söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulunduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **40** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **18**'i manşet ve sürmanşettir.

- Wikileaks içerikli **18** manşet ve sürmanşetin **3**'ü doğrudan belge ile ilgili, **15**'i belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **8**'i doğrudan belge ile ilgili, **32**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **2.732** birimdir. Bunun **462** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **2.270** birimi ise belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **40** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 223'ün yaklaşık **yüzde 18**'ine denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 18**'i birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **18** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 223'ün yaklaşık **yüzde 8**'ine denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 8**'i manşet/sürmanşete çıkmıştır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 78 gün içinde çıkan 223 içerik, günde yaklaşık 2,9 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan **78** sayının her birinde günde ortalama **2,9** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 2,9 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 2,3**'üne denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 78 günün **34**'ünde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 43,5**'inde söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 78 günün **15**'inde saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 19,2**'sinde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 78 gün içinde yer alan 28.533 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 1,7**'sine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 76 gün içinde yer alan 38.220 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 76 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 3,2**'sine denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan **89** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 287'nin yaklaşık **yüzde 40**'ına denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 78 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1,1** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Yeni Şafak Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı ile birlikte gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

2.2.1.6. Zaman Gazetesi

Zaman Gazetesi'nin, araştırma için belirlenen zaman dilimi içerisinde, araştırmaya temel oluşturacak genel özellikleri ile Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler temelindeki analizini gösteren tablo aşağıdadır:

Tablo-16: Zaman Gazetesi'nin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde analizi

Tarih Aralığı	20 Ekim 2010-16 Mart 2011 (148 Gün)
Tam sayfa	9sütun x 52 cm=468
Ortalama sayfa sayısı	28
Ortalama içerik sayısı	118
Toplam sayfa stxcm	13.104
Wikileaks ile ilgili olarak:	
Toplam içerik sayısı	202
Toplam içerik stxcm	21.398
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	29
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	2.490
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	123
Belgeye yönelik reaksiyonlarla / tartışmalarla ilgili haber-stxcm	11.934
Köşe yazısı-sayı	50
Köşe yazısı-stxcm	6.974
Birinci sayfa içeriği-sayı	18
Birinci sayfa içeriği-stxcm	706
Manşet/sürmanşet-sayı	8
İçerik saptanan toplam gün sayısı	56
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	11
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	6

Bu tabloya ek olarak, Zaman Gazetesi'nde, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren tablo şöyledir:

Tablo-17: Zaman Gazetesi'nde, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı

Birinci sayfa	İçerik sayısı	İçerik stxcm	Manşet/sürmanşet-sayı
Doğrudan belge ile ilgili haber	1	43	1
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber	17	663	7
Köşe yazısı	0	0	0
TOPLAM	18	706	8

Bu tablolar ışığında, Zaman Gazetesi'nde değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde;

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **202** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,3** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **29'u (yüzde 14)** doğrudan belgeler ile ilgili, **123'ü (yüzde 61)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **50'si (yüzde 25)** köşe yazılarında yer almaktadır.
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **21.398** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **145** birime denk gelmektedir.
- Günlük **145** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **1,1**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **56'dır**. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 37**'sinde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **11**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 7,4**'ünde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **6**'dır. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 4**'ünde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetenin birinci sayfasında toplam **18** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **8'i** manşet ve sürmanşettir.

- Wikileaks içerikli **8** manşet ve sürmanşetin **1**'i doğrudan belge ile ilgili, **7**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **1**'i doğrudan belge ile ilgili, **17**'si belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcm cinsinden toplam değeri, **706** birimdir. Bunun **43** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **663** birimi ise belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgilidir.
- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **18** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 202'nin yaklaşık **yüzde 9**'una denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 9**'u birinci sayfada saptanmıştır.
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **8** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 202'nin yaklaşık **yüzde 4**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 4**'ü manşet/sürmanşete çıkmıştır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 gün içinde çıkan 202 içerik, günde yaklaşık 3,6 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan **56** sayının her birinde günde ortalama **3,6** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 3,6 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 3**'üne denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 günün **11**'inde saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 19,6**'sında söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 günün **6'sında** saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 10,7'sinde** söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 gün içinde yer alan 21.398 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 1,1'ine** denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 gün içinde yer alan 21.398 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 56 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 3'üne** denk gelmektedir.
- Köşe yazılarında yer alan **50** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 202'nin yaklaşık **yüzde 25'ine** denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1,1** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

Zaman Gazetesi'ne ilişkin ara değerlendirme olarak, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin; gazetenin genelinde, birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

. Ancak ilgili içeriklerin gazetenin birinci sayfasında yer bulduğu günlerdeki ağırlığı, manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığına denk düşmemektedir. Bununla birlikte, gazetenin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından da aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmemektedir.

2.2.2. Gazetelerdeki İçeriklerin Genel Analizi

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde, araştırma kapsamındaki her bir gazetenin Wikileaks bağlantılı içerikleri tek tek ele alınarak incelenmiş ve ortaya çıkan veriler tek tek gazeteler temelinde ele alınarak analiz edilmiştir.

Bu noktada, genel bir değerlendirme yapılmakta ve bir adım daha öteye gidilerek, araştırma kapsamındaki tüm gazetelerdeki verilerin ortalamaları esas alınarak, Wikileaks internet sitesinin küresel ve sistemli bir faaliyet olarak yürüttüğü ABD’li diplomatlara ait kriptoları yayınlaması sürecinin, ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisine ilişkin bazı tespitler ortaya çıkarılmaktadır.

2.2.2.1. Analiz Tablolarının Değerlendirilmesi

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, türkiye’deki ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisine ilişkin tespitin yapılabilmesi için incelemeye esas olan gazetelerdeki verilerin ortalamaları alınmış ve bu ortalamalar ile altı gazete, tek bir gazete olarak değerlendirilmiştir. Yani, Wikileaks’in Türkiye’deki ulusal ölçekli gazetelere etkisinin net olarak ortaya konulması için, toplam tirajları, genel tirajın yarısından fazla olan altı gazetenin Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikleri tasnif edilerek, tek bir gazete olarak ele alınmıştır. Bu farazi gazete, çalışmanın bundan sonraki kısımlarında “örneklem gazete” olarak anılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki gazetelerin Wikileaks bağlantılı içeriklerine ilişkin genel değerlendirme tablosu ile birlikte, incelenen gazetelerdeki, Wikileaks bağlantılı içeriklerin ve bunların toplamlarıyla ortalamalarını, birinci sayfaya ve manşet/sürmanşete çıkış temelinde gösteren 3 farklı tablo şöyledir:

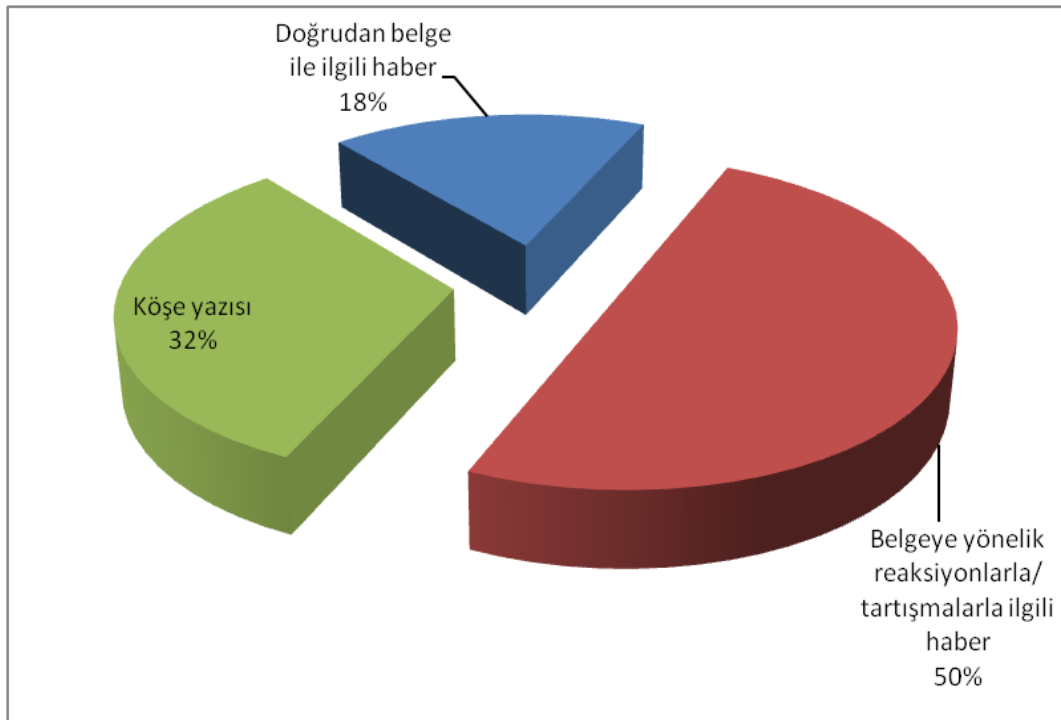
Tablo-18: Gazetelerin genel özellikleri ve Wikileaks içerikleri temelinde genel analizi							
						TOPLAM	ORTALAMA
Tarih Aralığı	20 Ekim 2010- 16 Mart 2011 (148 Gün)						
Tam sayfa	9sütun x 52 cm= 468 (Broadsheet/Klasik Boy standart)						
Gazetelerin genel özellikleri:	Cumhuriyet	Hürriyet	Posta	Yeni Çağ	Yeni Şafak	Zaman	
Ortalama sayfa sayısı	21	32	30	20	24	28	155
Ortalama içerik sayısı	142	153	176	125	123	118	837
Toplam sayfa stxcm	9.828	14976	14.040	9.360	11.232	13.104	72.540
Tiraj	55.853	443.110	477.738	53.830	106.341	879.951	2.016.823
Wikileaks ile ilgili olarak:							
Toplam içerik sayısı	317	250	178	287	223	202	1.457
Toplam içerik stxcm	31.007	27.412	15.340	38.220	28.533	21.398	161.910
Doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	48	44	44	56	39	29	260
Doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	5.704	4.336	3248	6.085	5.600	2.490	27.463
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	154	128	114	113	95	123	727
Belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-stxcm	15.525	14.260	9.793	11.828	15.020	11.934	78.360
Köşe yazısı-sayı	115	78	20	118	89	50	470
Köşe yazısı-stxcm	9.778	8.816	2.299	20.307	7.913	6.974	56.087
Birinci sayfa içeriği-sayı	68	56	25	47	40	18	254
Birinci sayfa içeriği-stxcm	2.503	2.668	893	2.530	2.732	706	12.032
Manşet/sürmanşet-sayı	11	19	9	15	18	8	80
İçerik saptanan toplam gün sayısı	77	74	67	76	78	56	428
Birinci sayfa içeriği saptanan gün sayısı	37	34	21	27	34	11	164
Manşet/sürmanşet saptanan gün sayısı	9	14	8	12	15	6	64

Tablo-19: Gazetelerin genelinde Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, birinci sayfaya çıkış temelinde dağılımı							TOPLAM	ORTALAMA
	Cumhuriyet	Hürriyet	Posta	Yeni Çağ	Yeni Şafak	Zaman		
Birinci sayfada doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	15	10	10	12	8	1	56	9
Birinci sayfada belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	41	39	13	27	32	17	169	28
Birinci sayfada köşe yazısı-sayı	12	7	2	8	0	0	29	5
TOPLAM	68	56	25	47	40	18	254	42
Birinci sayfada doğrudan belge ile ilgili haber-stxcm	794	756	420	684	462	43	3.159	527
Birinci sayfada belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-stxcm	1.568	1.825	447	1.370	2.270	663	8.143	1.357
Birinci sayfada köşe yazısı-stxcm	141	87	26	476	0	0	730	122
TOPLAM	2.503	2.668	893	2.530	2.732	706	12.032	2.005

Tablo-20: Gazetelerin genelinde Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, manşet/sürmanşete çıkış temelinde dağılımı							TOPLAM	ORTALAMA
	Cumhuriyet	Hürriyet	Posta	Yeni Çağ	Yeni Şafak	Zaman		
Manşet/sürmanşette doğrudan belge ile ilgili haber-sayı	5	7	5	5	3	1	26	4
Manşet/sürmanşette belgeye yönelik reaksiyonlarla/ tartışmalarla ilgili haber-sayı	6	12	4	7	15	7	51	8
Manşet/sürmanşette köşe yazısı-sayı	0	0	0	3	0	0	3	1
TOPLAM	11	19	9	15	18	8	80	13

Bu tablolar ışığında, incelenen altı gazetede verilerin ortalamalarıyla elde edilen “örneklem gazetesinin” değerlendirmeye konu 148 gün içerisinde ortaya çıkan nitelikleri şöyledir:

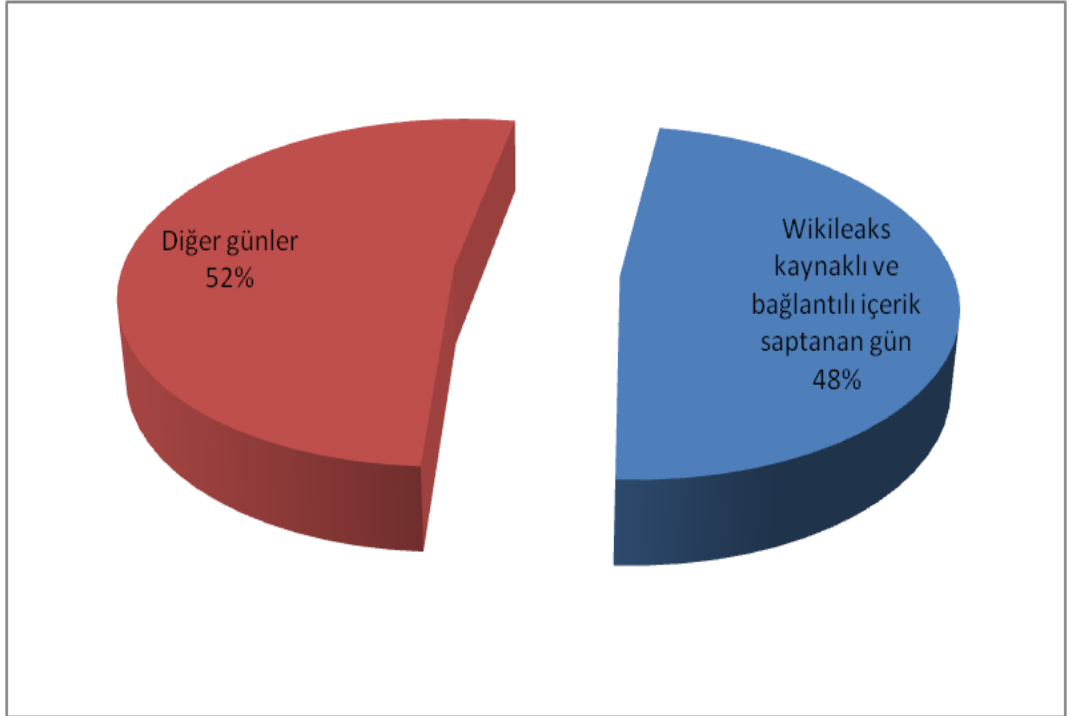
- Günlük tiraj ortalaması, **2.016.823**'tür. Bu sayı, incelemeye esas olan zaman dilimi içinde Türkiye'deki ulusal ölçekli gazetelerin toplam tirajının yarısından fazladır.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı toplam **243** içerik saptanmıştır. Bu sayı, 148 gün temel alındığında, günlük olarak yaklaşık **1,6** içeriğe karşılık gelmektedir.
- Bu içeriklerin **43'ü (yüzde 18)** doğrudan belgeler ile ilgili, **121'i (yüzde 50)** belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla, **78'i (yüzde 32)** köşe yazılarında yer almaktadır:

Şekil-3: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin "örneklem gazete" içinde yüzdelik dağılımı

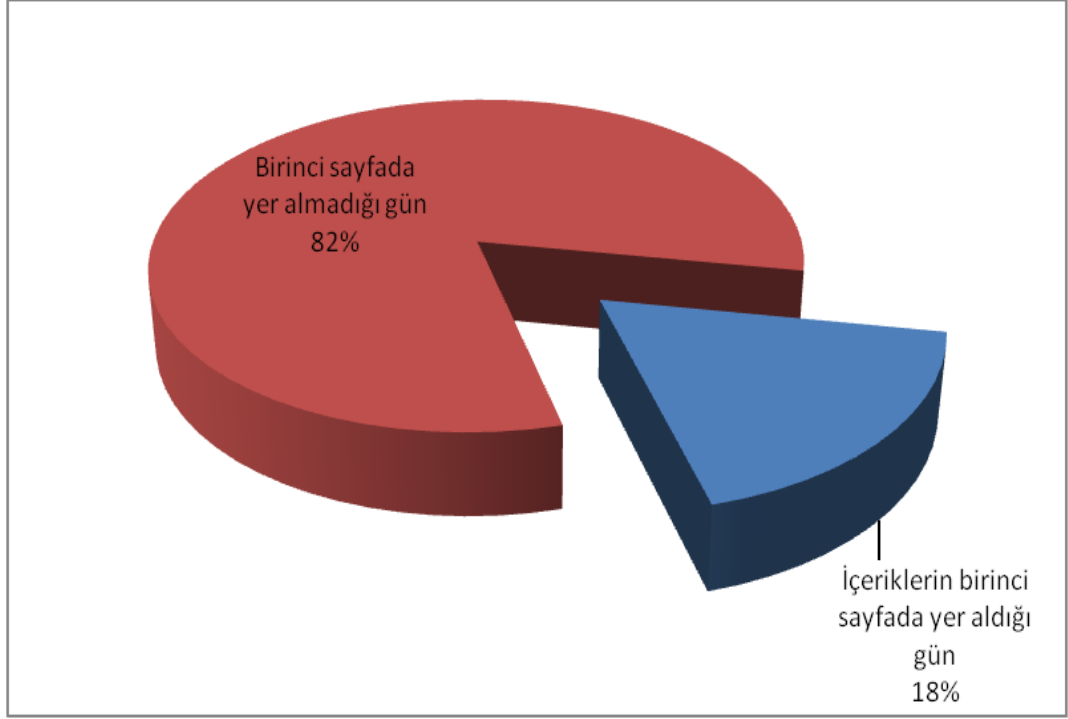
- Saptanan içerikler, stxcm cinsinden toplamda **26.985** birim yer kaplamıştır. Bu rakam, 148 gün için günlük olarak yaklaşık **182** birime denk gelmektedir.

- Günlük **182** stxcm; gazetenin genel ölçüleri içinde, 148 gün için günde yaklaşık yüzde **1,5**'lik bir bölümünü temsil etmektedir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanan gün sayısı **71**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 48**'inde söz konusu içeriklerin saptandığını ortaya koymaktadır:

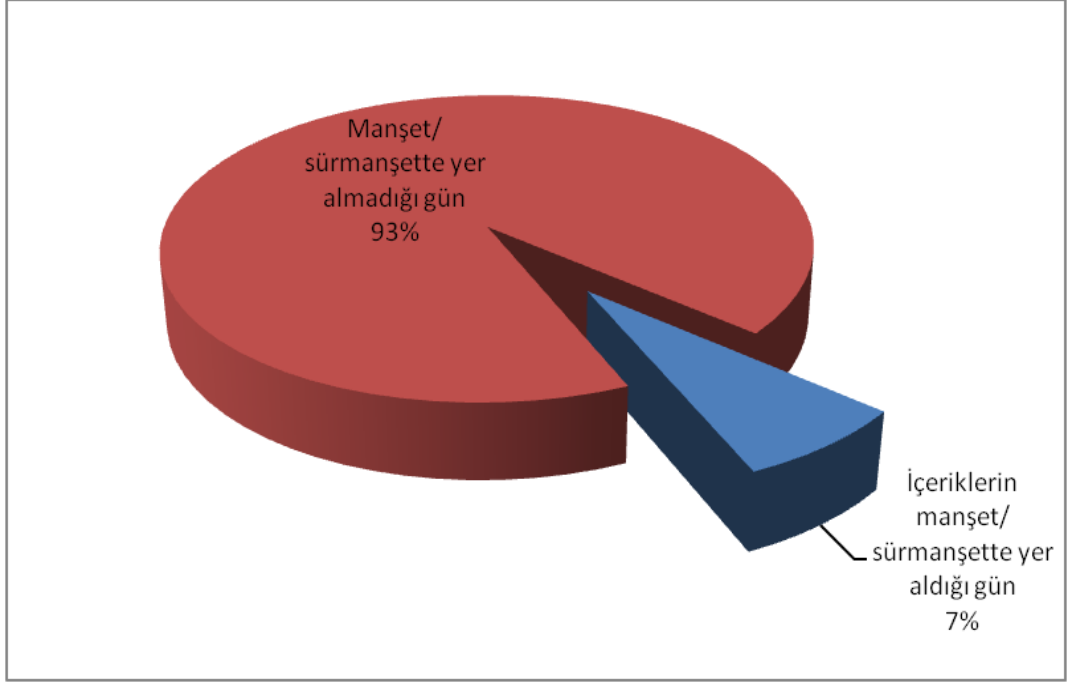
Şekil-4: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi olan 148 gün boyunca "örneklem gazete" içinde yer bulduğu günlerin oranı

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetenin birinci sayfasında yer aldığı gün sayısı, **27**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 18,2**'sinde söz konusu içeriklerin birinci sayfada saptandığını ortaya koymaktadır:

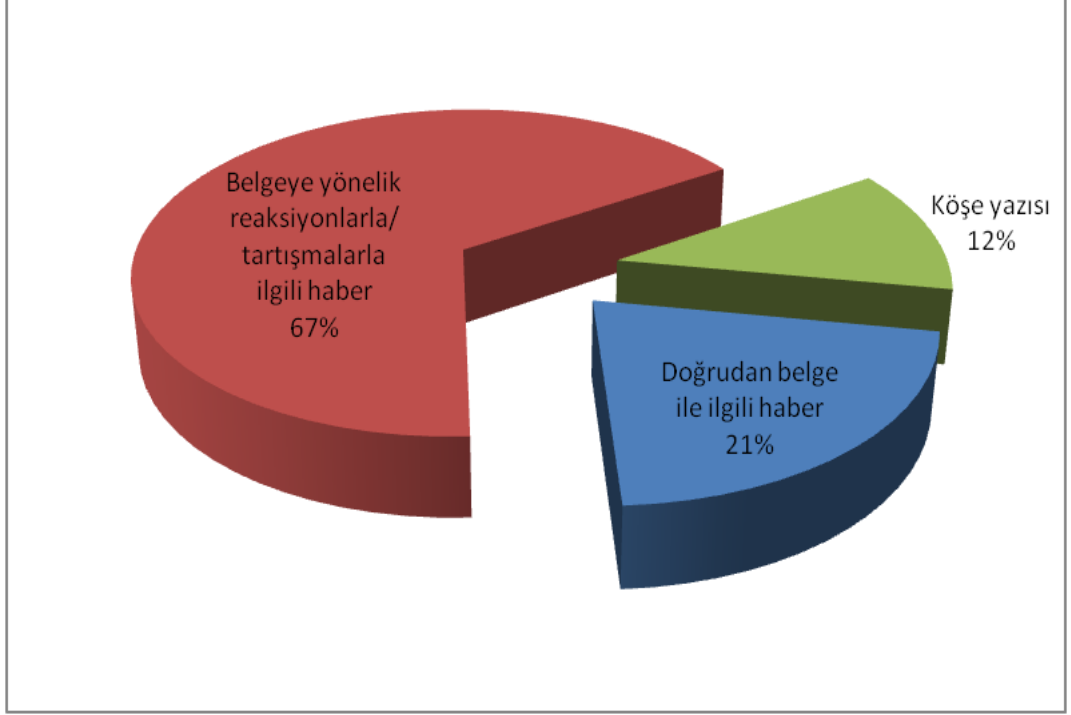
Şekil-5: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi olan 148 gün boyunca "örneklem gazetesinin" birinci sayfasında yer aldığı günlerin oranı

- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetesinin manşet/sürmanşetinde yer aldığı gün sayısı, **11**'dir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının yaklaşık **yüzde 7,4**'ünde söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşet olarak yer bulduğunu ortaya koymaktadır:

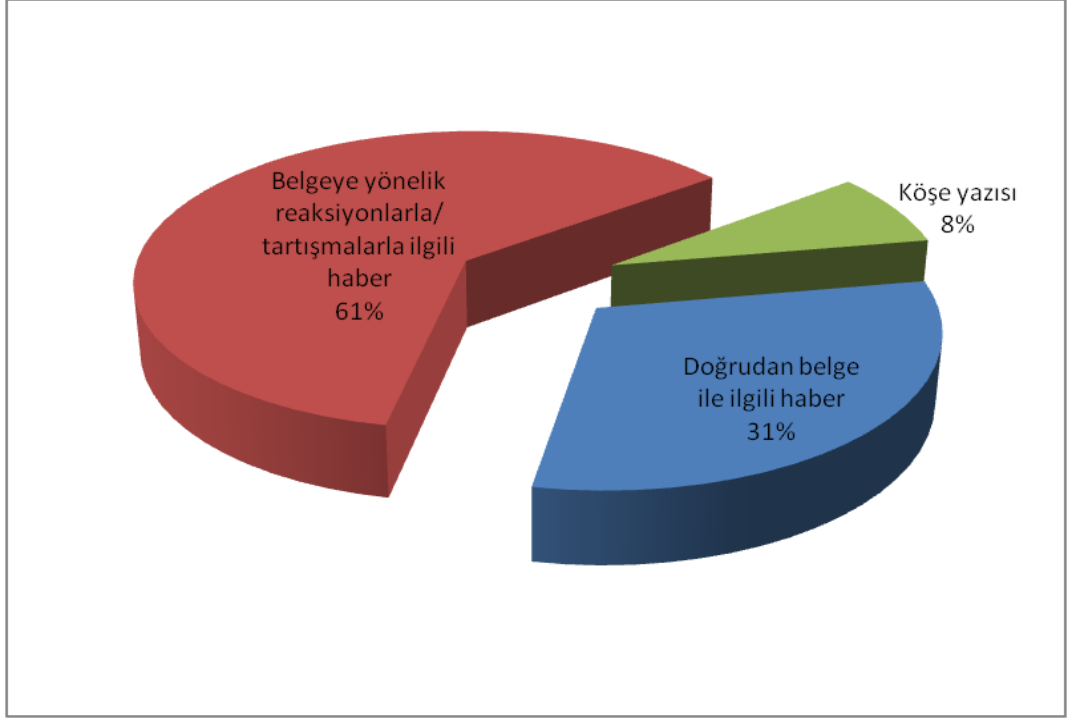
Şekil-6: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin araştırma süresi olan 148 gün boyunca "örneklem gazetesinin" manşet/sürmanşetinde yer aldığı günlerin oranı

- İncelemeye esas oluşturan zaman diliminde, gazetesinin birinci sayfasında toplam **42** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik saptanmıştır. Bunların **13**'ü manşet ve sürmanşettir.
- Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı birinci sayfa içeriklerinin **9**'u doğrudan belge ile ilgili, **28**'i belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **5**'i ise köşe yazılarının giriş kısımlarından oluşmaktadır:

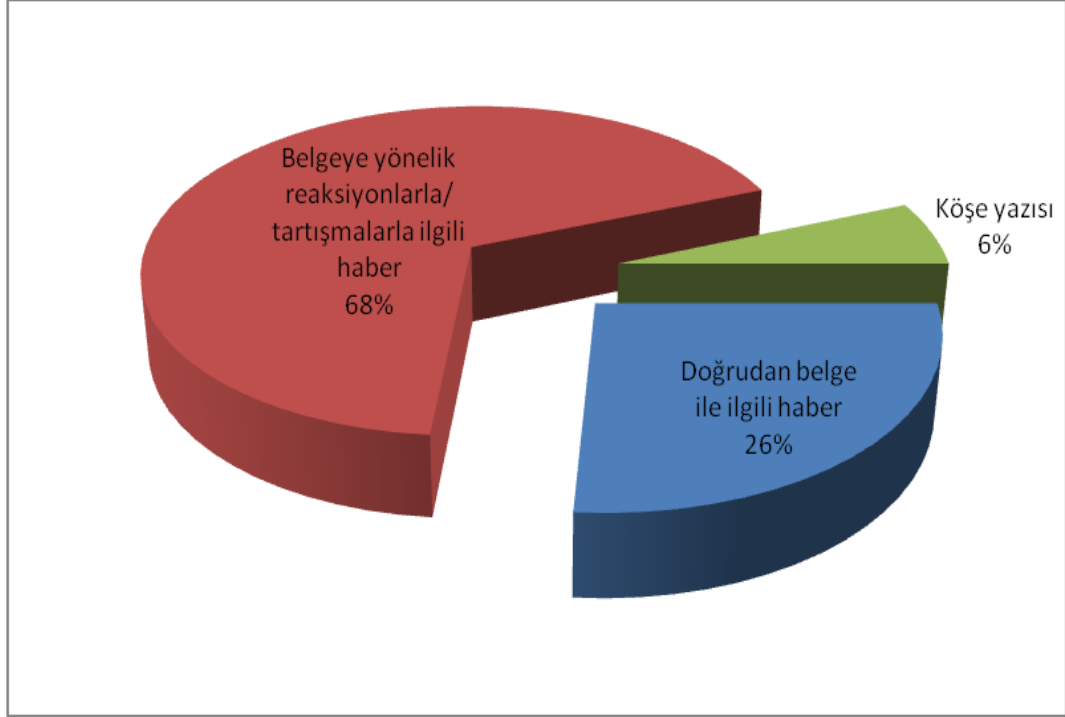
Şekil-7: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin birinci sayfa içinde yüzdelik dağılımı

- Wikileaks içerikli **13** manşet ve sürmanşetin **4**'ü doğrudan belge ile ilgili, **8**'i belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **1**'i ise köşe yazılarının giriş kısımlarından oluşmaktadır:

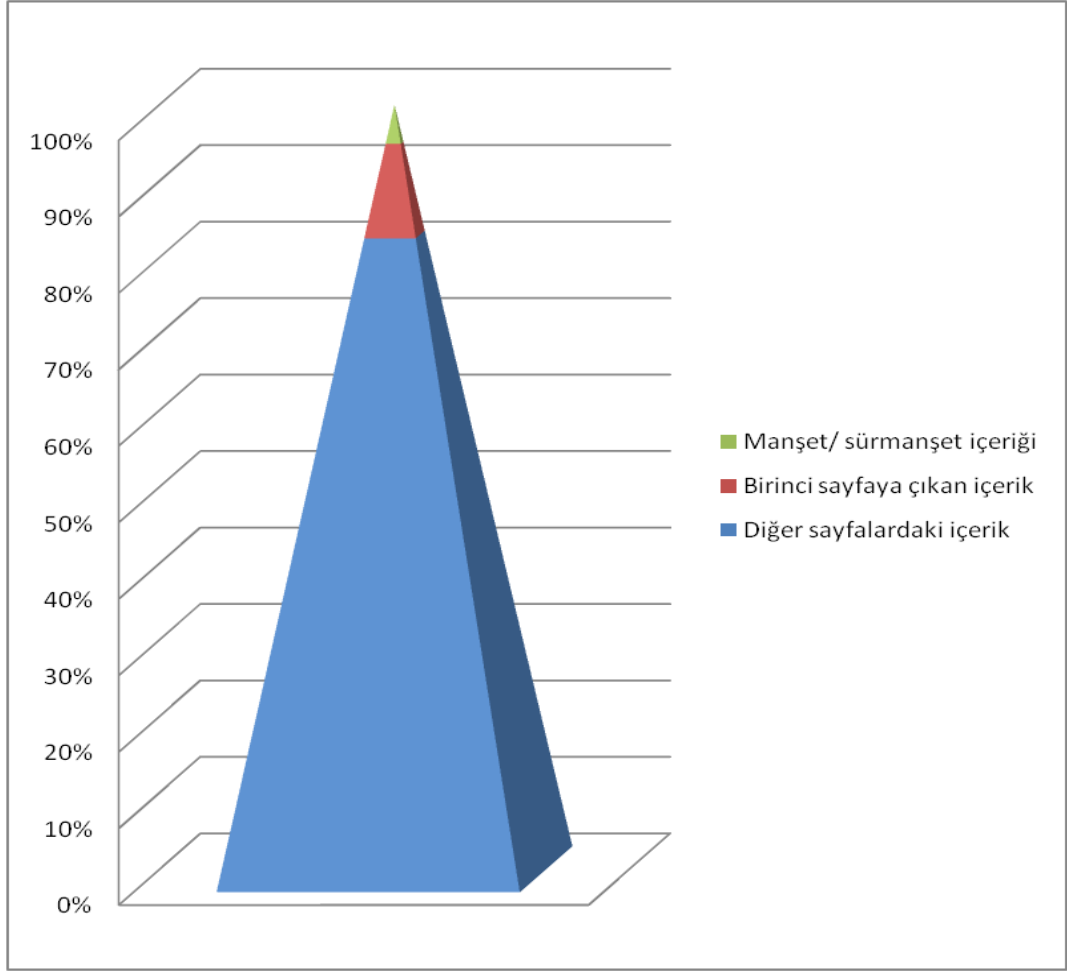
Şekil-8: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin manşet/sürmanşetler içinde yüzdelik dağılımı

- Gazetenin birinci sayfasında yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin stxcn cinsinden toplam değeri, **2.005** birimdir. Bunun **527** birimi doğrudan belgeler ile ilgili, **1.357** birimi belgelere ilişkin tartışmalar ve reaksiyonlarla ilgili, **122** birimi ise köşe yazılarının giriş kısımlarına ilişkin içeriklere aittir:

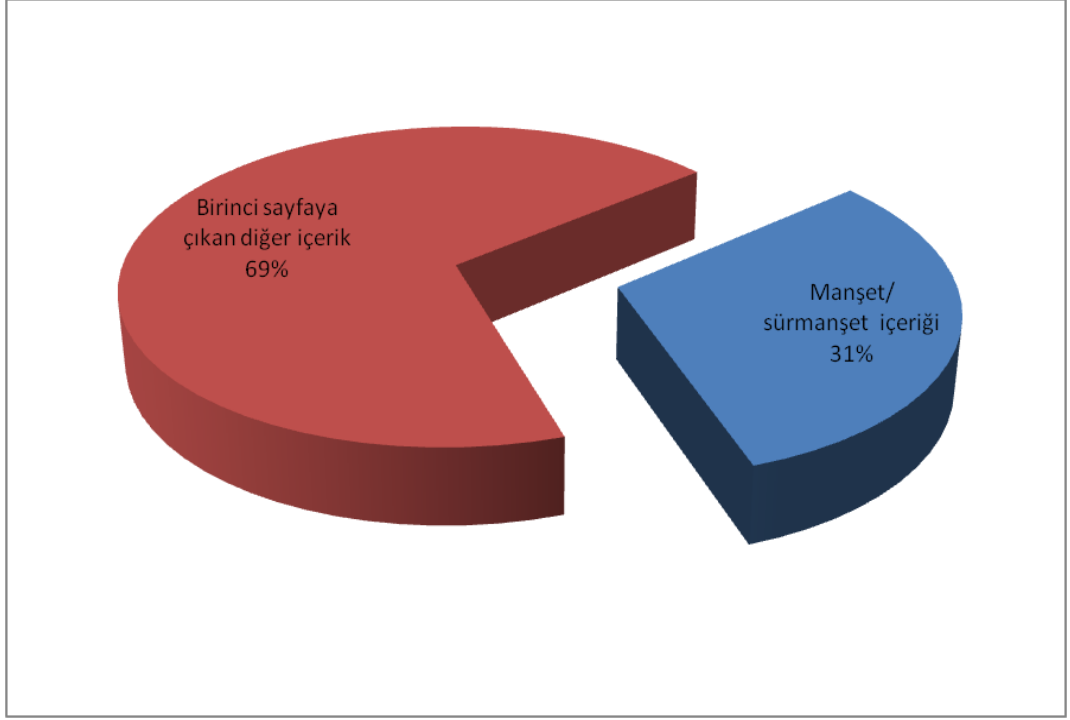
Şekil-9: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin kapladığı alanların "örneklem gazetesinin" birinci sayfasındaki yüzdelik dağılımı

- Gazetenin birinci sayfasında yer alan **42** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan **243**'ün yaklaşık **yüzde 17,2**'sine denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 17,2**'si birinci sayfada saptanmıştır:
- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **13** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan **243**'ün yaklaşık **yüzde 5,3**'üne denk gelmektedir. Yani, gazetede yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 5,3**'ü manşet/sürmanşete çıkmıştır:

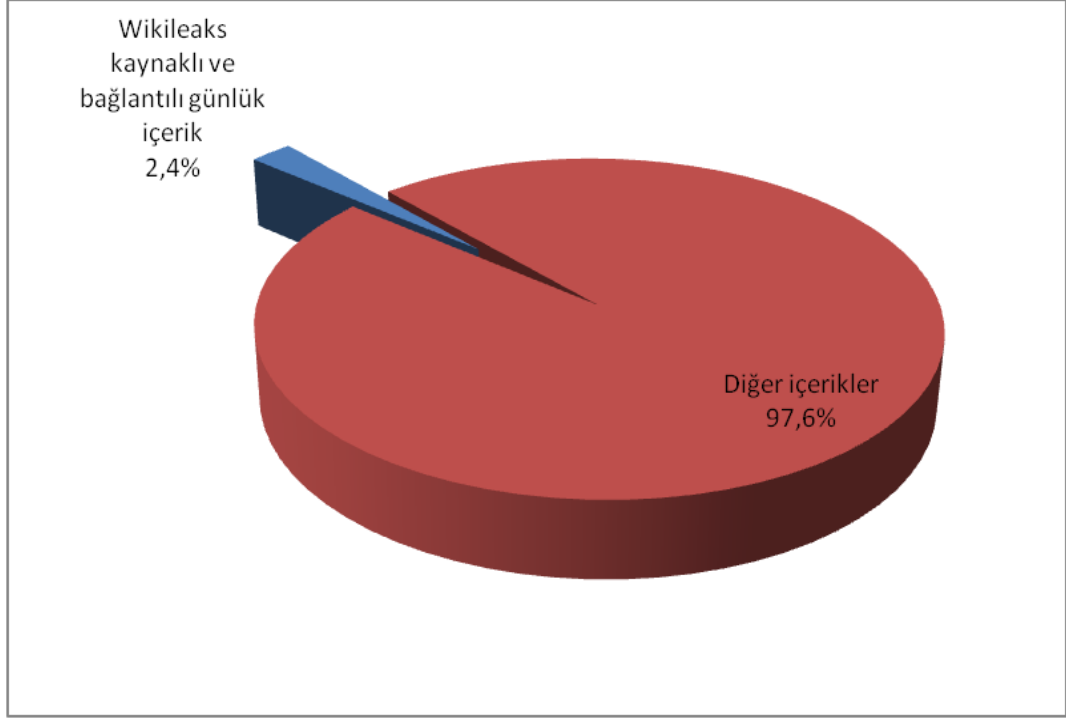
Şekil-10: "Örneklem gazetede" yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin sayısının sayfa temelinde dağılımı

- Gazetenin manşet/sürmanşetinde yer alan **13** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik,, gazetenin birinci sayfasında çıkan **42** içeriğin yaklaşık **yüzde 31'ine** denk gelmektedir. Yani birinci sayfada yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin yaklaşık **yüzde 31'i** manşet/sürmanşete çıkmıştır.

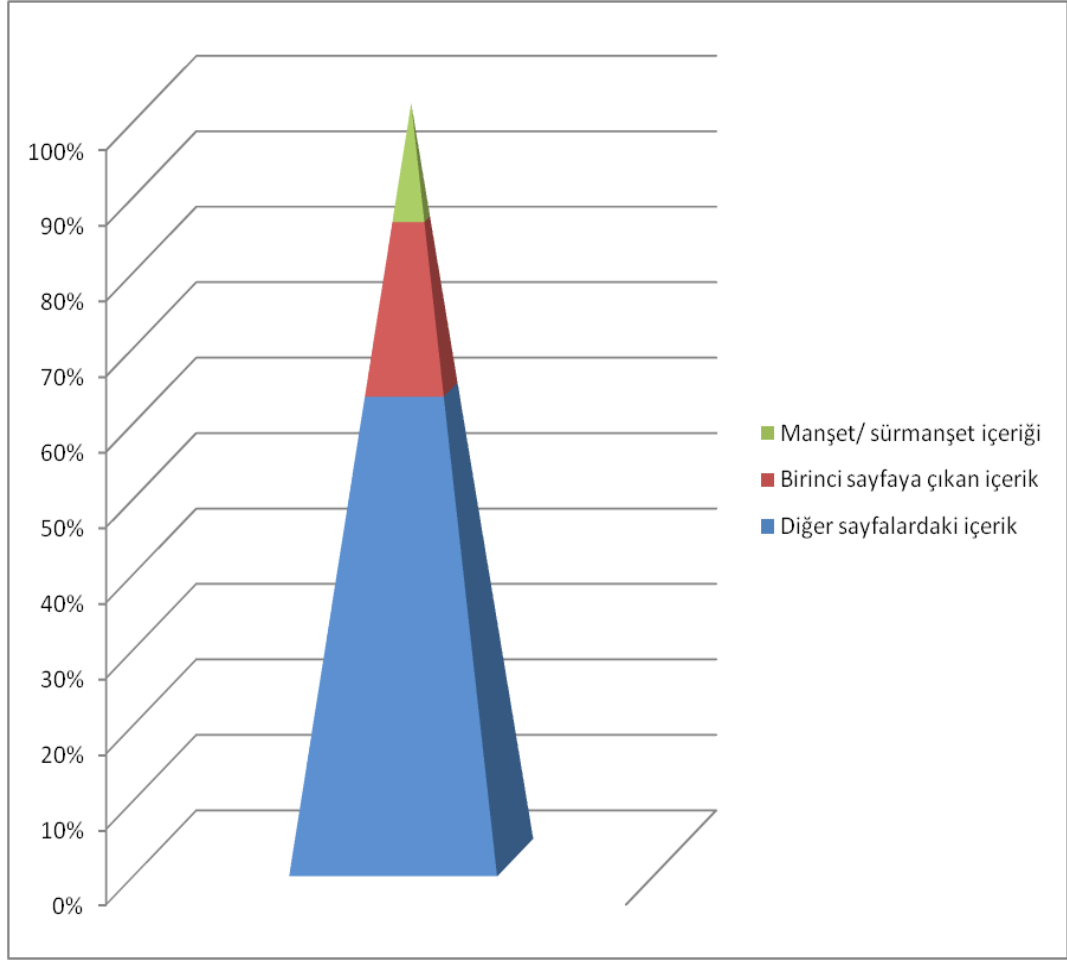
Şekil-11: Birinci sayfaya çıkan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin manşet/sürmanşet olma durumuna göre dağılımı

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 gün içinde çıkan 243 içerik, günde yaklaşık 3,4 içeriğe denk gelmektedir. Bu rakam, incelenen zaman diliminde yayınlanan **71** sayının her birinde günde ortalama **3,4** içerik saptandığını ortaya koymaktadır.
- Günde ortalama 3,4 içerik, gazetenin genel içerik sayısı ortalaması göz önünde bulundurulduğunda, günlük içerik sayısının yaklaşık **yüzde 2,4**'üne denk gelmektedir.

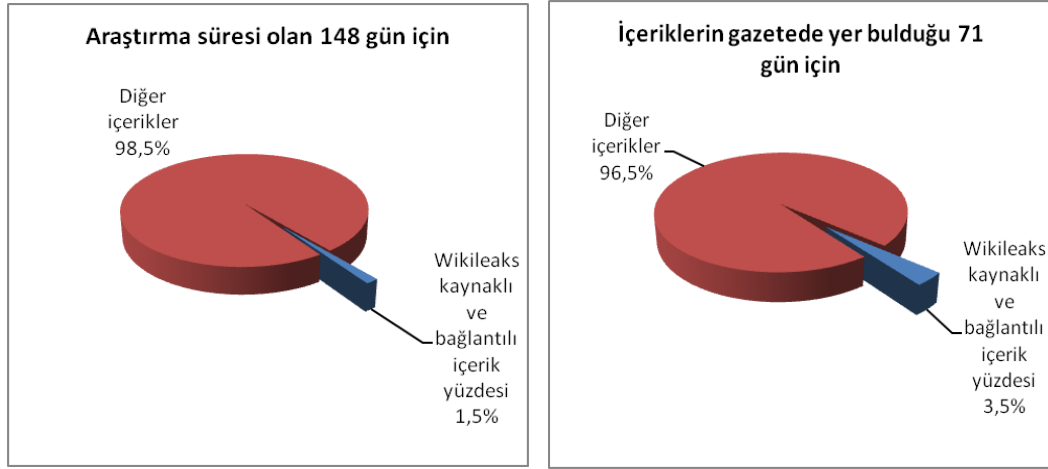
Şekil-12: "Örneklem gazete" Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 gün boyunca gazetede yer alan günlük içerik oranı

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 günün **27'sinde** saptanan birinci sayfa içeriği, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 38'inde** söz konusu içeriklerin birinci sayfada yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 günün **11'inde** saptanan manşet/sürmanşet, gazetede içerik saptanan günlerin yaklaşık **yüzde 15,4'ünde** söz konusu içeriklerin manşet/sürmanşette yer aldığını ortaya koymaktadır.

Şekil-13: "Örneklem gazetede" yer alan Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetede yer bulduğu 71 gün içinde sayfa temelinde dağılımı

- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 gün içinde yer alan 26.985 birimlik içerik, incelenen zaman diliminde yayınlanan 148 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 1,5'**ine denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 56 gün içinde yer alan 26.985 birimlik içerik, gazetede içeriklerin yayınlandığı 71 sayının toplam içeriğinin yaklaşık **yüzde 3,5'**ine denk gelmektedir.

Şekil-14: Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin "örneklem gazetede" kapladığı alana ilişkin karşılaştırma

- Köşe yazılarında yer alan **78** Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerik, toplam içerik sayısı olan 243'nin yaklaşık **yüzde 32'sine** denk gelmektedir.
- Gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin saptandığı 71 gün üzerinden değerlendirildiğinde, günde yaklaşık **1** adet köşe yazısının saptandığı ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.2. Analiz Sonuçları

Araştırma kapsamındaki altı ulusal ölçekli gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı haber ve köşe yazısı içeriklerin ortalamalarının analizi sonucunda ortaya çıkan verilere ilişkin değerlendirme olarak; Wikileaks internet sitesinde açıklanan belgelerle doğrudan ya da dolaylı ilgili içeriklerin; araştırma döneminin yaklaşık yarısında (yüzde 48) gazetelerde yer bulduğu görülmektedir.

Aynı süre içinde ele alındığında gazetelerin günlük olarak yüzde 1,5'lik bölümünü kaplaması da söz konusu içeriklerin devamlılığını göstermesi açısından önemlidir.

İçeriklerin gazetelerde yer bulduğu 71 günlük süre için bu oranın yüzde 3,5'e çıkması da bu özelliği güçlendirir niteliktedir.

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler, gazetelerde yer bulduğu günlerin yüzde 18,2'sinde birinci sayfaya çıkmış, bunun da yüzde 7,4'ünü manşet /sürmanşette yer aldığı günler oluşturmuştur.

İçerik sayısı olarak ele alındığında, içeriklerin yüzde 17,2'sinin birinci sayfaya çıkması, bunların da yüzde 5,3'ünün manşet/ sürmanşette yer alması ise, söz konusu içeriklerin gazetelerin "vitrinleri" konumunda olan ve gündemlerinin göstergesi sayılabilecek birinci sayfa ve manşet/sürmanşetlerinde yer bulma oranlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Söz konusu içeriklerin, gazetelerin birinci sayfasında yer buldukları günlerdeki manşet/ sürmanşet olma oranları ile birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu içeriklerin, gazetelerin birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

İki istisna (Posta ve Zaman) göze çarpsa da, genel ortalamalara bakıldığında, gazetelerin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından, Wikileaks bağlantılı içeriklerin, gazetelerde yer buldukları günler için, belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

İçeriklerin gazetelerde yer bulduğu 71 gün üzerinden değerlendirildiğinde, her gün konuyla ilgili olarak ortalama 1 köşe yazısının kaleme alınmış olduğu ortaya görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, GÜNDEM BELİRLEME KURAMI, TEKNOLOJİK DETERMİNİZM YAKLAŞIMI VE HABER KAYNAĞI KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, incelenen gazetelerdeki Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler, çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesini oluşturan ve birinci bölümde ayrıntılı olarak açıklanan gündem belirleme kuramı, teknolojik determinizm yaklaşımı ve haber kaynağı kavramı çerçevesinde değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır. Bu değerlendirmeler ile söz konusu içeriklerin, belirlenmiş olan kuramsal ve kavramsal çerçeve kapsamındaki durumu saptanmakta ve sonrasında çalışmanın varsayımları, bu saptamalar ışığında sınanmaktadır.

3.1. GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, GÜNDEM BELİRLEME KURAMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin gerek gazete sayfalarında yer bulduğu günlerin genel toplam içerisinde kapladığı ağırlık, gerekse bu günler içerisinde gazetenin vitrini olarak kabul edilen birinci sayfada yer bulma oranları; Wikileaks internet sitesinde açıklanan belge ve bilgilerin, basın tarafından “haber” olarak kabul gördüğünü ve bu belge ve bilgilere gazetelerin yer verdiğini göstermektedir.

Bu noktada öne çıkan unsur, gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları içeriğinin önceliğini oluşturan ve bu mecralarda

tartışılan konuları temsil eden “medya gündemi” açısından ele alındığında, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin söz konusu “medya gündeminde” yer aldığıdır.

Öte yandan, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, incelenen gazetelerin gündeminde yer buluşu, beraberinde bu gazetelerde Wikileaks internet sitesine yönelik bir “statü sağlama” işlevini de getirmektedir. Wikileaks internet sitesi, kuruluşunda kamuoyunda hâkim olan genel kanının aksine, gayri ciddi ve uydurma haberler değil, somut, gerçek ve belgeye dayalı bilgiler yayan bir site olarak “statü” sahibi olmuştur. Ona bu statüyü sağlayan, onu bir haber kaynağı olarak kullanan ve Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin gündemlerini belirlemesine izin veren gazeteler olmuştur.

Bu statü sağlama durumu, Wikileaks’e ilişkin bir “stereotipleştirmeyi” de beraberinde getirmiştir. Wikileaks internet sitesinin, gazeteler tarafından kendisine sağlanan statüsü, aynı zamanda onun stereotipi haline gelmiştir. Wikileaks internet sitesi, gizli belgeler yayınlayan ve bunu da sistemli bir biçimde küresel ölçekte yapan bir internet sitesi olarak stereotipleştirilmiştir. Wikileaks dendiği zaman insanların aklına “gizli belgeler” gelmesi, bu stereotipleştirmenin bir sonucu olarak öne çıkmaktadır.

“Çerçeveleme” ve “öne çıkarma” ise Wikileaks internet sitesi söz konusu olduğunda daha karmaşık bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Zira burada, Wikileaks internet sitesinin, içerikleri açıklamasının tarihsel ve konjonktürel nitelikleri ve zamanlaması önem kazanmaktadır.

Yine bu çalışmanın doğrudan kapsamına girmemekle ve tamamen başka başlıklı ve kapsamlı bir çalışmada işlenebilecek bir saptama olarak, özellikle Ortadoğu’da yaşanan ve basında “Arap baharı” olarak tanımlanan toplumsal ve siyasal hareketlerin başlaması aşamasında, bu hareketlerin ortaya çıktığı ülkelerin yöneticileriyle ilgili olarak Wikileaks internet sitesinde bazı bilgilerin ve belgelerin açıklanmış olması, Wikileaks internet sitesinin elindeki belgeleri

açıklarken uyguladığı “çerçeveleme” ve “öne çıkarma” yaklaşımlarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilecek unsurlar içermektedir. Bu örnekten de görülebileceği gibi, “çerçeveleme” ve “öne çıkarma” yaklaşımlarını, klasik alışlageldiği gibi basın organlarının hayata geçirmesinden daha önce, haberin kaynağı konumuna gelmiş olan Wikileaks internet sitesinin yapmış olduğundan söz edilebilir.

Bu çalışma kapsamında, gündem belirleme kuramı çerçevesinde önem taşıyan bir başka kavram ise “eşik bekçiliği” kavramıdır. Yeni medya olarak nitelendirilebilecek internet medyasının eşik bekçileri günümüz medya anlayışında artık “küresel eşik bekçileri” konumuna gelmişlerdir.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında kendisiyle elektronik posta yoluyla iletişime geçtiğim ve konuyla ilgili sorularımı cevaplama nezaketini gösteren, gündem belirleme kuramının kurucusu Maxwell McCombs, bu konuyla ilgili olarak kendisine yönelttiğim “İnternet sitelerinin editörleri/yöneticileri, ‘yeni medyanın yeni eşik bekçileri’ olarak tanımlanabilir mi?” soruma şu cevabı vermiştir:

“Evet. Bu siteler ve diğer gündemler arasındaki bağlantılar da medya ve kamuoyu gündemi arasındaki geleneksel bağlantılarla hemen hemen aynı şekilde ölçülebilir.”⁵

McCombs, ayrıca konunun bir sonraki aşamasına ilişkin olarak kendisine yönelttiğim “Bu; siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik dünyanın, kusurlu da olsa internet medyası tarafından yeniden üretileceği bir çağın başlangıcı olabilir mi” sorusuna ise şu kısa ama çarpıcı ve net cevabı vermiştir:

“Evet, kesinlikle.”⁶

Bu örnekler ve saptamalar ışığında ele alındığında, Wikileaks internet sitesi kaynaklı ya da bağlantılı içeriklerin; gerek gündemi belirleme gücü ve etkisi gerekse yeni medyanın bir uzantısı olarak yeni

⁵ Maxwell McCombs ile yapılan 06.12.2011 tarihli elektronik posta yazışmasından.

⁶ Aynı yazışmadan.

bir iletişim çağının öncüsü olduğu gerçeği, bizzat kuramı ortaya atan kişi tarafından ifade edilmektedir.

3.2. GAZETELERDEKİ WİKİLEAKS KAYNAKLI VE BAĞLANTILI İÇERİKLERİN, TEKNOLOJİK DETERMİNİZM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Wikileaks internet sitesi, dünya üzerinde internet bağlantısı olan herkesin erişebileceği küresel bir kaynak olarak teknolojinin belirleyiciliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, tam da McLuhan'ın “küresel köy” saptamasının bir yansımasını oluşturmaktadır. Tek bir kaynaktan açıklanan bilgiler, aynı anda bütün dünyanın erişimine açılmakta ve erişime sahip olan herkes aynı belgeleri okuyarak aynı konu hakkında farkındalığa sahip olabilmektedir. Wikileaks internet sitesi kaynaklı ve bağlantılı içerikler özelinde ele alındığında da bu durum belirleyiciliğini muhafaza etmektedir. Sitede yayınlanan belgeler, dünyanın her yanındaki basın kurum ve kuruluşlarına ulaşmakta ve haber olarak değerlendirilmektedir.

Bu noktada ortaya çıkan bir başka durum, yine McLuhan'ın “araç mesajdır” saptamasında kendisini göstermektedir. İnternet ve bu çalışma özelinde Wikileaks internet sitesi, mesajın kendisi haline gelmiştir. Zira belgelerin içeriklerinden ziyade, “Wikileaks” adının ve statüsünün ifade ettiği mesajın; basın kurum ve kuruluşlarının, açıklanan bir belgeyi haber olarak değerlendirmesinde önemli bir etken haline geldiği gözlenmektedir.

Wikileaks'in, bir internet sitesi olarak erişebildiği kitlelerin, kurum ve kuruluşların ve toplamında bireylerin sayısı, internet dışındaki geleneksel kitle iletişim araçlarıyla kıyaslanamayacak kadar fazladır. Bu durum, onun teknolojik olarak telefon, televizyon ve uydu ağlarının altyapısını kullanmakta olduğu gerçeğinden bağımsız olarak

düşünülemez. Bu gerçek ise bizi teknolojik determinizme getirmektedir.

Teknolojik bir mecra olarak internet ve onun bir uzantısı olan Wikileaks internet sitesi, bilginin insanlara ulaşmasında teknolojinin belirleyici gücünü ve etkisini en açık biçimde ortaya koyan bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Bu yönelişin, belki de McLuhan'ın öngördüğü biçimde, bireysel olarak insanın, geniş ve ucu bucağı olmayan internet ağı içinde küçük bir veri konumuna indirgeneceği bir sürecin başlangıcını temsil etmekte olduğu düşünülebilir.

İnternetin ve özelinde Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin hem “zaman yanlı” hem de “mekân yanlı” olabilme özelliği, onun teknolojik belirleyiciliğini destekleyen bir unsurdur. Geliştirilen pek çok elektronik cihazla, telefonlarla, tablet ve dizüstü bilgisayarla bilgi paylaşımının mekândan bağımsız hale gelmesi, onun mekân yanlı özelliğini öne çıkarırken; içeriklerin gazeteler başta olmak üzere, metin işlenebilecek her türlü malzemeye işlenebilme potansiyeline sahip olması, onun zaman yanlı olma özelliğini ortaya koymaktadır.

Görsel ve işitsel uzam temelinde ele alındığında ise, Wikileaks bağlantılı içeriklerin pek çok farklı kitle iletişim aracı tarafından, hem görsel hem de işitsel uzam çerçevelerine hitap edecek biçimde kurgulanması ve yeniden sunulması söz konusudur. Bu durum, içeriklerin, bireysel algılama süreçleri açısından geliştirilebilir, arttırılabilir etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

İçeriklerin basında temsili, sıcak ve soğuk iletişim araçları sınıflandırılmasına tabi tutulduğunda da yine benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. İçeriklerin yer aldığı araçların niteliği, bu sınıflandırmayı doğrudan etkilemektedir. Wikileaks internet sitesinin kendisi ele alınacak olduğundaysa, işlenebilir ve geliştirilebilir bir ham malzeme kaynağı olarak, bu iki sınıflandırmanın her ikisine de hitap ettiği görülmektedir.

Wikileaks internet sitesi kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin küresel ölçekte bu kadar hızlı dağılımı ve gazetelerin gündemini belirleme etkisinin genişliği; teknolojik determinizm yaklaşımı kapsamındaki enformasyon toplumu ve ağ toplumu kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. Her türlü bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bilgileri her sektörde kullanan bir toplum olarak ifadesini bulan enformasyon toplumu bağlamında ele alındığında, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin doğrudan bu tanımları destekleyecek biçimde bir dağılıma dâhil olduğu görülmektedir. Bilginin, internet ağı üzerinden bu denli hızlı ve yaygın paylaşımı ve basın kurum ve kuruluşlarının gündemlerini belirleme etkisi temelinde ele alındığıdaysa, ağ toplumu olarak bilgi paylaşımının varlığı ve bundan sonra varabileceği noktalar önem kazanmaktadır.

Bu veriler ve saptamalar ışığında, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, teknolojik determinizm yaklaşımıyla doğrudan ve yakın bir ilişki içinde olduğu söylenebilmektedir.

3.3. WIKILEAKS İNTERNET SİTESİNİN BİR HABER KAYNAĞI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Wikileaks internet sitesi kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin incelenen gazetelerde ele alınışı ve yer bulma özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, sitenin, gazeteciler tarafından bir haber kaynağı olarak benimsenmiş olduğu söylenebilmektedir.

Klasik iç-dış kaynak ayrımı yapıldığında Wikileaks internet sitesi, bir “dış kaynak” olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, sitenin yayınladığı belgeler, “ikinci el” kaynak olarak nitelendirilebilirken, belgelere ilişkin tartışmalara ve reaksiyonlara neden olması açısından, “birinci el” kaynak oluşturabilme potansiyeline sahip olduğu da görülebilmektedir.

Bu sınıflandırmaların yanı sıra, yeni medyanın özelliklerinden “kitlesizleştirme” ve “eş zamansızlık” da Wikileaks internet sitesinin özellikleri arasında yer almaktadır. Zira internete erişimi olup, sitenin yayınladığı belgelere erişme olanağına sahip milyonlarca insan bulunmaktadır ve bu insanlar aynı zamanda, söz konusu içeriklere istedikleri bir zamanda ulaşma imkânına sahiptirler.

Wikileaks internet sitesi, “vatandaş gazeteciliği” yaklaşımının gelişmiş bir aşaması olarak kabul edilebilir. Vatandaş gazeteciliğinin, internete erişimi olan herkese, haber toplama ve yayma anlamında, gazetecilik yapma imkânı veren bir uygulama olduğundan hareketle, Wikileaks internet sitesinin de haber toplama ve yayma anlamında gazetecilik uygulamalarını hayata geçirdiği görülebilmektedir.

Wikileaks internet sitesinin, vatandaş gazeteciliği yaklaşımının gelişmiş bir aşaması olmasının nedeni ise, haber toplama ve yayma uygulamalarını sistemli, küresel ölçekte ve ulusal basın kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu, vatandaş gazeteciliğinin yeni bir boyutudur ve bu yöndeki uygulamaların yalnızca kişisel web sitelerinden kısıtlı ve ferdî paylaşımlarla yapıldığı amatör uygulamaların ötesine geçen bir durumu ifade etmektedir.

İnternetin, izleyiciler ve hedef kitle açısından tercih edilebilirlik sıralamasında artık klasik haber kaynaklarının önüne geçmeye başladığı bir dönemde, Wikileaks internet sitesinin de gazeteler ve genelde basın kurum ve kuruluşları tarafından bir haber kaynağı olarak kabul edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan gazetelerin sayfalarında ve manşetlerinde yer verdikleri Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı haberlerin, söz konusu gazetelerin gündemine yönelik etkisi de Wikileaks’in, medya profesyonelleri tarafından etkili bir haber kaynağı olarak kabul edilmekte olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Araştırma kapsamındaki altı ulusal ölçekli gazetede Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı haber ve köşe yazısı içeriklerin ortalamalarının analizi sonucunda ortaya çıkan verilere ilişkin değerlendirmede ortaya çıktığı üzere, Wikileaks internet sitesinde açıklanan belgelerle doğrudan ya da dolaylı ilgili içerikler; araştırma döneminin yaklaşık yarısında (yüzde 48) gazetelerde yer bulmuştur. Söz konusu içerikler, aynı süre içerisinde gazetelerin günlük olarak yüzde 1,5'lik bölümünü kaplamıştır. İçeriklerin gazetelerde yer bulduğu 71 günlük süre için bu oranın yüzde 3,5'e çıkması, içeriklerin devamlılığını ve gücünü göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikler, gazetelerde yer bulduğu günlerin yüzde 18,2'sinde birinci sayfaya çıkmıştır. Bunun yüzde 7,4'ü manşet /sürmanşette yer aldığı günlerdir.

İçerik sayısı olarak ele alındığında, içeriklerin yüzde 17,2'si birinci sayfaya çıkmıştır. Bunların yüzde 5,3'ü manşet/ sürmanşette yer almıştır.

Araştırma kapsamında ulaşılan tüm veriler ışığında; söz konusu içeriklerin, gazetelerin birinci sayfasında yer buldukları günlerdeki manşet/ sürmanşet olma oranları ile birlikte ele alındığında , söz konusu içeriklerin, gazetelerin birinci sayfasında ve manşet/sürmanşetindeki yer bulduğu günlerdeki, ağırlığı bakımından belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir.

Öte yandan, altı gazetenin genel ortalaması alındığında, gazetelerin düşünsel gündemini oluşturan köşe yazılarındaki ağırlığı bakımından, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, gazetelerde yer buldukları günler için yine belli bir oranın üzerinde gözlemlendiği söylenebilir. Zira içeriklerin gazetelerde yer bulduğu 71 gün üzerinden değerlendirildiğinde, her gün konuyla ilgili olarak ortalama 1 köşe yazısı gözlenmektedir.

Bununla birlikte, internetin, bilgilendirici işleve sahip bir "araç" olmanın ötesine geçerek, küresel ölçekte "haber kaynağının kendisi" haline dönüşme potansiyelini kuvvetli biçimde taşıdığı da eldeki veriler ışığında ifade edilebilir. Bu, haber kaynağının dönüşümüne giden yolda önemli bir aşamayı temsil

etmektedir. Şöyle ki; Wikileaks internet sitesinin açıkladığı kriptoların “gerçekte” kimin tarafından ne için ve neden dolayı sızdırıldığı sorusu önemini yitirmiştir. Kriptoların kendileri ya da bu kriptoları kaleme alan diplomatlar da haber kaynağı olarak basın kuruluşları nezdinde pek fazla önem taşımaz olmuşlardır. Wikileaks internet sitesi, McLuhan’ın “araç mesajdır” yaklaşımına uygun bir biçimde, haber kaynağının kendisi haline gelerek haber bürolarında değer bulmaya başlamıştır.

Yeni medyanın temsilcisi olarak internetin ve özelde Wikileaks internet sitesinin, ulusal ölçekteki basın kurum ve kuruluşlarının gündemi üzerinde gözlenen etkisi, tek elden ve tek merkezden yönlendirilen ve küresel ölçekte erişime açık olan sistemlerin, tüm dünyadaki basının ve medyanın, dolayısıyla dünya kamuoyunun gündemini belirleme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koyan bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Ulusal ölçekli gazetelerin, kısmen de olsa internetin küresel gündem belirleme etkisinin araçları durumuna gelip gelmedikleri de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Söz konusu gazetelerin, internet dışındaki kaynaklardan edindiği haberler ve bilgilerin ağırlığı halen devam etse de, internetin bir kaynak olarak sunduğu bilgiler giderek gazetelerde daha çok yer bulmaktadır. Küreselleşme bağlamında bakıldığında, ulusal ölçekli gazetelerin, bulundukları ülkeleri ilgilendiren internet içeriklerine ağırlık ve öncelik verdiği gerçeği göze çarpmaktadır.

Çalışmanın başında ortaya konulan varsayımlar ışığında değerlendirildiğinde, elde edilen veriler ve varılan sonuçlar, klasik anlamda bir bilgilendirme “aracı” olan internetin, Wikileaks örneği temelinde, “haber kaynağının kendisi” haline dönüştüğünü doğrulamaktadır. Araştırma kapsamındaki gazetelerde yapılan içerik analizi, Wikileaks internet sitesine ABD’li diplomatların ya da onların kriptolarını “sızdıran” birinci el kaynağa yönelik bir ilgi ve araştırma arayışından çok, Wikileaks internet sitesinin kendisinin bir haber kaynağı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu noktada, haber kaynağında bir odak kayması gerçekleşmiş ve içeriklerin birinci el kaynağı olan diplomatlar ya da onların kriptolarını Wikileaks internet sitesine sızdıran kişi ya da kişilerden ziyade, bu belgeleri söz konusu

kaynaklardan temin etmiş olan ve ikinci el kaynak olarak değerlendirilebilecek Wikileaks internet sitesi, araştırma kapsamındaki ulusal ölçekli gazeteler nezdinde alıntı ve atıf yapılan haber kaynağının kendisi biçiminde konumlandırılmıştır.

Yapılan değerlendirmeler ve ortaya çıkan verilerin analizi sonrasında, Wikileaks internet sitesindeki yayınlanan belgelerin, özellikle ulusal basında yer buldukları günler için, yer buldukları ulusal ölçekli gazetenin gündeminde öne çıkabildikleri. Bu sonuca, söz konusu içeriklerin ulusal ölçekli gazetelerdeki temsil biçimi, sıklığı, kapladığı sayfa ve alan analizleri sonrasında ulaşılmıştır. Araştırma kapsamındaki ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme ölçütü olarak, Wikileaks bağlantılı içeriklerin gazetenin birinci sayfasında yer alması ve bunun da ötesinde; gazetenin manşetini/ sürmanşetini oluşturması alınmıştır.

Gazetelerin manşetini/ sürmanşetini oluşturan haberler arasında bir sıralama yapıldığında, Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içeriklerin, söz konusu gazetelerde, adalet-hukuk, iç politika ve dış politika ile ilgili içeriklerin ardından dördüncü sırada yer aldığı gözlenmektedir. Wikileaks kaynaklı ve bağlantılı içerikleri; ekonomi, kaza-afet, cinayet, terör ve yaşam (polis-adliye, insan hikayeleri vb.) konulu içerikler izlemektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, küresel olarak tanımlanabilecek bir bilgi akışının, araştırma kapsamındaki ulusal ölçekli gazetelerin gündemine etki ettiğini söylemek olanaklı olabilmektedir.

Araştırmanın ikinci varsayımına paralel olarak, ulusal ölçekli gazetelerin, internetin küresel gündem belirleme etkisinin ağırlığı altında bulundukları söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu etkinin –en azından şu an için- çok fazla abartılmaması gerektiğidir. Zira internetin küresel gündem belirleme gücü ve etkisi ne kadar yüksek oranda kabul edilirse edilsin, Türkiye’deki ulusal ölçekli gazetelerin tercih ettiği ve gündemlerinde üst sıralara taşıdığı internet içeriklerinin, Türkiye ile ilgili içerikler olduğu gözlenmektedir.

Teknolojik olarak bilginin daha çabuk, kolay ve hızlı yayılmasının önündeki engeller kalktıkça, bilgilerin paylaşılması ve farklı ülkelerdeki farklı

insanlara ulaşması da mümkün hale gelmektedir. Bu durum, “bilginin paylaşımı” gibi olumlu bir perspektiften ele alınabileceği gibi, “küresel manipölasyon” gibi olumsuz bir çerçeveden de değerlendirilebilir. Özellikle, internetin; doğru malzemeyle (Bu örnekte diplomatların kaleme aldığı kriptolar) doğru mecrada (Wikileaks internet sitesi) ve doğru yöntemlerle (Küresel ölçekte, sistemli ve geleneksel basınla anlaşma halinde) desteklenmiş bir kitle iletişim aracı olarak kullanıldığında, haber kaynağının kendisi haline dönüşme potansiyeline paralel olarak basın kurum ve kuruluşlarının, dolayısıyla kamuoyunun gündemini belirleme potansiyeline nasıl sahip olduğu da iyi değerlendirilmesi gereken önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ABRAMSON, Jeffrey B.; ARTERTON, F. Christopher; ORREN, Gary R; **The Electronic Commonwealth: The Impact of New Media Technologies on Democratic Politics**, New York, Basic Books, 1988.

AGEE, Warren Kendall; AULT, Phillip H.; EMERY, Edwin; **Introduction to Mass Communication**, New York, Harper and Row Publishers, Inc, 1985.

AKDEMİR, Semra; "Çevre Sorunlarına İlişkin Gündem Oluşturma Süreci ve Türk Basını Haliç ve Gökova Örneği", **Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, sayı 9, s. 149-194, 1991.

AKÖZ, Emre, **İnternet gazeteciliği diye bir şey var mı?**, 11.01.2005, (Erişim)

http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/akoz/2005/01/11/internet_gazeteciligi_diye_bir_sey_var_mi , 20.01.2012

AKTAN, C.Can, TUNÇ, Mehtap; "Enformasyon toplumu ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, s.118-134,Ocak-Şubat 1998,

ALPKAYA, Faruk; ÇELEBİ, Aykut; Medya'da Gündem Oluşturma: Hürriyet 1994 Örneği, **Toplum ve Bilim Dergisi**, sayı 68, 122-157, 1995.

ANDERSON, C. W., **How Wikileaks Affects Journalism**, 29 Aralık 2010, (Erişim) <http://www.cfr.org/terrorism/wikileaks-affects-journalism/p23696>, 22.06.2012.

ANIK, Cengiz; Kamuoyunu Oluşturan Araçlar, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi İletişim**, sayı 1-2, s. 83-110, 1994.

ATABEK, Nejdet, "Gündem Belirleme Yaklaşımı", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı 2, s. 155-174, 1995

AYAN, Serhat, **Bir Başka Tür Gazetecilik**, 17 Temmuz 2003, (Erişim) <http://www.turk-internet.com/yazigoster.php?yaziid=7684> , 20.01.2012.

AYDOĞAN, Filiz, AKYÜZ, Ayşe; **İkinci Medya Çağında İnternet**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010.

BABE, Robert E. , "The Communication Thought of Harold Adams Innis", **Canadian Communication Thought: Ten Foundational Writers**, Toronto, University of Toronto Press, S. 51–88, 2000.

BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Gazetecilik Dersleri**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1967.

BATESON, Gregory; **Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology**, Chicago, Chicago University Press, 1972.

BAYRAM, Nazlı (Der.); **Toplum ve İletişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2002

BEKTAŞ, Arsev; **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1996.

BERGER, Bruce Keith; "Private Issues and Public Policy: Locating the Corporate Agenda in Agenda-setting Theory", **Journal of Public Relations Research**, sayı 13(2), s. 91-126, 2001.

BİLGİN, Nuri; **İnsan İlişkileri ve Kimlik**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1996.

BOWMAN, Shayne; WILLIS, Chris; **We Media: How Audiences are Shaping The Future of News and Information**, California, The Media Center at The American Press Institute, California, 2003 (Erişim) http://www.hypergene.net/wemedia/download/we_media.pdf , 21.01.2012

BRETTE, Olivier; "Thorstein Veblen's Theory of Institutional Change: Beyond Technological Determinism", **European Journal of the History of Economic Thought**, sayı 10(3), s.455-477, 2003

CASTELLS, Manuel; **Le Pouvoir de l'identite**, Paris, Fransızca'ya çev: Paul Chemler, Paris, Frayard, 1999.

COHEN, Bernard C.; **The Press and Foreign Policy**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963.

CORTADA, James W; The Internet as a Source of Information, **Financial Times**, 14 Aralık 2001, (Erişim) <http://www.ftpress.com/articles/article.aspx?p=24460> , 21.01.2012

DAVIE William. R.; MAHER , T. Michael; **Maxwell McCombs: Agenda-Setting Exploror. Journal of Broadcasting & Electronic Media** , 50 (2), 358-364, 2006.

- DE VREESE, Claes H.; "Framing Politics at the Launch of the Euro: A Cross National Comparative Study of Frames in the News", **Political Communication**, sayı 18, s. 107-122, 2001
- DE VREESE, Claes H.; "News Framing: Theory and Typology", **Information Design Journal + Document Design**, 13(1), s.51-56, 2005.
- DEARING James W., ROGERS Everet M., **Communication Concepts 6: Agenda Setting**, Sage Publications, California, 1996.
- DEUZE, Mark; **The Web Communicators: Issues in Research Into Online Journalism and Journalists**, First Monday, 7 Aralık 1998, (Erişim) <http://frodo.lib.uic.edu/ojsjournals/index.php/fm/article/view/634/555>, 21.01.2012
- DRUCKER, Peter F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çev: Belkıs Çorakçı, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1998.
- ENTMAN, Robert. B.; Framing: Toward clarification of a fractured paradigm, **Journal of Communication**, sayı 43, s. 51–58, 1993
- ERDOĞAN, İrfan; ALEMDAR, Korkmaz; **İletişim ve Toplum**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990.
- ERDOĞAN, İrfan; ALEMDAR, Korkmaz; **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 2010.
- FRIEDMAN, Thomas L., **Dünya Düzdür: Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi**, İstanbul, Boyner yayınları, 2006.
- GERAY, Haluk; **İletişim ve Teknoloji**, Ankara, Ütopya yayınevi, 2002.
- GİRGİN, Atilla, **Haber Yazma Teknikleri, "Haberci Adayının El Kitabı"**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.
- GİRGİN, Atilla; **Haber Yazmak**, İstanbul, Der Yayınları, 2002.
- GOLAN, Guy; WANTA, Wayne; Second Level Agenda-Setting in the New Hampshire Primary: A Comparison of Coverage in Three Newspapers and Public Perceptions of Candidates, **Journalism and Mass Communication Quarterly**, 78 (2), 247-259, 2001.
- GÖKÇE, Orhan; **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.
- GROSSBERG, Lawrence; **Media Making Mass Media in a Popular Culture**, California, Sage Publication, Thousand Oaks, 1998.

- GÜNAYDIN, Barış; **İnternet Yayıncılığı ve İfade Özgürlüğü**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010.
- GÜNGÖR, Nazife; **İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011.
- GÜRCAN, Halil İbrahim; BATU, Çiğdem; **İnternet Haberciliğinde Sanal Yazı İşleri ve Gazetecilikte Değişen Roller**, İnet Türkiye’de İnternet Konferansları-7, 1-3 Kasım 2001 (Erişim) <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/eposter/gurcan-batu.html>, 20.01.2011
- GÜRCAN, Halil İbrahim; **Sanal Gazetecilik**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İBF Yayınları No:31, 1999.
- GÜZ, Nurettin; **Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım; 2005.
- GÜZ, Nurettin; Türk Basınında Gündem Oluşturma, **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 12, s 982-996, 1996.
- HAZAR, Çetin Murat, “Medyanın Sosyolojik İşlevlerinden Gündem Kurma”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi İletişim**, sayı 16, s. 47-69, 2002.
- HOHENBERG, John; **The Professional Journalist**, New York, Holt-Rinehart and Winston, 1969.
- HOLLNAGEL, Erik; WOODS, David D.; **Joint cognitive systems: foundations of cognitive systems engineering**, Oxford, Taylor & Francis, 2005.
- INNIS, Harold A., **Empire and Communications**, New york, Rowman & Littlefield, 2007
- INNIS, Harold A., **The Bias of Communication**, Toronto, University of Toronto Press, 1951, Önsoz: Marshall McLuhan (1964 baskısı)
- IVINS, William Mills; **Prints and Visual Communication**, New York, MIT Press, 1953
- IYENGAR, Shanto. ve SIMON, Adam; “News Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion A Study of Agenda Setting Priming and Framing”, Shanto Iyengar ve Richard reeves (Der.); **Do the Media Govern? Politicians,**

Voters and Reporters in America, Thousand Oaks, California: Sage, 248-257, 1997.

IYENGAR, Shanto; "Siyasette Erisim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu", Süleyman İrvan (Der.) **Medya Kültür Siyaset**, 2. Baskı, Ankara: Alp Yayınevi, s 393-419, 2002.

IYENGAR, Shanto; **Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues**; The University of Chicago Press; Chicago, 1991.

IYENGAR, Shanto; KINDER, Donald R.; **News That Matters**, Chicago, The University of Chicago Press, , 1987.

İMANÇER, Dilek; "Sosyal Psikolojik Açıdan Stereotip Kavramının Dil ve Metin Analizinde Kullanımı", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2003/2, s. 128-142, 2004.

İNCEOĞLU, Yasemin; **Wikileaks yeni dünya düzeni için bir milattır**, 10 Aralık 2010, Röp: Fadime Özkan. (Erişim) <http://www.stargazete.com/roportaj/yazar/fadime-ozkan/wikileaks-yeni-medya-duzeni-icin-bir-milattir-haber-315518.htm>, 22.06.2012.

İRVAN, Süleyman; "Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi İletişim**, sayı 9, s. 69-106, 2001.

JOHNSON, F.C.; KLARE, G.R., "General Models of Communication Research: A survey of a decade", **Journal of Communication**, sayı 11, s. 13-26, 1961.

KALENDER, Ahmet; **Siyasal İletişim**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2000.

KATZ, Elihu; "The two-step flow of communication: An up-to-date report on an hypothesis", **Public Opinion Quarterly**, Vol. 21, 1957.

KÖKSAL, Ahmet Turan, **İnternet Sizden Korksun**, İstanbul, Pusula Yayımcılık ve İletişim Ltd, 1997.

KÖKSAL, Ahmet Turan; OKTAY, Dilek; ESER, Sarp; **İnternet**, İstanbul, Pusula Yayımcılık ve İletişim Ltd, 1999.

KROTOSKI, Aleks; **What effect has the internet had on journalism?**, The Guardian, 20 Şubat 2011, (Erişim)

<http://www.guardian.co.uk/technology/2011/feb/20/what-effect-internet-on-journalism>, 22.01.2012

LANG, Kurt; LANG, Gladys Engel; **The Mass Media and Voting**. Reader in Public Opinion and Communication, edited by Bernard Berelson and Morris Janowitz, New York Free Press, 1966.

LAUGHEY, Dan; **Key Themes in Media Theory**, Chicago, McGraw-Hill, 2007.

LAZARSFELD, Paul F.; MERTON Robert K.; Mass communication, popular taste and organized social action, **The Communication of Ideas**, New York: The Institute for Religious and Social Studies, s. 230-250, 1948.

LEVINSON, Paul; **Digital McLuhan: A Guide to the Information Millennium**, New York, Routledge, 1999.

LEWIN, Kurt; "Frontiers in group dynamics II: Channels of group life; social planning and action research", **Human Relations**, sayı 1, s. 143-153, 1947

LIPPMANN, Walter; **Public Opinion**, 1922, The Project Gutenberg EBook, (Erişim) <http://www.manybooks.net/titles/lippmannetext04pbpnn10.html>, 28.11.2011

Mc QUAIL, Denis; WINDAHL, Swen; **İletişim Modelleri**, çev: Mehmet Küçükçukurt, Ankara, İmaj Yayınları, 1993.

Mc QUAIL, Denis; WINDAHL, Swen; **İletişim Modelleri**, çev: Mehmet Küçükçukurt, Ankara, İmaj Yayınları, 1993.

McCOMBS Maxwell; SHAW, Donald L.; **The Agenda Setting Function of the Mass Media**, Oxford Journals Public Opinion Quarterly, Volume 36 Issue 2, Summer 1972.

McCOMBS, Maxwell .; BELL, Tamara; "The Agenda Setting Role of Mass Communication", Salwen, M. B. ve Stacks, D.W (Ed.), **An Integrated Approach to Communication Theory and Research**, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, 93-110, 1996.

McCOMBS, Maxwell, **Setting the Agenda: the Mass Media and Public Opinion**, Cambridge, UK, Polity Press, 2004.

MCCOMBS, Maxwell; "A look at agenda-setting: Past, present and future" **Journalism Studies**, sayı 6, s. 543–557, 2005.

- McCOMBS, Maxwell; **Explorers and Surveyors: Expanding Strategies for Agenda-Setting Research**, Journalism Quarterly, vol. 69, sf. 813-824, 1992.
- McCOMBS, Maxwell; SHAW, Donald L.; WEAVER David; **Communication and Democracy: Exploring the Intellectual Frontiers in Agenda Setting Theory**, Routledge, 1997.
- McCOMBS, Maxwell; **The Agenda-Setting Role of The Mass Media in the Shaping of Public Opinion**, London School of Economics and Political Science (LSE), Conference on Mass Media Economics 2002.
- McCOMBS, Maxwell; VALANZUELA, Sebastian; **“The Agenda Setting Theory”** Cuadernos de Informacion, vol. 20, sf. 44-50, 2007.
- MCLUHAN, Marshall, **Understanding Media: The Extensions of Man**, New York, McGraw Hill, 1964.
- MCLUHAN, Marshall; Fiore, QUENTIN; **Yaradığımız Medya**, Çev: Ünsal Oskay, İstanbul, Merkez Yayınları, 2005.
- MCLUHAN, Marshall; POWERS, Bruce R.; **Global Köy**, İstanbul, Scala Yayıncılık, 2001.
- MCLUHAN, Marshall; **The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man**, Toronto, University of Toronto Press, 1962
- MCQUAIL, Denis; WINDAHL, Sven; Kitle İletişim Modelleri, Çev: Konca Yumlu, Ankara, İmge Yayınları, 1997.
- MILLER, Joanne; KROSNICK, Jon A.; “Anatomy of News Media Priming” Shanto Iyengar ve Richard reeves (Der.); **Do the Media Govern? Politicians, Voters and Reporters in America**, Thousand Oaks, California: Sage, (258-275), 1997.
- MINDLIN, Alex; **Web Passes Papers as a News Source**, New York Times, 4 Ocak 2009 (Erişim) <http://www.nytimes.com/2009/01/05/business/media/05drill.html>) 21.01.2012
- MUTLU, Erol; **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınevi, 1994.
- ONG, Walter, J; **Orality and Literacy: The Technologizing of the Word**, New York, Routledge, 2002
- OSKAY, Ünsal; **XIX. Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2010.

- ÖZCAN, Zafer; **Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler**, Ankara, Dayanışma Yayınları, 1983.
- PARSA, Seyide; **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1993,
- Pew Research Center, **Internet Gains on Television as Public's Main News Source**, 4 Ocak 2011
- POSTMAN, Neil, Alman Enformatik Topluluğu'nda yaptığı konuşma: **Kendimizi Ölümüne Bilgilendirmek**; Stuttgart, 11 Ekim 1990.
- POSTMAN, Neil, **Technopoly: The Surrender of Culture to Technology**, New York, Vintage Books, 1993.
- POSTMAN, Neil; POWERS, Steve; **Televizyon Haberlerini İzlemek**, Çev: Aslı Tunç, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.
- POSTMAN, Neil; **Teaching as a Conserving Activity**, New York, Dell, 1979.
- PRYOR, Larry, **The Third Wave of Online Journalism**, 26 Nisan 2002, (Erişim) <http://www.ojr.org/ojr/future/1019174689.php>, 04.12.2012
- Redhouse Büyük Elsözlüğü, İstanbul, Redhouse Yayınevi, 1996.
- Reuters; **Handbook of Journalism: Reporting From the Internet**, 4 Aralık 2011, (Erişim) http://handbook.reuters.com/index.php/Reporting_from_the_internet, 22.01.2012
- RİGEL, Nurdoğan; BATUŞ, Gül; YÜCEDOĞAN, Geleda; ÇOBAN, Barış; **Kadife Karanlık**, İstanbul, Su Yayınları, 2003.
- SCHEUFELE, Dietram A; TEWKSBURY, David; "Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three News Media Effects Models". **Journal of Communication**, sayı 57 (2007), s. 9–20, 2007.
- SCHLAPP Hermann; **Gazeteciliğe Giriş**, Çev. Işık Aygün, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, 2000.
- SEÇİM, Filiz; "Haber Kavramı ve ABD Basınında Dış Haberler", Eskişehir, **Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, sayı 12, 1993.
- SEVERIN, Werner J.; TANKARD, James W.; **İletişim Kuramları**. Çev.: Ali Atif Bir ve Serdar Sever, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994.

- SNYDER, Mark; MEINE, Peter; "On the functions of stereotypes and prejudice. **The Psychology of Prejudice. V. 7**, Hillsdale, New Jersey, 1994.
- TANKARD, James; The Empirical Approach to the Study of Media Framing, Stephen D. Reese, OscarH. Gandy Jr ve August E. Grant (Der.), **Framing Public Life**, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 95-106, 2001.
- TARCAN, Ahmet (Edi.); **İnternet ve Toplum**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2005.
- TAYLOR, D.M.; Stereotypes and intergroup relations, **Canadian Psychology of Ethnic Relations**, Toronto, s. 151-171, 1991.
- TEKİNALP, Şermin; UZUN, Ruhdan; **İletişim Araştırmaları ve Kuramları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2004.
- TERKAN, Banu; **Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma**, Konya, Tablet Basım Yayın, 2005.
- TİMİSİ, Nilüfer; **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- TOKGÖZ, Oya; **Temel Gazetecilik**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1981.
- TOKGÖZ, Oya; **Temel Gazetecilik**. Ankara, İmge Kitabevi, 2006.
- TÖRENLİ, Nurcan; **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınevi, 2005.
- TULGAR, Ayçetin; **Haber Tekniği**, Ankara, Ulusal Basımevi, 1970.
- TUTAL, Nilgün; **Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık**; İstanbul, Kırmızı yayınları, 2006.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (Erişim: www.tdk.gov.tr, 12.01.2012)
- UYGUÇ, Ünal; GENÇ Ali; **Radyo, Televizyon Haberciliği**, İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1998,
- VAN DIJK, Jan; **The Network Society: Social Aspects of New Media**, SAGE, 1999.
- VEBLEN, Thorstein; "Why is Economics Not an Evolutionary Science" **The Quarterly Journal of Economics**, Volume 12, 1898.
- VURAL, Ali Murat; **Yerel Basın ve Kamuoyu**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999.

- WATKINS, S. Craig; "Framing Protest: News Media Frames of the Million Man March", **Critical Studies in Media Communication**, sayı 18 (1), s. 83-101, 2001.
- WEAVER, David H.; "Thoughts on Agenda setting, framing and priming", **Journal of Communication**, sayı 57, International Communication Association, Blackwell Publishing Ltd, s. 142-147, 2007.
- WEAVER, David; GRABER, Doris; McCOMBS, Maxwell; EYAL, Chaim; **Media Agenda Setting in a Presidential Election: Issues, Images and Interest**, Greenwood, Westport, CT, 1981.
- WILCOX, Dennis L.; GLEN T. Cameron, **Public Relations: Strategies and Tactics**, Boston, MS: Pearson Education, Inc., 2003
- YAŞIN, Cem; **Gündem Belirleme Kuram ve Araştırmaları**, Ankara, Yargı Yayınevi, 2008.
- YAYLAGÜL, Levent; **Kitle İletişim Kuramları & Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010.
- YUMLU, Konca; **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, İzmir, Nam Basım Ltd., 1994.
- YÜCEL, İsmail Hakkı; **Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Araştırma Dairesi Başkanlığı, 1997 (Erişim) <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltpo.html>, 22.01.2012.
- YÜKSEL, Erkan; "'Kamuoyu Oluşturma' ve 'Gündem Belirleme' Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007/1, s. 571-586, 2007
- YÜKSEL, Erkan; GÜRCAN, H. İbrahim; **"Habercinin El Rehberi: Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri"**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim bilimleri Fakültesi Yayınları, sayı 42, 2001.
- YÜKSEL, Erkan; **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001.

ÖZET

“Gündem Belirleme Kuramı Açısından Türk Basınında Wikileaks Etkisi” başlıklı bu çalışmada internetin, ulusal ölçekli gazeteler üzerinde küresel gündem belirleme etkisi değerlendirilmiştir. Bu etkinin incelenmesi için, 20 Ekim- 2010-16 Mart 2011 tarihleri arasında Wikileaks internet sitesinde yayınlanan ABD’li diplomatlara ait kriptoların, Türkiye’deki ulusal basına yansımaya sıklığı ve şekli ele alınmış, yapılan içerik analizinin sonuçları; gazetelerin toplam haber sayısı ve genel özellikleri ile karşılaştırılarak küresel haber kaynağı olarak internetin, ulusal ölçekli gazetelerin gündemini belirleme etkisi saptanmıştır. Türkiye’deki altı ulusal ölçekli gazete üzerinde çalışılmıştır. Bu gazeteler, alfabetik sıraya göre; Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman’dır. Konu, Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw’un “gündem belirleme kuramı” ile birlikte Marshall McLuhan’ın önde gelen temsilcilerinden olduğu “teknolojik determinizm yaklaşımı” kapsamında değerlendirilmiş ve sonuçlar analiz edilerek internetin küresel ölçekte haber aktaran kimliğinin ötesine geçerek haber kaynağının kendisi haline geliş verileriyle ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Wikileaks, gündem belirleme, teknolojik determinizm.

ABSTRACT

The agenda setting effect of the internet via national scaled newspapers was evaluated in this study, which is entitled “‘The Structural Transformation of News Source’ Internet as a Global Source and Wikileaks Effect on the Agenda of Turkish Press”. To evaluate this effect, the frequency and the type of the reflections the wires of the US diplomats, which were published on Wikileaks internet site, to the Turkish national press between 20 October 2012 and 16 March 2012 was analyzed. The results of the content analysis were compared with the total number of the news and their general characteristics and the agenda setting effect of the global news source internet on the national scaled newspapers was determined. The six national scaled newspapers were analyzed, which are Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Yeni Çağ, Yeni Şafak and Zaman in alphabetical order. The subject was evaluated under the concept of Maxwell McCombs’ and Donald L. Shaw’s “agenda setting theory” along with the “technologic determinism approach” of which Marshall McLuhan was one of the representatives. The results were analyzed and it is proved with the data that the internet is passed beyond its the news delivering identity and it became ne news source itself.

Keywords: Wikileaks, agenda setting, technologic determinism.